

10713
Sigm. Č-47

435
17

ВОЈНО ДЕЛО

2

1 9 4 9

10713
SIGN. C-47

ВОЈНО ДЕЛО

ОРГАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДБРАНЕ ФНРЈ

БРОЈ 2

МАРТ—АПРИЛ 1949

ГОДИНА I

Бр. ев. 82

САДРЖАЈ

О генерал-лајтнанту Славку Родићу (поводом његове смрти) — — — —	3
К. Поповић: За правилну оцену Ослободилачког рата народа Југославије —	5
Д. Лекић: Нека питања организације оперативног пробоја — — — —	34
С. Родић: Место и улога ваздухопловних десаната у савременој нападној операцији на брдско-планинском земљишту — — — — —	48
Б. Лазаревић: Улога авијације у нападној операцији армије — — — —	57

ИЗ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКЕ БОРБЕ

А. Банина: Мостарска операција — — — — —	68
---	----

ИЗ ИНОСТРАНИХ АРМИЈА

П. Грујић: Организација оклопних јединица у америчкој армији — — —	82
---	----

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЈА

„Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату југословенских народа” Том I — — — — —	89
М. Шушовић: О нашим војно-стручним часописима — — — — —	98

ИЗ СТРАНЕ ШТАМПЕ

Школа страних језика у армији САД — — — — —	105
Број људи који отпада на једну оперативну дивизију сувоземних снага САД	106

ВОЈНО ДЕЛО

ОБЛАН МИНИСТАРСТВА НАРОДНЕ ОДРАНЕ ФНРЈ

ГОДИНА I

МАРТ—АПРИЛ 1949

БРОЈ 3

82

О А Д Р Ж А I

1. О генерал-пуковнику Савку Родичу (поводом његовог смрти) —
 2. Ј. Јовановић: За прелиминарну оцену Ослобођених дејстава у Србији —
 3. Ј. Јовановић: Јавна писма о политичким и организационим питањима —
 4. О. Јовановић: Место и улога војвођанских партизанских одреда —
 5. М. Јовановић: Улога војвођанских партизанских одреда —

ИЗ НАРОДНООБОЈАВНЕ ВОЈНЕ

6. А. Јовановић: Мостарски партизански одред —

ИЗ ИНОСТРАНИХ ЈЕЗИКА

7. И. Јовановић: Организација војвођанских партизанских одреда —

ЛЕКЦИЈА И БИБЛИОГРАФИЈА

8. Војвођански партизански одред у војвођанској партизанској војсци —
 9. М. Јовановић: О политичкој војвођанској војсци —

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

10. М. Јовановић: Војвођански партизански одред —

Редакциони одбор: Јованић Ђоко (одговорни уредник), Кведер Душан,

Кладарин Буру, Приморац Рудолф, **Родић Славко**

Адреса редакције: Војна пошта 2102 (за Редакцију часописа) — Београд

ГЕНЕРАЛ - ЛАЈТНАНТ СЛАВКО РОДИЋ

Дана 29 априла после кратке болести, умро је заменик начелника Генералштаба ЈА генерал-лајтнант Славко Родић.

Славко Родић родио се 11 маја 1918 године у Босанској Крајини, у селу Горњи Рибник у земљорадничкој породици. После завршене грађанске школе 1939 године завршава средњотехничку школу у Београду, а после ради као геометар у водној задрузи Вршац. Капитулација бивше Југославије затиче га у Дрвару, где се он одмах повезује са дрварском партиском организацијом и активно учествује у припремама за устанак. У устанку у околини Дрвара он постаје командир одреда „Јаворје“, с којим учествује у ослобођењу Дрвара. Током 1941 и 1942 године као командант Бихаћког и Петровачког батаљона, као командант Петог крајишког одреда, заменик команданта Босанске Крајине и касније 1943 до 1945 године као командант Пете крајишке дивизије и Петог корпуса он показује у свим борбама високу умешност у руковођењу својим јединицама, велико пожртвовање и јунаштво, као и бескрајну оданост и жарку љубав за нашу Партију и наше народе. У тим борбама два пута је рањаван.

Велике су заслуге нашег ратног друга генерал-лајтнанта Славка Родића за развој Народноослободилачке борбе у Босанској Крајини. Његово име и име јединица којима је командовао у борбама против окупатора и домаћих издајница у ослобођењу Љубије, Санског Моста, Бањалуке, Сарајева и других, поменуто је у многим похвалама Врховног штаба.

Наши народи одали су признање и захвалност генерал-лајтнанту Славку Родићу изабравши га за члана Централног комитета Комунистичке партије Босне и Херцеговине, за члана Савезног одбора Народног фронта Југославије, за народног посланика Народне скупштине Босне и Херцеговине. Груди јуначког сина наше земље красили су ордени Партизанске звезде I и II реда, Орден заслуга за народ I реда, Орден братства и јединства I реда, Орден за храброст и совјетски орден „Кутузова“ II степена.

После повратка из Совјетског Савеза, где је завршио Војну академију „Ворошилов“, друг Славко са свом енергијом и свом снагом ради на даљем учвршћењу наше Армије. Лик и дело генерал-лајтнанта Славка Родића остаће незаборавни у срцима свих његових ратних другова, бораца и руководилаца наше Армије, наше Партије и целог нашег народа.

Маршал Југославије **Јосип Броз Тито**, генерал-пуковник **Александар Ранковић**, генерал-пуковник **Милован Билас**, генерал-пуковник

Иван Гошњак, генерал-пуковник **Коча Поповић**, генерал-пуковник **Пеко Дапчевић**, генерал-пуковник **Коста Нађ**, Апостолски **Михаило** генерал-лајтнант, **Баће Макс**, генерал-лајтнант, **Вукановић Радован** генерал-лајтнант, **Вукотић Јован** генерал-лајтнант, **Вучковић Љубо** генерал-лајтнант, **Дрљевић Саво** генерал-лајтнант, **Ђуровић Милинко** генерал-мајор, **Илић Павле** генерал-лајтнант, **Јакшић Павле** генерал-лајтнант, **Јањић Владо** генерал-мајор, **Јованић Боко** генерал-лајтнант, **Јовановић Радивоје** генерал-мајор, **Ковачевић Војо** генерал-мајор, **Кведер Душан** генерал-лајтнант, **Ковачевић Вељко** генерал-лајтнант, **Кнежевић Велимир** генерал-мајор, **Кораћ Душан** генерал-мајор, **Краут Божидар** генерал-мајор, **Креачић Отмар** генерал-лајтнант, **Купрешанин Милан** генерал-лајтнант, **Лекић Данило** генерал-лајтнант, **Ломпар Блажо** пуковник, **Лончаревић Буро** контра-адмирал, **Манола Срећко** вице-адмирал, **Милојевић Милоје** генерал-мајор, **Мићуновић Вељко** генерал-лајтнант, **Морача Милутин** генерал-лајтнант, **Николиш Гојко** генерал-лајтнант, **Николић Војо** генерал-мајор, **Оровић Саво** генерал-лајтнант, **Приморац Рудолф** генерал-лајтнант, **Рукавина Иво** генерал-лајтнант, **Станишић Милија** генерал-мајор, **Стефановић Светислав** генерал-лајтнант, **Терзић Велимир** генерал-лајтнант, **Тодоровић Војо** генерал-мајор, **Улепић Зденко** генерал-лајтнант, **Хамовић Раде** генерал-лајтнант, **Черни Јосип** вице-адмирал, **Шибл Иван** генерал-мајор, **Шиљеговић Бошко** генерал-лајтнант, **Шћекић Владо** генерал-мајор.

Генерал-пуковник КОЧА ПОПОВИЋ

ЗА ПРАВИЛНУ ОЦЕНУ ОСЛОБОДИЛАЧКОГ РАТА НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ*

Народи Југославије су, под руководством Комунистичке партије, преко 4 године водили рат за своје национално и друштвено ослобођење. Они су у том рату победили. Још у току рата положили су темеље данашње нове, народне државе, у којој је власт у рукама радног народа, на челу с радничком класом, и створили су своју регуларну револуционарну армију. То је био јединствен пример у поробљеној Европи.

Већ због саме ове чињенице, наша ослободилачка борба заслужује да буде изучена и оцењена с гледишта марксизма-лењинизма. Тај задатак примили су на себе и извршили наши највиши партиски руководиоци.

Посебну важност има изучавање наших ратних искустава и оцена нашег ратовања с гледишта марксистичке науке о рату. И ту су основне поставке већ дали наши другови из ЦК КПЈ. Али још увек стоји пред нама задатак да се, на основу ових поставки, подробно обради богат историски материјал. То је утолико потребније данас када, због чудовишне кампање Информбироа, та револуционарна искуства треба спасавати за међународни раднички покрет.

У писму ЦК СКП(б) од 4 маја прошле године дат је први, тако рећи званични, суд ЦК СКП(б) о нашој борби и у погледу њеног значаја за марксистичку науку о рату. Ова оцена долази, у писму, после констатације да „заслуге и успеси, рецимо, комунистичких партија Пољске, Чехословачке, Мађарске, Румуније, Бугарске, Албаније нису ништа мањи него заслуге и успеси југословенске компартије“ и да „француска и италијанска партија имају пред револуцијом не мање, него више заслуга од југословенске компартије“. Суд о нашој борби у погледу њеног значаја за марксистичку науку о рату исто је тако кратак и суверен као и оцена заслуга наше Партије. У прилог истине ваља додати да је исто толико необразложен, произвољан и погрешан. Он гласи:

„Нескромност југословенских руководилаца долази дотле, да они приписују себи чак и такве заслуге које им се никако не могу признати. Узмимо, на пример, питање војне науке. Југословенски руководиоци тврде да су они допунили марксистичку науку о рату новом теоријом, према којој се рат посматра као комбиновање акција регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака. Међутим, та такозвана теорија је стара као и свет, и, према томе, не значи ништа ново за марксистичку науку о рату. Као што је познато, бољшевици су примењивали комбиноване акције регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака у току целог периода грађанског рата у Русији (1917—1921), примењивали у много већим размерама него што је то рађено у Југославији. Па ипак,

* Чланак објављен у „Комунисту“ бр. 3 за 1949 год.

большевици никад нису говорили да су, примењујући тај метод војних акција, унели нешто ново у науку о рату. Они нису говорили ништа слично, јер је тај исти метод успешно примењивао много пре большевика, у рату против Наполеонових трупа у Русији 1812 године, фелдмаршал Кутузов. Па ипак, ни фелдмаршал Кутузов, примењујући тај метод, није претендовао на новаторство, јер су Шпанци пре фелдмаршала Кутузова, 1808 године, почели да примењују тај метод у рату против Наполеонових трупа („герилас“). Излази, према томе, да је оно што југословенски руководиоци сматрају новим у науци о рату, — у самој ствари старо, да броји 140 година старости, а оно што они себи приписују у заслугу, претставља у ствари заслугу Шпанаца“.

Ето то је, у кампањи Информбироа против наше Партије и наших народа, основни текст о месту наше ослободилачке борбе у односу на марксистичку науку о рату. (Овај суд о значају наше борбе је, уосталом, у супротности са ранијим вишемање пређутним оценама, садржаним у паролама ЦК СКП(б) и у говорима Стаљина из времена рата). То је, с друге стране, бар с обзиром на ауторитет потписника, свакако најозбиљнији текст о овом предмету. Ову су оцену, наимае, накнадно „развирили“ разни многобројни назови-марксистички теоретичари земаља народних демократија и СССР, од којих су неки можда и раније били теоретичари, али у сваком случају вишемање неактивни и непознати. Њима се пружила прилика да, с обзиром на конјунктуру, пишући о „стању у Комунистичкој партији Југославије“, преконоћ постану, за радиостанице и штампу СССР и народних демократија, — и признати „марксистички“! Они ову прилику нису пропустили да искористе. Успут су, исто тако преконоћ, за ове исте радиостанице и штампу, постали и — војни стручњаци! Дакако, такође накнадно и строго у области теорије, пошто је рат завршен. Како ми немамо никаквог разлога да само њихово учешће у бесомучној кампањи против Југославије сматрамо као њихову довољну квалификацију за иступање у име марксизма, задржаћемо се искључиво на цитираном основном тексту из писма ЦК СКП(б).

Ми се овде нећемо упуштати у изношење и тумачење разлога који су потписнике писма навели на овакву запрепаштујућу погрешну оцену. То су, уколико су сматрали за потребно и умесно, већ учинили наши највиши партиски руководиоци. Ми ћемо суочити тврђења изнесена у овом тексту с чињеницама, дајући, наравно, упркос пракси која је добила силу закона у редовима наших „критичара“, предност — чињеницама, и одмах наглашујући да чињенице остају чињенице, без обзира на ауторитет онога ко их побија, и на ауторитативност којом се побијају.

Главне тезе поменуте оцене су следеће:

а) да „нескромност југословенских руководиоца иде дотле, да они приписују себи чак и такве заслуге које им се никако не могу признати“, на пример у питању војне науке;

б) да „југословенски руководиоци тврде да су они допунили марксистичку науку о рату новом теоријом, према којој се рат посматра као комбиновање акција регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака“;

в) да је „та такозвана теорија стара као и свет“, односно да је „оно што југословенски руководиоци сматрају новим у науци о рату, у самој ствари старо, да броји 140 година старости“;

г) да су метод војних акција, о коме је реч, болшевици примењивали „у току целог периода грађанског рата у Русији... у много већим размерама него што је то рађено у Југославији“;

д) и да „ипак, болшевици никад нису говорили да су, примењујући тај метод војних акција, унели нешто ново у науку о рату... јер је тај исти метод успешно примењивао много пре болшевика... у Русији 1812 године, фелдмаршал Кутузов“, који, притом, такође, „није претендовао на новаторство, јер су Шпанци пре фелдмаршала Кутузова, 1808 године, почели да примењују тај метод у рату против Наполеонових трупа („герилас“)“ (све подвукао К.П.).

У циљу што објективнијег сагледања вредности ове оцене, претпоставимо најпре да је у њој тачно формулисана њена основа, тј. „теорија југословенских руководилаца“; тј. да је суштина онога што „југословенски руководиоци сматрају новим у науци о рату“ — „комбиновање акција регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака“. И под овом претпоставком, оцена пати од грубих унутрашњих нелогичности и нетачности. Ево зашто и у чему:

1. Најпре се каже да је дотична теорија „стара као и свет“, а затим да „броји 140 година старости“. Ова противречност заиста не би била важна, могла би се сматрати „начином изражавања“, или омашком, кад се у њој не би одражавало неразумевање суштине и историског значаја „партизанског ратовања“ (у ширем смислу) данас, и посебно — савремених форми тог ратовања. Она истовремено показује да аутори писма не разликују ратовање партизанских одреда („герилас“, тј. партизанско ратовање у ужем смислу), од „комбиновања акција регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака“ (тј. партизанског ратовања у ширем смислу, односно таквих акција где регуларна револуционарна војска примењује такође партизански начин ратовања).

У ствари, само партизанско ратовање (у ужем смислу) је заиста старо као и свет. Већ га описује Ксенофон, у свом „Анабазису“, крајем 5 века пре наше ере, разуме се не под данашњим именом. Партизанско ратовање је старо као и свет просто зато што је оно, без обзира на степен развоја војне организације и технике који је достигло друштво у одређеном историском периоду, природна форма отпора народа који се бране пред знатно надмоћним освајачима. (И сељачки ратови у Европи, у XVI веку, били су, у својој основи, такође герилски, односно партизански. Исто вреди и за први период I и II српског устанка). Партизанско ратовање се одржало као начин борбе у сличним околностима односа снага, и код многих народа Европе, Азије и Африке, у току читавог XIX века и све до данас. Може се рећи да је свој класични облик добило за време Наполеонових похода у Шпанију; вероватно због тога што се тада равнило у систем, што је било форма борбе народа једне релативно развијене земље, и због показане ефикасности против војнички тако способне армије као што је била Наполеонова.

„Комбиновање акција регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака“ није старо као и свет, јер, између осталог, претпоставља постојање регуларне војске. Може се рећи да је свој класични облик добило баш у Русији 1812 године, у рату против Наполеонових трупа.

Полазећи од оваквог чињеничног разликовања, није, дакле, правилно изједначавати метод ратовања Шпанаца 1808 и Руса 1812 године. Удео регуларне армије и партизанских одреда („герилас“) сасвим је различит у ова два случаја. Могу се, дакле, упоређивати форме партизанског ратовања једних и других, али се никако не може изједначавати њихов метод вођења рата у целини. Што се тиче примене „комбиноване акције регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака“, удео и релативни значај сваког од прва два елемента били су толико различити у два наведена случаја, да фелдмаршал Кутузов није имао разлога да не претендује на новаторство у примени овога „метода“. Као што видимо већ из досада изложеног, ово није никакав јединствени и једнообразни метод за све епохе, све ситуације и све војске. Што се тиче дејства самих партизанских одреда у једном и у другом случају, ту фелдмаршал Кутузов заиста с правом није претендовао на новаторство.¹⁾

Видимо, дакле, да је, у поменутом тексту, употреба формуле о „комбиновању акција...“, најблаже речено — конфузна, и да никако не објашњава ни оне изворне примере из историје из којих треба да се извуче закључак о старости „теорије југословенских руководилаца“.

Тако стоји са упоређењем „метода војних акција“ у Шпанији 1808 и у Русији 1812 године. Из сличних разлога се, са још много мање оправдања, може, под видом јединственог „метода војних акција“, са ова два примера изједначавати ратовање болшевика у току грађанског рата. Не само да се не ради о истој примени овог „метода“, него је чак тешко говорити и о различитој примени истог „метода“. Примена је, наиме, у овим различитим случајевима и сама толико различита, да се поставља питање: шта се добија њиховим подвођењем под исту формулу — сем сама та формула? У случају болшевика, однос између два поменута елемента је опет сасвим друкчији, да и не говоримо овде о свим осталим разликама које носи са собом потпуно нова историска епоха. Знајући да је војна наука уопштено ратно искуство, поставља се питање како би уопште

¹⁾ Овако, на пример, совјетски историчар Тарле карактерише рат у Шпанији и у Русији: „Шпански народни рат требало је да се изрази у самосталним борбеним подухватима неорганизованих сељачких маса. За то је требало врло много хероизма, али и поред свега тога резултати нису могли бити тако брзи, јер се у Шпанији нису сачували организациони кадрови способни за борбу. У Шпанији они су поникли дуго после почетка борби; у Русији су они постојали од почетка до краја и могли су да најелесходније искористе полет народног духа“ (Е. Тарле, „Наполеонова најезда на Русију“, страна 388); и, на другом месту: „Треба рећи да је на мисао о партизанском рату навео пре свега пример Шпаније. То су признавали и вођи руског партизанског покрета... Као што сам већ имао прилике да напоменем, руски народни рат нимало није лично на шпански. Водили су га понајвише руски сељаци одевени у војничке и домобранске мундире, због чега он ништа мање није био народни. Једна од појава народног рата био је партизански покрет“ (исто, стр. 325, 326).

било могућно да большевици нису, и у примени овог сасвим апстрактног и уопштеног „метода војних акција“, унели нешто ново у марксистичку науку о рату? Добро је познато, осим тога, да су совјетски војни стручњаци врло озбиљно студирали војничка искуства из грађанског рата и да су многа од тих искуства ушла, разрађена, у победоносну стратегију и тактику Совјетске армије у Другом светском рату. Из истих, а и из других разлога о којима ће касније бити речи, отпада и изједначење наведених историских примера са ратовањем наше Народноослободилачке војске. Ми не поричемо овде и многе сличности међу свим овим примерима. Ми, такође, не кажемо да се уопште не може говорити о оваквом методу акција. Тврдимо само да је, у конкретном тексту, поменути метод акција тако постављен да губе сваки смисао и он сам и примери за које се везује. Реч је, дакле, и овде, о крајњој „несолидности“ у начину доказивања. А „несолидност“ средства је и овде одраз „несолидности“ циља коме треба да послужи: фронталном негирању заслуга КПЈ. Успут, као што је и природно при коришћењу оваквих средстава, страда и величанствена борба — руских большевика!

2. Шта треба да докаже, и шта доказује, онда, тврђење да су поману комбиноване акције „большевици примењивали у много већим размерама него што је то рађено у Југославији“? Ништа друго сем намере потписника писма да, указивањем и на „мале размере“ — које су мале размере земље, а не борбе, нити њеног размаха, — по сваку цену одрекну сваки допринос наше војске и нашег руководства марксистичкој науци о рату. Суштина овог питања није у „размерама“ него, под претпоставком и да се ради о истом „методу“ војних акција, у томе да ли је борба која је била могућна и дала резултате у много већим размерама 1917—1921 у Русији, била могућна и могла дати резултате у мањим размерама у Југославији 1941—1945 године. На делу се показало да јесте.

3. Исто је тако из основа погрешно тврђење да се „нова теорија“ југословенских руководиоца састоји у неком „новом посматрању рата“. Овакво тврђење је или сасвим неприцизно или злонамерно. Нико не може импутирати југословенским руководиоцима да су хтели да замене или допуне научно посматрање савременог рата у целини неком својом посебном „теоријом“ о томе. Укратко, никако се овде не може радити и не ради се о посебном посматрању рата, него о посматрању посебног рата. Није наше да утврђујемо да ли се потписницима писма и ова формулација омакла. Они су сами одговорни за своје формулације. А она им, оваква каква је, између осталих, служи такође за оцену, односно за негирање, заслуга југословенских руководиоца.¹⁾

¹⁾ Ако бисмо хтели терати мак на конач, има још једна противречност у писму у погледу ове „теорије“. Онако како су је формулисали потписници писма, то је, по њиховом сопственом тврђењу, права теорија о „посматрању рата“ (односно посебних ратова), само није нова. Али, пошто се иде за негирањем заслуга југословенских руководиоца, она се, из превелике ревности у негирању, претвара, када је то потребно, и у такозвану теорију. И то је очигледно бесмислица. Теорија, каква је да је, не може истовремено бити правилна, али стара, и — „такозвана“! Или југословенски руководиоци износе као своју једну правилну теорију, која, међутим, није ни њихова, нити нова (и у томе би се састојала њихова заблуда и

4. Најзад, у својој формули о комбиновању акција, поред „регуларне војске“ и „партизанских одреда“, потписници писма помињу и елемент „народни устанци“. То није једнородан елемент са два прва. Он не претставља врсту војничке формације. Он се односи на карактер рата, и утиче, у крајњој линији, на „метод војних акција“. За нас је то важно, јер уношење тог елемента у формулу потврђује оно што и ми мислимо и тврдимо: да се никакво посматрање рата — нити посматрање икаквог рата — не може свести на „метод војних акција“, јер се не могу избацити друштвени и политички елементи. У циљу негирања заслуга југословенских руководилаца, писци писма су настојали, покушали да те елементе избаце на велика врата. Они су ушли на мала!

5. Све досад изнесено о нелогичности, непрецизности, површности, произвољности и погрешности оцене нашег доприноса марксистичкој науци о рату — није, међутим, ни основно, ни главно. Основно и главно, на чему се заснива и од чега зависи цела аргументација, јесте управо приписивање југословенским руководиоцима саме теорије о „комбиновању акција регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака“. Остављајући за сад настрану питање да ли су југословенски руководиоци нечим допунили марксистичку науку о рату или нису, — непобитна је чињеница да никада нису тврдили да основну особеност или новост нашег ратовања сачињава поменуто „комбиновање акција“. Нису то могли тврдити, јер никад нису то мислили, јер у стварности није тако било, јер су морали знати, и пре писма ЦК СКП(б), да такав метод акција не претставља никакву историску новост нити нашу особеност. Они који овако формулишу „нову“, заиста „такозвану“ „теорију“ југословенских руководилаца, и који сами виде у овоме суштину не само нашег посматрања конкретног рата него и самог нашег ратовања, тиме доказују само то да баш они сами, без обзира на све могуће историске аналогije, никако не разумеју, не могу или неће да разумеју, нити оно што су југословенски руководиоци рекли о нашем рату, нити оно што су, заједно са својим народима, у том рату учинили.

Разуме се, најзад, да, кад се овако бесмислена теорија подметне југословенским руководиоцима, ништа није лакше него ликвидирати је у неколико речи; чак, као што смо видели, и без нарочитих обзира према најосновнијој логици. Али једна је ствар ликвидирати подметнуту, измишљену теорију, а сасвим друга ствар хтети укинути, збрисати истинита искуства четворогодишње оружане, револуционарне борбе и стварне заслуге револуционарне партије која је стајала на челу ове борбе. У сваком случају нема никаквог оправданог разлога да се, на основу површних историских аналогija и зато што се ради о релативно малим народима у релативно малој земљи, — унапред сматра и проглашује да народи ове земље и њихови руководиоци нису могли ништа допринети, између осталог, ни марксистичкој

„грех“) — то је једно; или то што износе као своју теорију не претставља никакву стварну теорију — то је друго. Очевидно је да су писци писма мислили друго него што су написали. Они су у ствари мислили да је „такозвано“ тј. нетачно то да су југословенски руководиоци унели нешто ново у науку о рату. То, међутим, нису написали.

науци о рату. Марксизам-лењинизам није и не може бити монопол ниједног народа, ниједне партије. Његова примена још мање. То је и један од узрока и један од услова његове животне снаге. Крајње је нескромно прогласити нескромношћу само постојање непобитних, одређених заслуга других партија и других народа, у конкретном случају — Комунистичке партије и народа Југославије. Ми немамо, најзад, ни разлога ни права, ни пред својим народима ни пред међународним радничким покретом, да скривамо истину о себи, да будемо скромнији од — саме наше борбе.

*

Видели смо да поставка о „методу војних акција“, о коме је реч у писму, не може послужити као научно средство за разумевање ни оних појава које су историски биле блиске једна другој, а камо ли за објашњење и разумевање нових, савремених појава. Има, несумњиво, као што смо то већ споменули, и читав низ сличних, сродних елемената у свим наведеним примерима. То је природно. Данашња искуства се надовезују на ранија. Али пошто су данашњи услови различити од ранијих, нови, не могу ни данашња искуства да не буду различита од ранијих, нова.¹⁾ Ако узмемо и сам партизански рат, у смислу дејства партизанских одреда, он не може, ни по својим облицима, ни по својим резултатима, бити исти данас као што је био пре 140 година: зато што су историски услови сасвим различити. Каквог би смисла имало, ради свођења на једно, упоређивати, на пример, противофанзиву Парћана против римског војсковође Краса, пре више од 2000 година, са противофанзивом Кутузова против Наполеона, на почетку XIX века, или са противофанзивама под Москвом, Стаљинградом, Курском у Другом светском рату, у првој половини XX века? Сви се ови примери противофанзива могу укључити под један општи војнички појам, али су конкретна замисао и начин остварења сваке поједине од њих потпуно различити, у тесној зависности од сасвим измењених историских услова, и посебно од свега онога чиме се у међувремену обогатила војна наука.

Логика писма, међутим, тврди: „Комбиновање акција пре 140 година — комбиновање акција данас! Нема ничег новог, једно равно другом!“ Таквом логиком доказивања може се доћи, очевидно, само до — бесмислице! По истој логици могло би се, на пример, рећи: „Окружење код Кана — окружење под Стаљинградом! Обоје окружење! Једно равно другом!“ И могло би се, тада, парафразирајући закључак изнесен у писму, доћи и до оваквог, више него бесмисленог, закључка: „Оно што совјетски руковођиоци сматрају, у погледу операције окружења, новим у науци о рату, — у самој ствари је старо, броји 2100 година, а оно што себи приписују у заслугу, претставља у ствари заслугу — Картагињана!“

На основу чињеница и њиховог марксистичког тумачења, ми смо с пуним правом тврдили, и остајемо при тврђењу — да су наша ратна пракса и теорија унеле нешто ново у марксистичку науку о рату. Тврдимо, другим

¹⁾ „Десно доктринарство упорно признаје само старе форме и банкротирало је до краја, не приметивши нови садржај. Лево доктринарство упорно одриче неке старе форме, не видећи да нови садржај пробија себи пут кроз све могуће форме“ (Лењин, „Дечија болест „левичарства“ у комунизму“).

речима, да су ток и вођење рата, у Југославији 1941—1945, имали низ особености, по којима се он квалитативно разликује како од вишемање сличних примера у историји, тако и од ослободилачке борбе свих осталих победљених народа у Европи за време Другог светског рата. Те особености су последица и одраз како постојећих општих и посебних услова, тако и реагирања на те услове, односно конкретног решења одређене ситуације. Ми даље тврдимо, у пуној сагласности са поставкама марксизма-лењинизма, да се то ново не може ни сагледати ни правилно оценити, ако се не уоче и услови под којима је настало; односно, да се без уочавања тих услова не може закључити ни да ли уопште има новог, ни колико је ново.

„Зато дијалектички метод сматра да се ниједна појава у природи не може схватити ако се узме изоловано, ван везе с појавама које је окружују, јер се свака појава у свакој области природе може претворити у бесмислицу ако се посматра ван везе с условима који је окружују... Све зависи од услова, места и времена.“¹⁾

Зар није, дакле, јасно унапред да се данашњи партизански рат и „комбиновање акција“ морају разликовати од оног што су били и претстављали пре 140 година? Потпуно је друкчија историско-друштвена епоха, друкчији састав и распоред друштвених сила, класа, организација војске, степен развоја технике итд., итд. Не разумети то значи хтети поклопити натегнуто формулом живу стварност, значи одустати од разумевања те стварности.

Што се тиче наше ослободилачке борбе, може ли се она разумети и правилно оценити ван „услова, места и времена“, прелазећи преко њих, не узимајући их у обзир — као што то чини писмо ЦК СКП(б)? Очеvidно, не може. Може ли се само наше ратовање, начин ратовања, као чисто војна појава, у оквиру наше ослободилачке борбе, разумети и правилно оценити одвојено од њених услова и од одређене политичке линије нашег руководства, наше Партије, пре и за време рата? Очеvidно, не може. А на делу се показало, конкретно у Југославији, да је „партизански рат“ (у ширем смислу) могућан и данас, под данашњим општим историским и конкретним политичким условима, и то у Европи, под окупацијом, без наслона на редовну регуларну армију итд., итд. Показало се и више од тога: наиме, да савремени историски и политички услови омогућавају неупоредиво већи размах партизанског рата, са много далекосежнијим циљевима и последицама — него икада раније у историји; разуме се, под условом разумевања и искоришћења постојећих могућности. Тај доказ на делу, који је дала наша четворогодишња борба и њен исход, утолико је важнији за међународни револуционарни покрет, што су, и у крилу низа комунистичких партија, постојале сасвим супротне, врло активне опортунистичке, дефетистичке, у суштини контрареволуционарне и антимарксистичке, тенденције и теорије о немогућности вођења партизанског рата данас, као основне форме устанка, генденције и теорије које су кочиле претварање отпора у оружани устанак, односно партизанских одреда у армију, па су, чак, спречиле народни

¹⁾ Историја СКП(б), глава IV, „О дијалектичком и историском материјализму“, стр. 126—127, 131, издање „Културе“, Београд.

устанак у појединим земљама, где би, по свему судећи, био могућан (на пример Бугарска), ако не у нашим размерама, оно свакако у много већим него што је то тамо било.

Јасно је, такође, да негирање или неразумевање нове садржине, смисла и значаја партизанског рата — није случајно. Оно је одраз, последица и саставни део негирања, односно потцењивања и неразумевања нових, конкретних, широких револуционарних могућности народноослободилачке борбе поробљених народа широм света. Такво негирање, без обзира на то ко га проповедао, претставља врло опасно умртвљавање марксизма-ленинизма, кочење његовог неминовног развоја, заостајање за развојем стварности, који, упркос овим схватањима, иде својим током. Није случајно да су претставници овог негирања истовремено и најбучнији претставници цитатоманије, која се толико размахала у последње време, посебно у кампањи Информбироа против наше земље.

У вези са реченим, поставља се још једно питање. Може ли се и сам „метод војних акција“ разумети и правилно оценити, ако се не узима у обзир политичка садржина одређеног рата? Очеvidно је да не може ни једно ни друго. Тако, на пример, и маршал Булгањин, у свом реферату поводом тридесетогодишњице Совјетских оружаних снага, каже да војна наука укључује, поред питања ратне вештине — стратегије, тактике и оперативне вештине — и питања „економских и моралних могућности одређене земље“.

„Упознати војну науку значи упознати не само начине вођења рата, тј. ратну вештину, него и познавати и урачунати економске и моралне могућности како своје земље, тако и земље противника.

...Главна слабост немачких и уопште буржоаских војних руководиоца састоји се у томе, што они много преувеличавају значај ратних планова и посматрају их одвојено од економских и моралних могућности, ограничавајући се у најбољем случају на урачунавање ратног потенцијала земље, док се ради о томе, да се урачуна економски и морални потенцијал земље.“¹⁾

С гледишта војне науке неправилно је посматрати „метод вођења рата“ или „ратне планове“ одвојено од „економских и моралних“ могућности. Ако је то тачно, а тачно је, могу се, додуше, посебно изучавати начин вођења рата и поједине форме ратовања, њихов међусобни однос, па и развој; али то још не значи „упознати војну науку“. Односно, вредност и значај начина и форми ратовања не могу се упознати без упознавања „економских и моралних могућности“. Односно, и кад би било тачно — а није тачно — да у нашем рату није, у односу на раније примере, било нових форми ратовања, то ни тада не би било довољно да би се могао извући закључак да нисмо ништа ново дали војној науци — јер се војна наука не своди на начин, форме вођења рата. Ствар, међутим, и јесте у томе да услови савременог рата не дозвољавају, онемогућују успешну употребу старих, необновљених форми ратовања — ма и партизанског, „примитивног“, већ и само због тога што процес развоја и усавршавања оружја иде необично брзо и у широким размерама, што је

¹⁾ Маршал Совјетског Савеза Н. А. Булгањин, „Тридесет година Совјетских оружаних снага“, реферат одржан 23 фебруара 1948.

бар непријатељска војска савремено наоружана и опремљена; и сами ови елементи утичу непосредно и снажно на форме ратовања, па, у крајњој линији, и на политичку линију рата, која мора да води рачуна и о овим елементима, да би била правилна.

„Са променама војне технике мењају се и морају се мењати методи и начин уличне борбе“ — пише Лењин у чланку „Од одбране ка нападу“, објављеном у „Пролетеру“ бр. 18 од 26 септембра 1905 г. Јасно је да овај Лењинов став вреди за сваку борбу, а не само за уличну.

Из свега досад изложеног јасно и непобитно произлази да, за разумевање рата, посебно нашег рата, никако није довољно уочити поједину његову особеност, него је потребно сагледати збир свих особености — или бар главних — њихову целину, у којој добија конкретан смисао, значај и место и свака поједина особеност. Због тога је, између осталог, и таква особеност као што је „комбиновање акција регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака“ сасвим друкчије релативне вредности и друкчије садржине данас него што је то била пре 140 година. Због тога се, полазећи од ње и организиравајући се на њу, не може дати правилна оцена доприноса Народне револуције у Југославији науци о рату. Због тога је, исто колико и употребљени начин доказивања, и сама дата оцена — погрешна.

*

Да видимо, сада, прво, који су то „услови, место и време“ наше борбе? Друго, које су њене особености и шта је ново унела у марксистичку науку о рату?

Услови, место и време? Њих сачињавају, пре свега, историска епоха, међународна ситуација, дакле општи услови у којима настаје и развија се наша ослободилачка борба, настаје и развија се наша Народно-ослободилачка војска. Који су главни, или неки од главних, међу тим општим, спољним условима?

1) Други светски рат, у оквиру кога се води наша ослободилачка борба, одвија се у епоси империјализма и пролетерских револуција, и то после победе Октобарске револуције, дакле уз постојање прве социјалистичке земље, СССР.

2) С гледишта војне науке, Други светски рат се одвија у периоду високо развијене војне технике, који Стаљин, насупротив ранијим периодима, назива „машински период рата“.

3) Други светски рат је праведан рат који се води против блока агресорских фашистичких држава. У антифашистичком табору основну, водећу силу претставља СССР са својом, Совјетском армијом. Учешће и водећа улога СССР обезбеђују праведност рата и победу демократског тabora, упркос сталним тежњама неких западних империјалистичких кругова ка исцрпљивању СССР, па чак и споразумевању са силама Осовине. Учешће и водећа улога СССР обезбеђују, такође, ослобођење окупираних земаља од фашистичког ропства и пружају поробљеним народима могућност да воде успешну борбу против окупатора и домаће противнационалне и противнародне реакције.

То су неке од основних карактеристика Другог светског рата. По тим карактеристикама, узетим заједно, он се коренито разликује од Првог светског рата, као и од свих претходних ратова. Конкретна историска и међународна ситуација је потпуно нова. И сам рат, и по својој друштвено-политичкој и по војничкој садржини, коренито се разликује од рата који су водили, рецимо: Шпанци 1808, Руси 1812, бољшевици 1917—1921.

У оквиру ових општих услова и особености, у каквом су се положају налазили наша земља, наши народи и наша Партија? Како су они реагирали на — односно решавали — особености свога положаја? Другим речима, које су главне, или неке од главних, објективне и субјективне особености наше борбе? Могу се навести следеће.

1) Борбу против окупатора отпочели смо у земљи чија је ранија регуларна војска била потпуно поражена, а држава раскомадана, и то смо је отпочели одмах после окупације.

2) Окупатор је модерно организована, опремљена и наоружана фашистичка војска, са школованим и већ искусним старешинским кадром и трупом.

То је особеност која је заједничка свим поробљеним народима Европе. Али овде треба напоменути да су величина и квалитет војске коју је окупатор држао у појединим земљама били различити. То је, осим значаја који је поједина територија имала као таква за рат у целини, зависило, у првом реду, од размера и степена организованости отпора у појединим земљама. И у том смислу је и помоћ коју су пружали народи појединих поробљених земаља Совјетској армији била директно сразмерна њиховој борби.

3) Домаћа буржоазија, односно њен највећи део, сарађује више или мање отворено и непосредно са окупатором, тј. било директном сарадњом са њим, било сарадњом са савезничким империјалистичким владама на линији контрареволуције и кочења народноослободилачке борбе.

И ова је особеност, тј. национална издаја домаће буржоазије, заједничка, у већој или мањој мери, свим поробљеним земљама Европе. Али је и овде степен изоловања издајничке буржоазије и њеног политичког раскринкавања зависно, у првом реду, од размера и заострености борбе против окупатора.

4) Наша борба је истовремено рат за коначно ослобођење од окупатора и рат за друштвено ослобођење, народна револуција, која је све више добијала социјалистички карактер.

„Основна линија наше Партије, још на почетку ослободилачке борбе, била је:

1. Ради успјешнијег развијања устанка потребно је, у првом реду, уништити апарат старе Југославије, који је окупатору успјело ставити потпуно у своју службу...

2. Ономогућити... међусобни покољ народа Југославије на шовинистичкој бази...

3. Развити устанак и диверзије што је могуће више, да би се што више окупаторских снага задржало у нашој земљи и тиме помогло херојској борби Црвене армије.“¹⁾

¹⁾ Тито, Извештај на V конгресу КПЈ, „V конгрес КПЈ“, стр. 76-77, издање „Културе“, Београд.

„Специфични карактер револуције у Југославији јесте у томе што је одлучујућа битка између основних експлоататорских класа, буржоазије и велепоседника — с једне стране, и радног народа на челу с радничком класом, под руководством Комунистичке партије Југославије — с друге стране, извојевана у условима ослободилачког устанка против фашистичких завојевача, на фронту борбе против националног издајства, чији је стожер била буржоаска реакција, на фронту борбе која је била нераздвојни део општег антифашистичког рата.“¹⁾

5) „Партизански рат“ је, већ од 1941, био основна форма народно-ослободилачке борбе, која је брзо прерасла у масован, свенародни оружани устанак и прави рат, а не помоћна форма уз илегалну активност у градовима или уз дејство регуларне војске (које на почетку није било).

6) У току самог рата, већ прве године, из партизанских одреда организовано израстају наше регуларне јединице, невезане за територију, и ствара се наша регуларна војска. Наша Народноослободилачка војска развија се стално и сигурно на све виши степен, за све време рата, и то, све до пред крај рата, без икакве материјалне помоћи споља, наоружавајући се у борби од непријатеља. Уз регуларну армију постоје, стварају се и дејствују и даље партизански одреди.

„Искуство борбе у Србији (1941) показало је да оружани устанак треба развијати не само у ширину, у масовност, то јест квантитативно, већ и квалитативно. Показало се да се мора прећи на стварање правих војних јединица, способних да напусте своју територију и да ратују где год је потребно и гдје год им се нареди.“²⁾

„Комунистичка партија Југославије могла је не само организирати већ и са успјехом водити оружани устанак народа... зато што је у процесу најтежих борби узела правилан курс на стварање регуларних војних јединица — то јест створила је Народноослободилачку војску, помоћу које је могла, већ у току рата, рјешавати не само питање успјешне борбе против окупатора већ и питање власти, то јест питање побједи над реакцијом, питање стварања нове Југославије.“³⁾

7) Народноослободилачка војска примењује комбинацију партизанског ратовања са фронталним борбама.

8) Већ од 1941 почињу да се стварају ослобођене територије, које се, током рата, све више множе, шире, повезују и учвршћују, као политичка и војничка упоришта наше ослободилачке борбе.

9) Такође у току рата, ствара се револуционарна, народна власт, у којој радничка класа има неоспорно руководство.

10) Устанак је „од самог почетка имао организовани плански карактер“⁴⁾. „Борба, како партизанских одреда, тако и нове, народне армије, није имала епизодичан карактер. Не, то је био један перманентни рат... рат до истребљења — против окупатора и домаћих издајника.“⁵⁾

¹⁾ „Програм и статут КПЈ“, стр. 24.

²⁾ Тито, Извештај на V конгресу КПЈ, „V конгрес КПЈ“, стр. 93-94.

³⁾ Тито, исто, стр. 129.

⁴⁾ Тито, исто, стр. 77.

⁵⁾ Тито, „У чему је специфичност ослободилачке борбе и револуционарног преображаја нове Југославије“. Комунист бр. 1, октобар 1946, стр. 4.

11) Устанком и читавом борбом руководила је из једног центра зрела, искусна, прекаљена и смела партија, партија бољшевичког типа — Комунистичка партија Југославије.

Ово су, дакле, неке од главних особености наше борбе. Поједини ослободилачки покрети у прошлој историји а и у другим поробљеним земљама у току Другог светског рата, имали су поједине особености сличне нашим. У целини — нису. А управо скуп свих ових особености и сачињава особеност наше народноослободилачке борбе.

Као најглавније, одлучујуће међу овим особинама, могу се сматрати следеће:

партизански рат као основна форма устанка и стварање регуларне војске у току рата, која примењује комбинацију партизанског рата са фронталним борбама;

стварање нове власти, односно нове државе у току рата;

руководећа улога Комунистичке партије и плански карактер ослободилачке борбе.

Што се тиче примера наведених у писму, треба истаћи следеће:

У писму ЦК СКП(б), прва од ових особености, која је врло важна, не узима се уопште у обзир. У њему се не разликује партизански рат као основна форма устанка од партизанског рата као помоћне форме. Ту не може бити никаквог стављања под једну капу. Зато и нема смисла вршити упоређење нашег „партизанског ратовања“ (у ширем смислу) нити сличног ратовања у Шпанији 1808 и, донекле, рата 1917—1921, са ратом против Наполеона у Русији 1812, где је делатност партизанских одреда помоћна форма дејства редовне регуларне армије. (Зато се, такође, ови примери не могу упоређивати ни са делатношћу, рецимо, партизанских одреда на окупираном делу совјетске територије, за време Другог светског рата. У оквиру одређене државе или шире територије, њихова делатност је ипак била другостепене важности у односу на делатност редовне регуларне армије, без обзира на размере партизанског покрета и на величину постигнутих успеха. Осим тога, ма колика била њихова просторна удаљеност од своје регуларне армије, они, у сваком погледу, дејствују у непосредном наслону на ову.)

Што се тиче поређења нашега рата са ратом који су водили бољшевици 1917—1921, и ту постоји једна основна разлика, а то је да су тамо претходно бољшевици били освојили власт, да је претходно створена совјетска држава са свима последицама које из тога проистичу у погледу стварања војске и њеног начина ратовања. И поред извесних сличности с нашим ратом, то је довољно крупна разлика и довољан разлог да упоређење не буде умесно.

Значи, од историских примера наведених у писму остаје Шпанија 1808. Ту је упоређење до извесне мере умесно: земља је била окупирана од Француза, развио се масовни оружани устанак, где је, бар од 1809 на даље, партизански рат био основна форма устанка, био је то рат за независност у коме је било и елемената борбе против унутрашње реакције (апсолутне монархије и феудалаца), постоји стварање нове власти у току

рата (Централна и провинциске „хунте“), затим израстање једног дела старешинског кадра из народа итд. Али постоје и врло крупне разлике:

а) Регуларна шпанска војска није била уништена 1808, него „иако свагде тучена, шпанска регуларна војска се свагде ипак појављивала... Неуспешна битка код Окање 19 новембра 1809 била је последња велика регуларна битка Шпанаца; од тога времена они су се ограничили искључиво на герилски (партизански) рат... Када су неуспеси регуларне војске постали стална појава, свуда су никли герилски одреди...“¹⁾

б) Остао је од почетка изванредан део територије неокупиран. Па и после личне интервенције Наполеонове, разбијања шпанске регуларне војске 1809, распуштања Централне хунте, родољуби се склањају у Кадис, који постаје престоница независне Шпаније.

в) Не ствара се у току рата регуларна војска. Напротив, бројчано ојачање герилских одреда иде упоредо са опадањем њихове војничке моћи.

„У трећем раздобљу гериле су подражавале регуларну армију; њихови су одреди ојачали на 3—6 хиљада људи... Та промена организације герилала ишла је потпуно на руку Французима. Услед своје многобројности, герилама је било онемогућено да се сакривају као пре и да опет изненада ишчежавају, избегавајући сукобе; гериле су онда биле често нападане неочекивано, разбијене, распршене и на дуго су време губиле способност да наносе штету Французима“.²⁾

г) Нема уопште сталног, прогресивног развоја војске и устанка на све виши степен, нема јединственог руководства са јасном, револуционарном, одлучном политичком линијом (без обзира на то које су унутрашње друштвене снаге биле тада носиоци напретка).³⁾

„Централна хунта није успела да заштити домовину јер није извршила своју револуционарну мисију... До самог свршетка рата шпанска војска није никад постигла средњи ниво дисциплине и потчињавања... Пораз шпанских армија били су изазвани неспособношћу Централне хунте да проведе револуцију... У другом раздобљу герилски одреди, састављени од остатака разбијених шпанских армија, шпанских дезертера из француске армије, кријумчара и др., водили су рат на своју руку, независно од ма чијих туђих утицаја и према својим непосредним интересима... Упоредјујући три раздобља герилског рата са политичком историјом Шпаније, видимо да они претстављају одговарајуће фазе опадања борбености народа кривцом контрареволуционарно расположене владе... Партизански рат завршио се претварањем герилских одреда у нерегуларне војне јединице које су се или изродиле у бандитске руђе или спустиле на ниво стајајих пукова... Већ сама чињеница одрицања од регуларног рата доказује да је земаљски центар био истиснут од месних управних центара“.⁴⁾

Ми смо се задржали на примерима наведеним у писму, иако их има и многих других, вредних пажње, у Европи и ван Европе. У истом циљу, међутим, тј. ради утврђивања шта је наша ослободилачка борба унела ново

¹⁾ К. Маркс и Ф. Енгелс, „Револуционарна Шпанија“, чланак објављен у *New-York Daily Tribune*, 30 октобра 1854.

²⁾ К. Маркс и Ф. Енгелс, исто.

³⁾ Пораз спољњег противника, Наполеона, поклопио се, за шпански народ са повратком унутрашњег савезника тог противника — шпанске реакције.

⁴⁾ К. Маркс и Ф. Енгелс, исто.

у марксистичку науку о рату, оправдано је и потребно упоређивати је и са ослободилачким покретима у Европи, за време Другог светског рата, па и са онима ван Европе у истом раздобљу.

У ствари, један је одговор на оба питања. Јер особено, посебно — значи особено, ново у односу на прошлост и за садашњост. У ствари, поменуте најглавније особености није ни појединачно, ни у целини, имао ни један ослободилачки покрет у Европи за време Другог светског рата. То што други поробљени народи Европе нису, у току прошлог рата, под објективним спољним условима приближно сличним нашим, успели да изграде слично сопствено искуство, нити укида нити умањује његову вредност, него је, напротив, само још више истиче. С друге стране, то још више истиче и друге две чињенице: прво, да ово искуство није лежало готово, за сва времена, у искуствима из ближе и даље прошлости, него да га је требало обновити и оживети, и то у борби, тј., у правом смислу речи — освајати га; друго, да је то могла да изврши, у данашњој епоси, само комунистичка партија бољшевичког типа, на основу марксистичко-лењинистичке анализе и разумевања конкретне особености одређене нове ситуације.

Једном речи, којим се активним чиниоцима има захвалити да се то ново код нас освојило и догодило? Догматичари из Информбироа свде ово на питање: „чија је заслуга — Совјетске армије или Комунистичке партије Југославије?“. Очеvidно је, међутим, да је овакво постављање питања исто толико књишко колико и бесмислено и непоштено.

Како стоји, најпре, са ослободилачком улогом Совјетске армије? Упркос свим произвољним тврђењима и клеветничким подметањима из тabora Информбироа, ми остајемо при ономе што смо увек говорили. Потпуно је ван спора, јер је непобитна чињеница, јер за њено доказивање није потребно никакво мудровање, са или без цитата, да — без Совјетске армије, без њене водеће улоге у рату против фашизма и у победи над њим, без њене снаге и снаге совјетског социјалистичког строја — рат се не би завршио као што се завршио. Совјетска армија је спасла човечанство од фашистичке куге. Ми, зато, немамо никакве потребе да сада себе питамо шта бисмо радили да није било Совјетске армије. Совјетска армија је било, и наше руководство доносило је своје одлуке рачунајући са том основном чињеницом. Препуштамо онима који из тога нису умели да извуку и нису извукли одговарајуће закључке за акцију, који су заиста поступали као да Совјетске армије није било, — да сада теоретишу о томе шта би било под претпоставком да је није било. Ми смо тврдили и још увек тврдимо да су учешће и водећа улога Совјетске армије у антифашистичком рату не само омогућили, на завршетку рата, откидање низа земаља од империјалистичког ланца, него су омогућили, на почетку и у току рата, и борбу народа против окупатора и против издајничке буржоазије, како у поробљеним, тако и у сателитским земљама. И не само да смо то тврдили, него смо, на основу таквог тврђења, које није било академска изјава, него процена и наших могућности, повели борбу, подигли оружани устанак. Ми тврдимо да ослободилачка улога Совјетске армије није почињала оног тренутка када се она појављивала на границама или прелазила границе окупиране или сателитске земље. Тврдимо да се

Совјетска армија борила за слободу свих народа, и поробљених и сателитских земаља, још од јуна 1941, још под Москвом и Стаљинградом. То је чинила тиме што је већ тамо наносила главне ударе Хитлеровој војсци и припремала њен коначни пораз. То је чинила зато што је она армија прве земље социјализма. То је чинила и за оне народе који нису дочекали своје национално и социјално ослобођење заједно са истеривањем немачког окупатора. Погрешно је и неправилно, дубоко неправично према самој Совјетској армији, свести њену ослободилачку улогу на њен пролаз одређеном територијом. Иза звучних изјава о ослободилачкој улози Совјетске армије крије се, у ствари, њено потцењивање и које шта друго. Улазак Совјетске армије у рат био је тако крупан услов за могућност ослободилачке борбе поробљених народа у Другом светском рату, да заиста нема никаквог разлога да се занемарује и прелази преко њега — као што се то чини и у писму ЦК СКП(б) — за рачун неких површних и сумњивих историских аналогија и ради негирања заслуга Комунистичке партије Југославије, као и забашуривања одговорности низа других комунистичких партија.

Друго је питање да ли су, и кад се правилно схвати ослободилачка улога Совјетске армије, земље Европе могле да се ослободе без њеног доласка. Али на такво питање нема само један одговор. Тамо где је ослободилачки покрет био слаб, где комунистичка партија дотичне земље није умела правилно да га усмери, а докле је могла стићи Совјетска армија, њен долазак био је и непосредно одлучујући чинилац — баш зато што је покрет био слаб и неправилно усмерен. То, међутим, није и не сме да постане општи закон ослободилачке борбе угњетених народа. У Француској, рецимо, ослободилачки покрет, поред свих својих слабости, које су биле првенствено слабости руководства, није био слабији, него јачи од покрета у, на пример, Мађарској, Бугарској или Румунији (занемарујући овде чињеницу да је Француска, за разлику од ове три земље, била претходно поражена и окупирана у рату против Немачке). У овим земљама је ствар непосредно решила Совјетска армија, њен долазак или недолазак. Познато је да у Кини није тако било. А у оквиру Европе, тако није било у Грчкој, где оружана борба која је истовремено борба за независност и народна револуција — још траје. Још мање је тако било у Југославији, где је пре доласка Совјетске армије била успостављена нова, народно-демократска власт и створена снажна народна армија. Ово су били позитивни и врло активни политички фактори, на страни СССР, у периоду када су империјалистички рачуни западних савезника све више долазили у први план. Таква Југославија је била главна сметња остварењу Черчиловог плана о искрцавању Англоамериканца на Балкану. Такав политички утицај Југославије несумњиво је олакшао процес откидања источно-европских земаља са империјалистичког ланца (а учинили смо, још за време рата, све што смо могли да помогнемо развијање ослободилачке борбе осталих балканских народа). Чињеница је, додуше, да то ниједна друга земља није постигла без непосредне помоћи Совјетске армије. То подвлачи ослободилачку улогу Совјетске армије, али и слабости револуционарног покрета у свим тим земљама.

Са гледишта интереса поробљених народа у целини, у њиховој данашњој и будућој борби против империјалистичких завојевача, није, такође, споредно што је и борба југословенских народа доказала да се, у одређеним повољним општим условима, ослобођење поробљених народа не мора свести на непосредну интервенцију Совјетске армије. Неправилно је, најзад, и тамо где је улога Совјетске армије била непосредно одлучујућа, негирати значај унутрашњих снага, од којих је у ствари зависила сигурност и брзина бар послератног процеса социјалистичке револуције у појединим земљама. Чудно је да то треба доказивати, тј. у ствари доказивати да јача комунистичка партија може, за револуцију, више да учини од слабије и да је, зато, боље имати јаку него слабу комунистичку партију! На то натерује „уравниловка“ заслуга коју проповеда — Информбиро!

Из истих разлога се и допринос појединих војски бивших немачких сателита у завршним борбама против Немачке — који допринос није за потцењивање, нарочито по свом политичком значају — не може у име једног сасвим аполитичког „реализма“ свести само на њихов бројчани износ. (Ни величина Совјетске армије не састоји се само у њеној материјалној снази, него и у прогресивним идејама које она носи са собом и које носе њу). Ни то не би било потребно подвлачити, када се не би баш информбировштина, сем осталог, састојала у проповедању овог разорног, аполитичког, дубоко антимарксистичког „реализма“. Због тога ми и морамо данас истичати да су народи Југославије били савезници Совјетске армије не на линији њене на делу доказане снаге, него на линији праведности њене борбе.

За, рецимо, Мађарску, Румунију, Бугарску више је него вероватно да без непосредне интервенције Совјетске армије тамо не би, после рата, било ни народне демократије. Али из којих разлога би била врлина, уместо помоћи Совјетској армији за време рата — давати данас мирнодопске „револуционарне“ изјаве о њеној ослободилачкој улози? Разуме се да су они који нису извршили своје обавезе као руководиоци комунистичких партија, који су преспавали тако крупан историски догађај као што је био Други светски рат, — заинтересовани да тако буде. Ако се све своди на ослободилачко дејство Совјетске армије, онда је споредно, безначајно шта је ко у току рата учинио или није учинио да би помогао борбу Совјетске армије, онда је свеједно што су фашистичке мађарске и румунске дивизије стигле до пред Стаљинград заједно са немачким, а бугарске биле у Нишу и Скопљу у оно време када се код нас стварала и борила Народноослободилачка војска. Совјетској армији у првом реду, док је крварила на својој земљи, а и целокупном народу Совјетског Савеза, то никако није било свеједно, да ли ће бити толико и толико мађарских и румунских фашистичких дивизија више да се савлада, или толико и толико немачких мање, зато што се боре против Народноослободилачке војске Југославије. Ми добро знамо да од тога није зависио исход рата, али такође знамо да то није свеједно. Не ради се, међутим, само о томе ко је, када, и колико помогао Совјетској армији, него и уопште ко је на чијој страни учествовао у рату, која је држава, земља, била савезник, а која непријатељ, шта су поједини народи дали за своје сопствено ослобођење. Ми не кривимо

мађарске и румунске комунисте за недела фашистичких режима, па ни што у њиховим земљама није било иоле озбиљног отпора према окупатору. Знамо да је за то било и озбиљних објективних узрока. Али кажемо: није свеједно! По тезама Информбироа испада, мал те не, да су народи и Комунистичка партија Југославије криви што су се ослободили сопственим снагама, уз помоћ Совјетске армије, што су својом борбом „спречили“ Совјетску армију да нас ослободи „од почетка до краја“, што смо тиме, упоредо са смањењем њених жртава — „смањили“ њену ослободилачку улогу! У томе би се, изгледа, према истим „тезама“, састојала и суштина нашег — „национализма“!

Потпуно је, дакле, јасно да је без правилног схватања значаја постојања и улоге СССР-а и Совјетске армије — кад се већ тако формулише ствар — немогућно правилно схватити ток и успешан завршетак наше борбе. Али то никако не укида ни постојање те борбе ни њен значај, нити постојање онога што смо учинили и постигли пре доласка Совјетске армије, као што тврде и желели би да буде они који су заинтересовани да се укине постојање и значај њиховог сопственог — неучествовања у борби. Зато је свима онима који су пропустили постојеће могућности за борбу добро дошла теза Информбироа да нигде и није било друкчије, тј. да се за време рата није у Југославији, у ствари, догодило ништа друго него, рецимо, у Бугарској Мађарској и Румунији. Притом је ипак најчудније што се такво „схватање“ подржава и из СССР-а.

Најзад, не ради се само ни о Совјетској армији и Стаљинграду. Ради се о Совјетском Савезу и Царицину, о Октобру, о Свесавезној комунистичкој партији (большевика). Њиховим постојањем ослободилачка борба свих зависних и угњетених народа добила је сасвим нове могућности и изгледе на успех. Посебно, не може се ни замислити стварање, постојање и делатност партије большевичког типа, као што је Комунистичка партија Југославије, без постојања и примера СКП(б). То што је, по узору на СКП(б), створена КПЈ, то нам је и омогућило, за време рата, постављање оваквог циља: потпуно ослобођење земље, које укључује у себи ослобођење од окупатора и ослобођење од домаће, контрареволуционарне буржоазије.¹⁾ Једно условљава друго. Без револуционарне садржине нашег

¹⁾ „Друг Тито и Централни комитет наше Партије не само што нису никада потцењивали руководећу улогу радничке класе или комунистичке партије, него су, напротив, баш ту улогу увек сматрали главним и најважнијим предусловом победе не само у социјалистичкој револуцији него и у народноослободилачком устанку. Заста је неразумљиво како се може пребацити таква ствар баш руководству оне комунистичке партије која је у току Другог светског рата једина од свих комунистичких партија у поробљеној Европи успела да у пуној мери оствари и до краја обезбеди баш такву руководећу улогу радничке класе на челу с комунистичком партијом“ (Кардељ, реферат на V конгресу КПЈ, „V конгрес КПЈ“, стр. 353).

„Ми, разуме се, нећемо и не можемо да заборавимо да смо своју земљу ослободили својом снагом, својом борбом, својом народном револуцијом, а уз помоћ Совјетског Савеза. И не само уз помоћ Совјетског Савеза. Ми нисмо заборавили, нити заборављамо да су наша сопствена борба и победа, и линија те борбе, и смисао и циљ те борбе, и њен начин и резултат, да је све то било могуће једино зато што је пролетаријат Русије 1917 године створио Октобар, једино зато што постоји, живи, дела и бори се Совјетски Савез, прва земља социјализма, једино зато што је наша Партија учила и нешто научила од Бољшевичке партије“ (Моша Пијаде, реферат на V конгресу КПЈ, „V конгрес КПЈ“, стр. 513—514).

рата, не би се могао поставити ни задатак потпуног ослобођења земље. Снага и зрелост нашег руководства и састоје се у томе што је оно поставило, себи и народима којима је стајало на челу, задатке који су се могли решити, који су истовремено били задаци које је једна револуционарна, интернационалистичка партија била дужна да реши. Курс на оружани устанак је наша Партија и узела на основу правилне процене односа снага између главних противника и на главним ратиштима. Потпуно је јасно да је то што је постигнуто код нас постигнуто зато што су постојали услови. Али тврдимо да објективни услови нису постојали само за нас и да је, зато, заслуга наше Партије што их је разумела и, на основу тога, већ 1941 повела наше народе у победоносни ослободилачки рат.

На крају крајева, не ради се ни о чему другом, него о снази и животности марксистичко-лењинистичке науке, јер се, на примеру политичке линије КПЈ, ради о стваралачкој примени марксизма-лењинизма. Они који то не виде, не могу или неће да виде, који све особености и револуционарну садржину наше борбе, као саставног дела заједничке савремене борбе угњетених народа, на неке историске аналогije — тиме унаказују и сам марксизам-лењинизам.

Ми нећемо да кажемо да су у свим поробљеним земљама Европе, и посебно у свим земљама данашње народне демократије, постојали још 1941, или касније у току рата, услови за оружани устанак, ослободилачки рат и народну револуцију. То је зависило и од раније створеног, затеченог постојећег односа снага у тим земљама. Нећемо овде испитивати који су чиниоци, објективни и субјективни, утицали на стварање самог тог односа снага. Али се, и у датом оквиру односа снага, не сме потцењивати значај субјективног чиниоца. И тада ће бити јасно да је опортунистички и капитулантски став низа вођа комунистичких партија према окупатору и сопственој буржоазији омео или онемогућио размах борбе који су објективне околности допуштале. Од коликог је значаја за смер и размере борбе била политичка линија руководства можда најбоље може да покаже пример Македоније, где устанак није могао да се развије све док је преовладавао утицај КП Бугарске, а разбуктао се чим је била прихваћена и спроведена линија КП Југославије. Трагично је, за међународни раднички покрет, да партије око Информбироа, као и сама Бугарска партија, неће ни данас да разумеју ту врло важну разлику, да разликују заслуге од одговорности. Од опортунизма за време рата једино је гори опортунизам који га накнадно правда.

Најмање би се од револуционарних, пролетерских партија, могло и смело, може и сме очекивати овакво потцењивање субјективних, „унутрашњих“ чинилаца, као и сопствених револуционарних обавеза према међународном радничком покрету и према сопственом народу. С гледишта марксизма-лењинизма и интереса међународног радничког покрета у свету, и посебно у Европи, пут југословенских народа је утолико значајнији и достојнији пажње што је то први пример, у савременој Европи, извршења народне, социјалистичке револуције кроз борбу за национално ослобођење.

„Она је (теорија једновремене победе револуције у главним земљама Европе, теорија немогућности победе социјализма у једној земљи) још неприхватљивија као парала, јер не развија, већ спутава иницијативу по-

јединих земаља, које, услед извесних историских услова, добијају могућност да самостално пробију фронт капитала, јер не потстиче на активан напад на капитал са стране појединих земаља, већ на пасивно ишчекивање момента „свеопштег расплета“, јер међу пролетерима појединих земаља не гаји дух револуционарне одлучности, већ дух хамлетовских сумњи: „а шта ако нас други наједном оставе на цедилу.“¹⁾

На овом месту није реч о теорији немогућности победе социјализма у једној земљи. Али је реч о „иницијативи појединих земаља, које, услед извесних историских услова, добијају могућност да самостално пробију фронт капитала“, реч је о њиховом „активном нападу“ на капитал. Реч је о могућностима револуционарног, ослободилачког рата под оним условима који су постојали у Другом светском рату, а и о могућностима таквог рата у будућности, које се стално и неизбежно стварају у капитализму. Међу пролетерима и свим радним масама Југославије није превладао „дух хамлетовских сумњи“, него „дух револуционарне одлучности“. Наши се народи тиме поносе.

Ми смо говорили о нашим „особеностима“ не ради њих самих и нас самих, не ради голог истицања нашег „посебног“ пута.

„Бранећи посебне путеве свога развитка, ми у ствари не бранимо неку националну независност Југославије и неко право Југославије на самостални развитак, ми бранимо пролетерски, марксистичко-лењинистички интернационализам од оних који га искривљују прећуткујући и лажно приказујући револуционарну борбу и радне напоре радника у другим земаљама, конкретно — у Југославији... То је суштина тога питања, а не питање неке наше „посебности“, „самосталности“, „специфичности“. Управо ту „посебност“, „самосталност“ и „специфичност“ треба посматрати и третирати само као дио цјелине, у основи као конкретно испољавање борбе међународне радничке класе против капитализма, коју фамозни „критичари“ објективно успоравају из уских националистичких побуда.“²⁾

Ми та искуства, нити само њихово стицање, не сматрамо некаквим својим монополом. Ми, на пример, знамо — иако још увек и сувише мало — о необично богатим искуствима из плодне, дугогодишње ослободилачке борбе народа Кине. Овде нећемо да говоримо о огромном, светско-историском значају Кинеске револуције и победоносног кинеског ослободилачког рата. Указујемо само на то да су та искуства од изванредног значаја за све народе који се боре против империјалистичког поробљавања, и посебно за све угњетене народе зависних земаља и колонија. По ономе што знамо о тим искуствима, она се — и поред несумњивих разлика које проистичу из знатно различитих посебних услова Кине, друштвене структуре Кине, карактера и етапа револуције, размера борбе итд., итд., — у много чему поклапају с нашим, и, заједно с нашим, у много чему се разликују од искустава ранијих ослободилачких ратова. То је, несумњиво, одраз, с једне стране, историске епохе у којој живимо, заједничких нових општих

¹⁾ Стаљин, „Октобарска револуција и тактика руских комуниста“, „Правда“ од 20 децембра 1924.

²⁾ Ђилас, реферат на Другом пленуму ЦК КПЈ, Партиска изградња, број 1, стр. 21-22.

могућности борбе угњетених народа (окупираних, зависних или колонијалних земаља); а, с друге стране, одраз постојања комунистичке партије бољшевичког типа у Кини и у Југославији.

За сумарно уочавање ових непобитних сличности, а пошто нас овде у првом реду интересују војна питања, сматрамо да ће бити од интереса изнети нека схватања Мао Це Тунга, изложена у спису „Стратегиски проблеми кинеског револуционарног рата“, објављеном на енглеском 1941 године.

Ево шта, између осталог, каже о тим проблемима Мао Це Тунг:

„Револуционарни рат — револуционарни класни рат или револуционарни национални рат, има специфичне услове и карактеристике поред оних општих услова и карактеристика које припадају рату уопште. На тај начин, за тај рат вреде специфични закони поред општих закона рата. Уколико се не схвате ти специфични услови, карактеристике и закони, није могућно водити револуционарни рат или постићи победу у таквом рату.

...Војни стручњак не очекује ратне победе изван онога што дозвољавају стварне прилике. Али се он може и мора борити да би постигао све оно што те прилике дозвољавају.

...Доказано је у прошлим револуционарним ратовима да нам је потребна не само правилна марксистичка политичка линија него и правилна марксистичка војничка линија.

...Црвена армија (Кине) израсла је из герилских одреда после пораза Прве велике револуције (од 1925—27).

...Ми смо против „партизанштине“ Црвене армије, али морамо признати њен партизански карактер. Ми смо против дуготрајних операција и против стратегије са брзим решењем, док верујемо у стратегију дуготрајног рата и у операције са брзим решењем. Ми смо против непокретних оперативних фронтова позиционог ратовања, ми верујемо у покретне оперативне фронтове и у маневарски рат... Али почев од јануара 1932 године... превладала је, за читаве три године, атмосфера „антипартизанштине“... Тек на састанку Политичког бироа Партије... у јануару 1935, та су погрешна начела проглашена неправилним, а правилност ранијих начела била је поново потврђена. Ово је постигнуто само по цену великих жртава... Они који су били против „партизанштине“ говорили су: ... „партизанштина“ се мора потпуно одбацити. Нова начела су потпуно марксистичка. Догађаји у прошлости били су резултат партизанских одреда у брдима где не може бити марксизма... Горња теорија је несумњиво потпуно погрешна. Она је механичка и одражава револуционарну хистерију и нестрпљивост која у повољним приликама захвата ситну буржоазију. Када прилике постану тешке она прелази од очајања у конзервативизам, а затим у „бежање“ ако се ситуација погорша.

...Наша стратегија је „један против десет“, док је наша тактика „десет против једног“ — такво јединство супротности је један од закона помоћу којих савлађујемо непријатеља... Ми наносимо пораз великом броју малим бројем — то је оно што говоримо управљачима Кине у целини. Ипак ми наносимо пораз малом броју великим бројем — то је оно што говоримо непријатељу који дејствује на бојном пољу.

...Заснивање нашег програма на оваквом схватању не значи неко опште супротстављање „партизанштини“, него поштно признавање партизанског карактера Црвене армије. Ништа неће помоћи да се стидимо ове чињенице. Напротив, партизански карактер је баш одлика Црвене армије, предност за нас и средство помоћу ког тучемо непријатеља. Ми смо спремни да се ослободимо овог својства, али то не можемо учинити сада. Ово својство постаће непожељно у будућности и мораће се одбацити, али је оно данас драгоценост и морамо се чврсто држати њега... Постоје два

вида „партизанштине“. Један је њена нерегуларност, недостатак прикупљености, јединства и дисциплине и њена једноставност, што све претставља дечија својства Црвене армије од којих су нека била потребна у своје време. Али она морају постепено и свесно да буду отстрањена у вишој фази, тако да буде веће прикупљености, јединства, дисциплине и сложености. То значи и веће регуларности. У погледу оперативног командовања, партизански елеменат, који је непотребан у вишој фази, треба такође да буде постепено и свесно смањен. Одбацити усавршавање у том погледу и тврдоглаво тежити ранијем нивоу недопустиво је и неумесно, штетно за операције широких размера“.

Тумачења нису потребна. Сличност је упадљива: и у начину прилажења војним проблемима и у начину њиховог решавања. То само потврђује да се, у погледу могућности успешне борбе, не ради о неком изузетном објективном положају Кине или Југославије, о вредности њихових искустава само за њих, зато што су код њих настала. Конкретно, нема разлога да се наша искуства не би односила на окупирану Европу. На нашем примеру радило се заиста о осталим поробљеним народима Европе, којима није пошло за руком да их сами стекну нити да се довољно послуже њима.

У наведеним цитатима пада у очи и значај који Мао Це Тунг придаје партизанском карактеру кинеске Црвене армије, а, тесно повезано са овим, и њеном начину ратовања. Реч је о партизанском карактеру регуларне Црвене армије. Ништа друго не значи ни „комбиновање партизанског ратовања са фронталним борбама“ наше регуларне, Народноослободилачке војске.

„Стварањем народне војске створени су предуслови за операције већег стила, за још снажније ударце против окупатора и његових уставних и четничких слугу, али, у исто вријеме, руковођење постаје све сложеније и захтијева много више спремности и ратне вјештине команданата, који су израсли у процесу досадашње борбе, када се примјењивала скоро искључиво партизанска тактика ратовања. Тактика ратовања наше народне војске апсолутно мора бити комбинирана са нашом досадашњом партизанском тактиком.“¹⁾

„Потребно је изучавати теорију ратне вјештине, вјештине модерног ратовања. Наша НОВ све је већа и то нам намеће дужност да се спремимо за веће и компликованије операције офанзивног карактера.“²⁾

Шта видимо из ових речи друга Тита, изречених још 1942 и 1943 године? Да је, најпре, друг Тито упозоравао да формирање регуларних јединица не треба да изазове, наметне самим тим регуларним јединицама, односно војсци, одустајање од партизанске тактике. Средином 1943 друг Тито већ поставља тежиште на вештину модерног ратовања, али и тада комбинованог са тактиком партизанског ратовања. Је ли такво мишљење и упозорење било правилно? Јесте, већ и због тога што се, раније у историји, дешавало да су партизански покрети пропадали онда када

¹⁾ Тито, „Стварање Народноослободилачке војске Југославије“, „Билтен“ број 20—22 и „Борба“ број 31 за 20 децембар 1942, „Борба за ослобођење Југославије“, стр. 112.

²⁾ Тито, „Народни официри и подофицири“, „Билтен“ број 28, за август 1943, „Борба за ослобођење Југославије“, стр. 154.

су, бројчано ојачавши, прерано одустали од партизанске тактике. Видели смо шта о томе каже Маркс поводом шпанског рата 1808 и следећих година.

Можда се у писму ЦК СКП(б), када се говори о „комбиновању акција регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака“, мисли на комбиновање партизанског ратовања са фронталним борбама. Међутим, комбиновање акција је у тесној зависности баш од карактера саме регуларне војске настале у рату. Ради се наиме о комбиновању акција партизанских одреда и новостворене регуларне армије (створене из самих партизанских одреда, у току рата). „Метод акција“ се, дакле, не може разумети ни објаснити без разумевања постанка, карактера и начина дејства саме регуларне армије.

Сада можемо приступити питању значаја нашег ратног искуства, као саставног дела борбе поробљених народа у одређеним условима, тј. питању његовог места у марксистичкој науци о рату.

Ратовање наше Народноослободилачке војске није било регуларно, у обичном смислу те речи. А ипак је, у датим условима, било савремено (сразмерно савремености и револуције, јер се ни за извођење револуције није претпостављала нужност готове, савремене, регуларне револуционарне армије). Разумљиво је зашто наше руководство, да би отпочело оружани устанак, није чекало да се испуне сви нормални услови за прави, „регуларни“ рат.

На основу нашег искуства, као и у току његовог стицања, створила су се посебна тактичка, оперативна, па и стратегиска начела садржана у ономе што смо назвали основним особеностима наше борбе. Та начела претстављају општу тековину марксистичке науке о рату. Нема разлога да би војна наука обухватила и изучавала само оне форме борбе које су везане за употребу најсавршеније технике и одговарајућу организацију армије; него је природно да она укључује и оне форме борбе где нема тих елемената (бар код једне ратујуће стране). Колику ће оно важност имати у војној науци зависи од значаја и улоге партизанског рата у савременим условима. У том погледу, тешко је говорити о опадању значаја партизанског рата, него може бити само — обрнуто. То нам најбоље показује борба коју данас воде против империјалиста колонијални и полуколонијални народи.

Карактеристично је и то да су Немци велику пажњу посвећивали изучавању партизанских покрета и партизанске тактике. И не само Немци. И на западу су написане читаће књиге о тако званом „малом рату“, очевидно зато што су западне империјалистичке државе заинтересоване да га познају, као угњетачи народа које подјармљују. Али су исто толико заинтересовани и они на другој страни — угњетени. Војнички резултати наше борбе, и не само наше, јасно показују колики је значај имала партизанска борба и у прошлом рату, на помоћним фронтovima Европе. То је заслуживало да буде доказано на делу. Значи да је партизански рат саставни део војне науке, а савремене форме партизанског рата претстављају њено богаћење, за одређене, могуће и вероватне, услове.

Истом овом питању може се прићи и с друге стране. Совјетска војна наука је саставни део марксизма-лењинизма, и једино је она до краја на-

учна, за разлику од војних теорија капиталистичких држава — немачке, американске, енглеске итд. То вреди и за партизански рат. Није случајно, него историска нужност, да су теорију „проширеног“ партизанског рата у савременој епоси могле створити и разрадити само зреле револуционарне партије, односно да су партизански рат могли водити на савремени начин — само покрети на чијем се челу налазио пролетаријат. То је директна последица све већег срастања националног и колонијалног питања са питањем победе револуције. Ни с те стране није случајно да је герилски рат имао сасвим различите форме у оним земљама Европе где радничка класа није имала руководећу улогу, него је ту улогу делила с другим класама. То је, најзад, тесно повезано и с политичком линијом оног дела буржоазије који се није повезао са окупатором (тачније речено: који је имао могућности да се не повеже), односно са страхом привременог савезника од тога да народ узме оружје, да постане самосталан, активан политички фактор. Ту се у ствари радило о свесном онемогућењу партизанског рата, из класних, контрареволуционарних побуда. Сличан је, уосталом, био и раније у историји однос владајућих кругова према партизанском покрету (Александар I, Фридрих Вилхелм III, Карл Алберт у Италији 1848 итд.). И то је разумљиво. Ако је партизански рат природна форма народног устанка и отпора надмоћном непријатељу, његов развој и успех морају бити и природна последица постојања и зрелости чврстог, политички свесног руководства, које данас не може бити у другим рукама него у комунистичким.

Није овде реч о апологији партизанског рата за све прилике и услове, али је погрешно када поједини другови и међу нама сматрају да ће „подићи углед“ наше Народноослободилачке војске ако негирају њен партизански карактер и партизански карактер њеног ратовања, и то на тај начин што ће изневерити истину, што ће нашој војсци накнадно калемити својства једне потпуно изграђене, редовне регуларне армије — својства која она није имала; или што ће, под видом борбе против „партизанштинне“ (која не претставља баш никакав акутан проблем у нашој Армији), накнадно уносити у опис операција и борби наше Народноослободилачке војске радње које су својствене потпуно изграђеној, редовној регуларној армији — које наша војска није употребљавала. (Пригом се укида тако важна одлика нашег старешинског ратног кадра као што су били: снага жење и умешно руковођење у току „динамике боја“.) То што је наша војска била таква и што је тако дејствовала, није претстављало, у датој ситуацији, њену слабост, него њену снагу. У тим условима, са оним могућностима, насилно створена редовна регуларна војска пала би тамо где је Народноослободилачка војска победила. То није сметало нашој војсци да решава и такве ситуације и задатке за које се дотада претпостављало да их може решити само „права“, редовна регуларна војска.

Наши војни стручњаци нису, дакле, сувише наглашавали револуционарни значај нашег ратног искуства и његов значај за војну науку, него, обрнуто, сувише мало. Прилазили су том питању често стидљиво и сувише опрезно. А, право да кажемо, имали су и разлога за снeбивање: кажеш сасвим обичну ствар, која спада у азбуку марксизма-лењинизма, као на пример, „не треба шаблонски преносити искуства Совјетске армије“ — а протумачи се, пренесе и закључи: „Југословени тврде да су совјетска

правила шаблон“, „да Југословенској армији није потребно да усвоји искуства Совјетске армије!“

Па и што се тиче саме наше Армије. Она није више иста као што је била у току рата, па ни на крају рата. Али би било погрешно мислити да је разбијен сваки континуитет између прошле, ратне армије и данашње (то и не треба да буде); и да су сва наша ратна искуства изгубила своју вредност.

„Учити је тешко, али примена наученог је још тежа. Војним знањима у учионици или из књиге могу многи да овладају, али у стварној борби једни губе док други добијају битке, како је то доказала војна историја и наш сопствени живот... Сви основни закони и теорије рата су уопштавања прошлих ратова од стране прошлих или савремених научника. Једна је ствар рећи да треба пажљиво проучавати крвава искуства из прошлих ратова. Али је друга ствар посматрати та уопштавања на темељу сопственог искуства и усвојити оно што је корисно из прошлости, одбацити оно што је некорисно, и додати староме оно што је специфично своје лично. Ово последње је најважније. Без тога нећемо бити у стању да водимо рат.“¹⁾

Најзад, други народи били су, а вероватно ће се поново наћи, у сличном положају као што смо били ми. У извесном смислу наћи ће се у том положају и пре избијања рата, за време мирнодопске окупације. Зато такође наша искуства нису ни несавремена ни застарела. Она ће бити још примењена, разуме се у измењеном облику, у другим размерама и на вишем степену. Зато и не треба да остану само наша. Тако не мисле и не раде они који нас нападају и клеветају, ужаснути што смо се усудили да помислимо да је наша четворогодишња ратна пракса нешто допринела војној науци и у нечему је допунила. Такав став ограђивања од поука стечених у борби и проверених на делу, њиховог негирања, претставља грубо искривљавање марксизма-лењинизма, а у интересу позиција које никакве везе немају ни са интересима међународног револуционарног покрета, ни са интернационализмом, ни са марксизмом, него су им директно супротни.

Шта каже Лењин?

„Прво, марксизам се разликује од свих примитивних облика социјализма тиме што он не везује покрет ни за један одређени облик борбе... Као безуслован непријатељ свих апстрактних формула, свих доктринарских рецепата, марксизам захтева пажљив однос према масовној борби која је у току, која, с развитком покрета, с порастом свесности маса, са заоштравањем економских и политичких криза, рађа све нове и све разноликије начине одбране и напада... Марксизам се ни у ком случају не ограничава на оне облике борбе који су могући и који постоје само у даном моменту, он признаје неизбежност нових, револуционарима даног периода непознатих облика борбе кад се промени постојећа социјална конјунктура. Марксизам се у том погледу учи, ако се тако може рећи, из праксе маса, немајући никаквих претензија да учи масе облицима борбе које измишљају кабинетски „систематичари“...

...Друго, марксизам безусловно захтева да се питање облика борбе посматра историски. Постављати то питање ван историски конкретне ситуације значи не разумевати азбуку дијалектичког материјализма. У различитим моментима економске еволуције, у зависности од

¹⁾ Мао Це Тунг, исто.

различитих политичких, национално-културних, животних итд. услова, различити облици борбе искрсавају на први план, постају главни облици борбе, а у вези с тим, са своје стране, мењају се и споредни, узредни облици борбе. Покушати одговорити на питање о одређеном средству борбе са да или не, не посматрајући подробно конкретне прилике дотичног покрета на одређеном степену његовог развитка — значи потпуно напустити тло марксизма.

...Национално угњетавање или антагонизам ништа не објашњавају, јер је њих увек било на западној периферији, а партизанску борбу родио је тек овај историски период.

...Покрет не дезорганизују партизанске акције него слабост партије, која не уме да узме у своје руке те акције.

...Ја разумем да се ми, услед слабости и неприпремљености наше организације, на одређеном месту и у даном моменту, можемо одрећи руковођења то м спонтаном борбом... Али кад код теоретичара или публициста не видим осећање туге због те неприпремљености, него охоло самозадовољство и нарцисовски одушевљено понављање фраза о анархизму, бланкизму и тероризму, које су напамет научили у раној младости, онда ме врећа понижавање најреволуционарније доктрине на свету.

...Никада партија пролетаријата не може да сматра партизански рат за једино или чак за главно средство борбе... То средство мора бити подређено другим, мора бити усклађено са главним средствима борбе, оплемењено просвећујућим и организујућим утицајем социјализма.

...Али ми видимо свој задатак у томе да сразмерно својим снагама допринесемо правилној теоретској оцени нових облика борбе које доноси живот, у томе да се немилосрдно боримо против шаблона и предрасуда, који сметају радницима да правилно поставе ново и тешко питање, да правилно приступе његовом решавању.¹⁾

Шта доказују ове мисли и упутства Лењина? Партизански рат који Лењин брани од филистара друкчији је од нашег, у другим приликама. Он ту значи оружану борбу појединих лица и мањих група људи у Првој руској револуцији. Суштина није у томе, него како Лењин прилази овом питању. Он „партизански рат“ сматра новим оружјем, средством у борби пролетаријата, иако је било толико оружаних борби у ранијој историји. У ком смислу овакав „партизански рат“ мора одговарати главним средствима борбе? У том смислу да мора бити оплемењен просветним и организирајућим утицајем социјализма. Ради се, дакле, о револуционарној политичкој садржини, о револуционарном руководству. То утолико више вреди уколико масовност устанка, снага покрета и зрелост руководства, као и остале прилике, дозвољавају „партизанском рату“ да постане заиста рат, општенародни и главна форма борбе.

...„Ми не говоримо о неопходној потреби да се преображају практично остваре чак и на малој, рецимо од царизма освојеној територији; практично остварење је хиљаду пута важније од свих манифеста и, наравно, исто тако хиљаду пута теже...“²⁾

¹⁾ Лењин, „Партизански рат“, чланак објављен у „Пролетеру“, 13 октобра 1906, том XI, стр. 186—196, IV издање.

²⁾ Лењин, „Револуционарна војска и револуционарна влада“, објављено у „Пролетеру“ од 10 јуна 1905.

...„Али обавезно је да се одмах почне учити у пракси: не бојте се тих пробних напада. Они се, наравно, могу изродити у крајност, али то је зло сутрашњице, а данас је зло наша инертност, наше доктринарство, учена непокретност, старачки страх од иницијативе...“¹⁾

...„Революционарна армија — то је такође врло велика реч. Њено стварање је тежак, сложен и дуг процес. Али кад видимо да је он већ почео и да фрагментарно, у одломцима, напредује свуда, — кад знамо да без такве армије стварна победа револуције није могућа, — морамо истаћи одлучну и отворену паролу, пропагирати је, чинити је проблемним каменом актуелних политичких задатака. Било би погрешно мислити да револуционарне класе увек имају довољно снаге за извршење револуције, кад је та револуција, услед услова друштвено-економског развоја, потпуно сазрела. Не, људско друштво није уређено тако разумно и тако „згодно“ за напредне елементе.“²⁾

Ето шта каже и истиче Лењин, а не: „исто је било и пре 140 година!“ Сетимо се значаја који су и Маркс и Лењин давали искуствима Париске комуне!

Ове мисли Лењинове нису нимало застареле, нити губе од своје вредности зато што се односе на посебну, конкретну ситуацију, на Револуцију 1905. Суштина њиховог значаја састоји се у томе што оне показују како је Лењин прилазио питању оружаног устанка. Тако му је прилазила, по Лењину, и наша Партија, и пре рата и практично за време рата.

Ево шта је писао Стаљин 1927 године:

„Без обзира на идејно уздизање наше Партије, код нас у Партији још увек постоји, на жалост, извесна врста „руководилаца“ који искрено верују да се може руководити револуцијом у Кини, тако рећи по телеграфу, на основу познатих, од свих признатих општих ставова Коминтерне, не водећи рачуна о националним особеностима кинеске економије, кинеског политичког уређења, кинеске културе, кинеских обичаја, традиција. Ти се „руководиоци“ тиме, управо, и разликују од правих руководилаца, што они увек имају у целу две-три готове формуле, „прикладне“ за све земље и „обавезне“ за све услове.

...Отуда вечни сукоб између формула и револуционарних покрета у појединим земљама, као основни резултат руковођења тих називи руководилаца.

...Несклад између формула и стварности — то је судбина називи руководилаца из опозиције.

А тај несклад јесте непосредни резултат раскида опозиције с познатим тактичким принципом лењинизма о обавезном вођењу рачуна о национално-особеном и национално-специфичном у револуционарном покрету сваке поједине земље.“³⁾

Скоро годину дана после чудовишне кампање Информбироа, дошли смо догле да морамо бранити право на примењивање марксизма-лењинизма. Колика је бесмислица туђи стварност — цитатима! Чак не чињенице из стварности, него произвољне закључке из ње. Оцена „ста-

¹⁾ Лењин, „Борбеном комитету при Петроградском комитету“, 16 октобра 1905, том IX, стр. 317, IV издање.

²⁾ Лењин, „Последња реч „искровске“ тактике“, објављено у „Пролетеру“ од 17 октобра 1905, том IX, стр. 338, IV издање.

³⁾ Стаљин, „Белешке о савременим темама“, „Правда“ од 28 јула 1927, Дела, том IX, стр. 332, 333, 337.

ња у југословенској партији“, у том смислу, није уопште питање теорије, признавања теорије, него питање баш примене теорије. А „критичари“ баш о томе неће да говоре, баш то прескачу и негирају; у ствари зато што су против примене теорије коју тобож бране. Чим се постави, наиме, питање примене теорије, одмах се поставља и питање: у каквим условима? онда, тј. пошто се ради о пракси, сами цитати нису више довољни. Може бити по среди и погрешна примена теорије садржане у цитатима, али се и то може просудити, не поређењем праксе са цитатима, него испитивањем услова који такву примену оправдавају или не оправдавају. Само се помоћу ових услова може доказати погрешна примена. Јер шта би друго и могло значити „примена“, него — стваралачка примена, тј. на одређене услове, у одређеној ситуацији.

Пре скоро годину дана тврдили смо да се услови и особености наше борбе никако не могу свести на формулу „комбиновање акција регуларне војске, партизанских одреда и народних устанака“.

Постављали смо следећа питања и давали следеће одговоре:

Претстављају ли ти услови, у својој историски повезаној целини, нешто ново у односу на раније услове под којима су се стварали и развијали ослободилачки покрети у историји? Без сваке сумње претстављају.

Претставља ли само решење посебне, конкретне ситуације, створене збиром датих, историски нових услова, — нешто ново и значајно у историји револуционарних покрета? Без сваке сумње — претставља.

Може ли се, онда, наш „партизански рат“, са свим својим особеностима, изједначити с борбом партизанских одреда у Русији 1812, или у Шпанији пре 140 година? Очеvidно не може.

Заслужује ли, онда, то ново и значајно, које су донели наша Народна револуција и Народноослободилачки рат, да буде усвојено као заједничка тековина борбе народа за своју слободу и независност? Без сумње, заслужује.

Да ли је, најзад, с гледишта интереса револуционарног покрета, у садашњој и будућој борби поробљених класа и народа, правилно и корисно порицати истину о несумњивом значају нашег ратног, политичког и војног, искуства! Очеvidно није.

Тада смо закључили да негирати одлучујућу улогу коју је наша Партија имала у руковођењу устанком и ратом, и коју данас има у социјалистичкој изградњи наше земље, значи одрећи се правилне и праведне оцене наше борбе, значи, у крајњој линији, на питању Југославије, које не може остати само питање Југославије, хтети ослепити и завести међународни раднички покрет.

У међувремену од годину дана информбироовска кампања је изгубила и последњи признак неке објективности, принципијелности, поштења и добронамерности. Шовинизам неких руководилаца комунистичких партија, притајен за време рата иза капитуланства, узео је пуног маха. Лаж и клеветање постали су нормална, једина доказна средства којима се служе руководиоци ових комунистичких партија. Велике мисли Маркса,

Енгелса, Лењина и Стаљина, они лишавају њиховог живог, дубоко људског и револуционарног смисла и бестидно их злоупотребљавају, стављајући их у службу оваквих средстава доказивања.

Питање Југославије заиста није остало питање само Југославије. Ослабљен је фронт напредних снага у свету, уведени су и практично озакончени штетни, неправилни, некомунистички односи међу социјалистичким земљама, озбиљно је пољуљан углед СССР-а. Објективно је отворено широко поље дејства империјалистичким смутљивцима и ратним хушкачима, као и њиховим агентима у редовима радничке класе. Проповеда се и спроводи као највиша револуционарна врлина каријеристичко пузалаштво и неверовање у снаге и револуционарну способност сопственог радног народа. У току је, једном речи, чудовишан подухват унакажења основа марксизма-лењинизма, уништења његове душе и његове животне снаге.

На нашу Партију пао је часни револуционарни задатак да, доследна свом активном интернационалистичком ставу, упркос свим тешкоћама, непоколебљиво истраје у својој праведној борби за одбрану животних интереса међународног радничког покрета.

Генерал-лајтнант ДАНИЛО ЛЕКИЋ

НЕКА ПИТАЊА ОРГАНИЗАЦИЈЕ ОПЕРАТИВНОГ ПРОБОЈА

Искуство Првог, нарочито Другог свјетског рата, показује да успјех нападне операције зависи, прије свега, од тога како је организован оперативни пробој. Такав значај организације пробоја у односу на целокупну операцију условљен је слиједећим чињеницама:

прво, у условима савременог рата, нападне операције обично почињу пробојем непријатељског фронта, услјед тога што је тај фронт непрекидан на целокупној дужини од више хиљада километара, са ослоњеним крилима на природне препреке (непроходни планински масиви, море и др.), које се не могу обићи снагама и средствима које би биле способне да самостално ликвидирају фронт из позадине;

друго, нападна операција се организује и изводи ради рјешавања одређених стратегиских и оперативних задатака. То значи да је циљ нападне операције рјешавање таквих задатака који утичу на исход рата у цјелини, или на једну његову етапу. Рјешење тих задатака постиже се уништењем (заробљавањем) снага које бране важне објекте стратегиског и оперативног значаја (индустриске рејоне, економске и политичке центре итд.). Због тога је и одбрана тако важних објеката јако развијена и дубоко ешелонирана. У таквим условима, операција не може постићи свој циљ — окружење и уништење главне групације која брани дотични објекат — ако се успјешно не изврши пробој цјелокупне непријатељске одбране (тактичке и оперативне). Само ако се успјешно изврши оперативни пробој, тј. ако се непријатељска одбрана разбије на таквом фронту и на таквој дубини да непријатељ више није у стању да ликвидира пробој (затвори брешу) и да поново успостави фронт снагама и средствима са тог сектора, могуће је приступити рјешавању крајњих задатака операције — окружењу и уништењу главне групације или оперативном гоњењу разбијеног непријатеља; и

треће, савремена нападна операција је необично сложена, због тога што у борби учествују многобројна техничка средства са различитим тактичко-техничким својствима. Ради тога, питање савршено тачног и детаљног планирања и употребе тих средстава и тијесног повезивања и усмјеривања њихових дејстава по времену, мјесту и циљу добија првостепени значај. Пракса показује да успјех операције непосредно зависи од степена постигнутог јединства свих борбених дејстава (тактичких и оперативних) цјелокупне масе снага и средстава које учествују у борби.

Из свега овога произлази и однос оперативног пробоја према нападној операцији уопште. Оперативни пробој је не само саставни, него главни, основни дио нападне операције. Он у себи садржи припрему операције, њену прву и другу етапу, док је трећа етапа (а уколико постоје и слиједеће) — завршетак операције, директно условљена рјешењем претходних етапа, што значи — исходом оперативног пробоја.

Услијед таквог значаја оперативног пробоја сматрамо да је потребно да се у овом чланку изложе основна, принципијелна питања организације пробоја онако како их поставља и рјешава совјетска војна наука, како бисмо у каснијим радовима могли приступити третирању тих питања кроз услове наше стварности, илуструјући поставке искуством не само совјетске него и наше борбене праксе.

При разради ових питања ми смо се користили последњим искуствима Совјетске армије, искуствима из периода 1944—1945 године, када је непријатељска одбрана била најбоље организована, када је совјетска индустрија снабђевала фронт свим неопходним потребама у довољној количини, када је опћи однос снага био на страни Совјетске армије и када су Немци, и поред тога, још увијек упорно бранили сваку стопу земље. Према томе, разрада ових питања односи се на одређене услове и прилике на совјетско-њемачком фронту задњег периода рата.

Пошто је у једном чланку немогуће обухватити сва многобројна питања организације пробоја, изложићемо став совјетске војне науке по основним, главним питањима, која су у вези са планом оперативног пробоја и посебно, као особито важно питање, оперативни поредак трупа за пробој.

I

При разради плана оперативног пробоја треба имати у виду да се организација пробоја не сме изводити по неким устаљеним шаблонима и шемама, због тога што се за рјешење сваког задатка, под одређеним конкретним условима, мора извршити одговарајућа организација и примјенити одговарајуће мјере и нове методе и што би свако копирање постојећих шаблона морало неминовно довести до неуспјеха.

Као основа за израду плана и организацију пробоја служи задатак претпостављене команде и свестрана анализа услова под којима ће се тај задатак извршавати. На основу темељитог студирања постављеног задатка и детаљне процјене ситуације која садржи у себи конкретне услове (положај непријатељских и својих трупа, однос снага, земљиште и његово фортификациско уређење, вријеме и др.) под којима ће се изводити напад, долази се до правилне оперативне одлуке. Према томе, оперативна одлука претставља основни, најважнији елеменат плана оперативног пробоја.

План оперативног пробоја углавном садржи и разрађује слиједећа питања:

— замисао пробоја, која се састоји у одређивању основне идеје одлуке (циља и начина дејстава), избору правца главног и помоћног удара и фронта пробоја. Одавде произлази да замисао пробоја претставља суштину одлуке и да служи као критеријум за оцјену општевојне спреме дотичне команде (као што и одлука у цјелини садржи оцјену способности штаба да при-

преми елементе за доношење правилне одлуке и команде да изабере најбоље рјешење);

— снаге и средства за наношење главног и помоћног удара; ближе и слиједеће задатке тих снага и њихов борбени поредак;

— планирање напада по периодима — етапама (припрема, пробој тактичке одбране, оперативно развијање пробоја итд.) и одређивање темпа операције;

— питање увођења покретних јединица у пробој са тачним одређивањем фронта на коме се уводе и потребних мјера за обезбјеђење увођења у пробој. Овдје се излажу и задаци покретних јединица у оперативној дубини;

— одређивање перспективних мјера које су неопходне за обезбјеђење даљег развијања напада (паралисање евентуалних противманевара непријатеља, борба са његовим резервама које долазе из оперативне дубине или са других отсјека итд.) итд.

Од свих ових питања која се детаљно разрађују у плану оперативног пробоја размотрићемо само одређивање начина дејства (начина пробоја), правца главног удара, ширине фронта пробоја, дубине пробоја и темпа операције.

Начин пробоја зависи, углавном, од конкретне ситуације и земљишта (стања непријатељске одбране и непријатељских снага, стања снага и средстава које организују пробој, циља који се жели постићи пробојем, протезања линије непријатељског фронта итд.). Међутим, без обзира на низ услова који опредељују начин пробоја, у пракси су нашле примену две основне форме оперативног маневра са циљем пробоја непријатељског фронта: прво, удар концентрисаним снагама на једном отсјеку фронта са даљим развијањем удара у дубину, у правцу једног или оба крила и друго, истовремени, међусобно повезани удари на два или више отсјека фронта са њиховим даљим развијањем паралелним правцима или правцима који се са-стају (укрштају).

Ударом концентрисаних снага на једном отсјеку фронта (на центру или на једном од крила) стварају се потребни услови, још у самом почетку, за разбијање непријатељских снага у рејону напада (пробоја), за цјепање непријатељског фронта и стварање бреше таквих размјера која би омогућила даље развијање пробоја у дубину или у страну образованих бокова. У овом случају ствара се могућност да се непријатељ туче по дјеловима заобилажењем или обухватом образованих бокова пробијеног фронта.

Овакав начин пробоја долази у обзир, прије свега, када се не располаже изразитом надмоћношћу снага и средстава и када то условљава земљиште и стање непријатељске одбране.

Слабе стране оваквог начина пробоја састоје се у томе што концентрација великих снага и средстава на једном отсјеку отежава маскирање и мјере за чување тајности, што је сама концентрација јаким снага и средстава на тако ограниченом простору отежана услјед поманкања потребног броја комуникација (нарочито у условима брдско-планинског земљишта) и што је знатно отежано материјално обезбјеђење операције — под условима ограниченог броја комуникација. Поред тога знатно се повећава вријеме трајања припремног периода операције, тако да непријатељ може лак-

ше да открије правац пробоја, да врши прегрупацију својих снага појачавањем својих резерви на рачун пасивних отсјека фронта, да тако ојачане резерве концентрише на правцу пробоја и на тај начин врло брзо измјени однос снага у своју корист, успори темпо развитка операције, па чак и потпуно ликвидира пробој. Због тога нападач треба да располаже дубоко ешелонираним снагама (што је опет отежано у условима слабе комуникативности, ради снабдјевања тих снага), како би могао појачавати удар из дубине, благовремено обезбјеђивати бокове и одбијати све евентуалне противманевре непријатеља.

Удари на два или више отсјека фронта изводе се у условима када се располаже далеко надмоћнијим снагама и средствима за успјешно развијање сваког од тих удара, то јест, за остварење сваког, појединачног оперативног пробоја. У овом случају напад се изводи на широком фронту и развија паралелним правцима или правцима који се састају. Пошто се пробој изводи на широком фронту, мјере тајности и маскирања су једноставније, прегрупације нису тако компликоване као у првом случају, а снабдјевање се може лакше и брже вршити пошто стоји на расположењу већи број комуникација. На тај начин, припремни период операције знатно се скраћује, а пошто су непријатељске резерве везане на широком фронту, стварају се повољни услови за уништавање непријатеља по дјеловима и за брзо развијање успјеха. На крају, овакав начин пробоја пружа реалну могућност да се, примјеном концентричних удара на правцима који се састају, окруже непријатељске снаге и појединачно униште.

Као резиме по питању начина пробоја може се рећи слиједеће:

— уколико нападач располаже ограниченим снагама и средствима и уколико је непријатељска одбрана јаче развијена, добро организована и упорно брањена пробој се изводи ударом на једном отсјеку;

— уколико нападач располаже знатном надмоћношћу, или је непријатељска одбрана слабо организована и недовољно брањена, напад се изводи на више правца, што, логично, пружа највеће могућности за брзо развијање пробоја и успјешан завршетак операције.

Због тога што армија располаже ограниченим снагама и средствима, она, обично, изводи удар на једном отсјеку. То, међутим, не мора увијек бити. Ако је непријатељска одбрана слабо организована, или је непријатељ принуђен да упорно брани свој центар из посебних оперативних разлога (а земљиште и стање одбране дозвољавају да се центар обухвати ударом са оба крила), армија може нанијети два (а у посебно повољним условима и више) удара и то, обично, крилима. Међутим, наношење више истовремених и међусобно повезаних удара примењивало се у пракси, углавном, у размјерама фронта, а много ређе у размјерама армије.

Избор правца главног удара и одређивање ширине фронта пробоја (отсјека пробоја) чини основу оперативне одлуке и претставља један од најглавнијих елемената у организацији пробоја. Ради илустрације значаја правилног одређивања правца главног удара могло би се навести не само низ нападних операција, него и примјери из политичке, класне борбе гдје се кристално јасно показује сва условљеност коначног успјеха те борбе од правилног избора правца главног удара на одређеној етапи. О овоме рјечито говори и наша Ослободилачка борба и наша Револуција, у току које

је руководство наше Партије знало да савршено правилно одреди правац главног удара за сваку поједину етапу. Или обрнуто, пракса даје низ примјера гдје је неуспјех борбе био условљен првенствено неправилним избором правца главног удара.

При избору правца треба се руководити основним захтјевом да се главни удар мора извршити оним правцем који обезбјеђује разбијање и пораз главне непријатељске групације. Да би се то постигло, неопходно је, да тај правац обезбиједи, прије свега, услове за успјешно остварење пробоја, а то значи да мора пружити потребне услове за успјешно дејство трупа (могућност што потпунијег остварења садејства артиљерије, тенкова и авијације при пробоју и у току даљег напада, могућност успјешног дејства покретне групе, могућност успјешне борбе са непријатељским резервама итд.).

Према томе најповољнији правац за извршење главног удара био би онај који:

— изводи ударну групу у такав рејон чијим се заузимањем омогућава успјешно рјешење оперативног задатка (освајање оперативног објекта, уништење главне непријатељске групације, освајање плацдарма за нову операцију итд.);

— усмјерује главне нападачеве снаге на најосетљивији дио одбране: спојеве здружених јединица, јединице са slabим моралним стањем, недовољно организована одбрана и др.;

— пролази кроз терен кога је непријатељ посјео са најмањом оперативно-тактичком густином;

— пружа могућност за најбољу употребу снага и средстава у току читавог напада (овај елеменат игра одлучујућу, пресудну улогу, ако главну снагу одређене операције чине тенковске и механизоване јединице);

— пружа потребне услове за организацију тактичког и оперативног садејства свих елемената борбеног поретка и родова војске;

— обезбјеђује успјешну организацију тактичког и оперативног садејства са сусједима;

— омогућава прикривено прикупљање на полазном положају;

— води кроз терен који је повољан за повезивање удара са дејствима партизанских одреда у непријатељску позадину, и

— пролази кроз крајеве чије је становништво наклоњено нападачу.

У условима праведног рата, а наша Армија може да води једино такав рат, нарочиту важност за одређивање правца главног удара имају они крајеви чије је становништво наклоњено нашим снагама. У таквим крајевима може се извршити успјешна мобилизација становништва за борбу против непријатеља, тамо се пружају услови за брзу организацију позадине и успјешно снабдјевање трупа и, на крају, ти рејони служе као базе за формирање и дејство партизанских одреда, што претставља важан фактор за успјешно развијање операције.

Ширина фронта пробоја зависи, првенствено, од циља који се жели постићи, од снага и средстава којима располаже нападач и од степена организације непријатељске одбране. Па ипак, при одређивању ширине фронта пробоја морају се имати у виду неки основни елементи који су неопходни за правилно одређивање ширине фронта пробоја. Наиме, ширина фронта

пробоја мора да буде толика да непријатељ није у стању да локализира или онемогући пробој најближим резервама, да не може створену брешу прострељивати ефикасном артиљериском ватром и, с друге стране, да омогућава пролаз покретне групе кроз створену брешу у тактичкој одбрани и даље развијање пробоја. Пошто је ширина фронта пробоја у тијесној зависности од снага и средстава којима нападач располаже, она не смије да буде већа него што то дозвољавају његове борбене могућности, јер би се, у противном случају, снаге расплинуле, изгубила сила удара и створила могућност непријатељу да задржи даље напредовање. Пракса је показала да ширина фронта пробоја не прелази више од 25 до 40% опште ширине фронта напада. Тако, на примјер, армија састава 8 до 10 стрељачких дивизија, у нормалним условима, нападала је на фронту од 30 до 50 км, а ширина фронта пробоја износила је 10 до 15 км, или 2,5 до 3 км на једну стрељачку дивизију. У посебним условима, на примјер, на брдско-планинском земљишту ове норме не одговарају. У таквим случајевима армија ће напасти на много ширем фронту — на 70 до 100 км, (будући да то организација одбране и карактер земљишта условљавају), док ће ширина фронта пробоја у већини случајева бити 6 до 10 км, то јест мања него на равничастом земљишту, због тога што се пробој у брдским условима, углавном, изводи дуж узаних ријечних долина или планинских гребена (4 до 6 км ширина долине и 2 до 4 км ширина гребена који оивчавају долину). Без обзира на то што је ширина пробоја мања него у нормалним условима, непријатељ нема могућности да артиљериском ватром прострељује створену брешу, пошто то не дозвољава конфигурација терена (удаљеност ватрених положаја, велики нагиби и др.). Према томе, у брдским условима, земљиште има првенствени значај за одређивање ширине фронта пробоја.

Дубина пробоја такође зависи од карактера земљишта и могућности маневра, од степена развијености непријатељске одбране, од снага и средстава којима нападач располаже, од темпа напредовања трупа итд. Међутим, при одређивању дубине пробоја основно је да се мора разбити тактичка одбрана како би се обезбиједило оперативно развијање пробоја. Обзиром на организацију савремене одбране дубина пробоја за армију не може бити мања од 30 до 50 км, док се дубина армиске нападне операције креће и до 150 км (дубина операције је условљена могућностима непрекидних дејстава покретне групе — 5 до 6 дана са просјечним дневним прелазењем од 20 до 30 км — као и радом позадине, тј. могућностима непрекидног снабдјевања трупа у току читавог напада). И у овом случају ове норме важе за нормалне услове. Међутим, у брдским условима, дубина пробоја и дубина операције обично ће бити мања, због ограничених могућности употребе покретне групе, повећаних тешкоћа на савлађивању самог земљишта и знатно смањених могућности непрекидног снабдјевања трупа у нападу. Дубина пробоја, у тим условима, може варирати од 20 до 40 км, а дубина операције од 60 до 100 км.

На крају треба размотрити и питање одређивања темпа операције, то јест величине средњег дневног напредовања армије при рјешавању оперативног задатка. Темпо операције непосредно зависи од стања непријатељске одбране (њене чврстине), од снага и средстава којима нападач располаже, од карактера земљишта и климатских услова (овај елемент добија

нарочиту важност за одређивање темпа операције у брдско-планинским условима), од материјалног обезбјеђења операције, морално-политичке припреме трупа и, уопште, од читаве припреме операције. Темпо напредовања одређује се према саставу главних снага које изводе напад. Ако су главне снаге покретне јединице онда се и темпо рачуна по њима, иначе се темпо рачуна по здруженим јединицама. Пракса на совјетско-њемачком фронту показује да се средњи темпо напредовања кретао од 8 до 20 км, а вријеме трајања операције од 7 до 15 дана. Разумије се да су у брдско-планинским условима норме биле другачије — темпо напредовања мањи — од 4 до 12 км, а вријеме трајања операције веће — од 10 до 20 дана, па и више.

II

У организацији пробоја важан елемент претставља постројавање оперативног поретка трупа, тј. стварање одређене групације снага и средстава, како на полазном положају, тако и у току операције, ради извршења постављеног задатка.

Искуство показује да је нападач, обично, морао располагати одлучујућом надмоћношћу над непријатељем да би брзо и успјешно могао ликвидирати сваки поједини браниочев ешелон. Осим тога, карактер савремене нападне операције захтијева од нападача да располаже слободним снагама ради извођења врло честих оперативних маневара који обезбјеђују успјешан развитак напада главне групације и за парирање непријатељских противманевара, особито покретним јединицама које непријатељ може брзо да баци на угрожени дио фронта. На крају, нападач треба да располаже слободним снагама које ће уводити у борбу у току операције ради одржавања потребне тактичке густине и нарастања силне удара, услијед тога што се бој у дубини развија неједнаким темпом на разним правцима тако да долази до проширавања фронта напада, што утиче на промјену односа снага на штету нападача.

Према томе оперативни поредак био је довољно дубок, ради обезбјеђења непрекидног појачавања, нарастања силне удара из дубине, одржавања потребне оперативне густине и даљег развијања успјеха.

Борбени поредак армије састојао се, обично, из слиједећих елемената

а) по дубини:

- из два до три ешелона;
- из покретне групе (ПГ)
- из артиљериских група (разног састава са разним задацима);
- из тенковске резерве;
- из противтенковске резерве.

б) по фронту:

— из главне групације (снага и средстава на правцу главног удара);

— из помоћне групације (снага и средстава на осталом дијелу фронта).

Фронт се постројавао у једном, или два оперативна ешелона; ако се фронт постројавао у једном ешелону, покретне групе и резерве — стрељачке здружене јединице — додељивале су се појединим армијама.

Борбени састав снага које врше пробој (армија, фронт) зависи је углавном, од слиједећих елемената:

- циља, улоге и задатка који се постављају тим снагама;
- снага и средстава којима располаже виша команда (фронт, Врховна команда);
- организације и чврстине непријатељске одбране;
- карактера земљишта итд.

Прорачун снага и средстава потребних армији за успјешно извршење оперативног пробоја, у нормалним условима — подразумијевајући под овим услове на совјетско-њемачком фронту задњег периода рата, углавном 1944 године (непријатељ, карактер његове одбране, земљиште, општи однос снага итд.) — према савременој совјетској војној науци, био би слиједећи:

а) Пјешадија

Стрељачки батаљон са својим формациским средствима могао је да створи густину ватре која му обезбјеђује, послије артиљериске и авијацијске припреме, успјешан пробој непријатељске позиционе одбране на главном одбранбеном појасу, на ширини 400 до 500 метара и на дубини четних рејона одбране. Према томе, стрељачка дивизија (девет батаљона) успјешно је нападала на фронту 2,5 до 3 км (на правцу главног удара), са шест до седам батаљона у свом првом и два до три батаљона у другом ешелону.

Из овог тактичког прорачуна произлази и оперативни прорачун потребних здружених јединица армије у нападу. Према томе, за извођење пробоја непријатељског главног одбранбеног појаса на ширини фронта 10 до 12 км на правцу главног удара, армија је имала најмање четири стрељачке дивизије у првом ешелону. Поред тога, за довршење тактичког пробоја, пробоја другог одбранбеног појаса, за одбијање противнапада и противудара и за обезбјеђење постигнутог успјеха, армија је располагала, на правцу главног удара, најмање још једном до двије дивизије. Према томе, армија је имала у свом првом ешелону пет до шест стрељачких дивизија или два стрељачка корпуса тродивизионог састава.

За проширење тактичког успјеха, за пробој трећег одбранбеног појаса и одбијање противудара ближих оперативних резерви, за непрекидно нарастање силе удара из дубине и за обезбјеђење успјешног завршетка операције, према стеченом искуству из Отаџбинског рата, армија је имала у свом другом ешелону један стрељачки корпус од двије или три стрељачке дивизије.

На тај начин, успјешно извођење и завршетак оперативног пробоја на правцу главног удара (за армију) обезбјеђивало се са седам до девет стрељачких дивизија, или три стрељачка корпуса.

На основу свега изложеног, узимајући у обзир и снаге на помоћним правцима и напред поменуте услове, произлази да је армија са осам до једанаест стрељачких дивизија или три до четири стрељачка корпуса могла успјешно изводити нападне операције.

б) Артиљерија

На једном километру фронта у задњем периоду рата употребљавало се 200 до 240 оруђа (артиљериских и минобацачких). Са тим средствима рјешавани су у периоду артиљериске припреме следећи најважнији задаци:

— неутралисање живе силе у траншејама и ватреног система на дубини главног положаја главног одбранбеног појаса (1,5 до 2 км), тј. неутралисање оних ватрених средстава која би ометала покрет нападачеве пјешадије са тенковима НПП;

— неутралисање на истој дубини противтенковских средстава и минобацача браниоца, који би ометали покрет тенковима НПП и, тим самим, покрет читавог првог ешелона;

— рушење ДОТ-ова, ДЗОТ-ова и неутралисање осматрачница на предњем крају одбране;

— неутралисање артиљерије на дубини главног одбранбеног појаса, итд.

До ове цифре дошло се на слиједећи начин: према искуству са совјетско-њемачког фронта једна дивизија, на правцу главног удара нападача, добијала је за одбрану око 10 км фронта. Према формациским средствима и средствима ојачања, на примјер, једна њемачка дивизија, могла је да има на једном километру фронта позиционе одбране 15 до 20 ПТ оруђа и минобацача, 2 до 3 батерије, најмање 2 до 3 ДОТ-а или ДЗОТ-а, 2 до 3 утврђене осматрачнице и, на једном километру фронта главног положаја главног одбранбеног појаса, око 4000 м траншеја (рачунајући изломљеност трију траншеја и саобраћајница међу траншејама). Артиљерија је дужна да туче једновремено све ове циљеве у току артиљериске припреме.

Према одредбама наставе гађања (које одговарају стеченом искуству) за ове циљеве употребљавано је:

— око 160 оруђа за неутралисање 4000 м траншеја (рачунајући по 25 метара за једно оруђе);

— око 15 до 40 оруђа за неутралисање 15 до 20 непријатељских ПТ оруђа (рачунајући по једно до два сопствена оруђа на једно непријатељско ПТ оруђе);

— око 8 до 12 оруђа за рушење ДОТ-ова, ДЗОТ-ова и утврђених осматрачница рачунајући на свако од њих најмање по два оруђа);

— око 16 до 24 оруђа (4 до 6 батерија) за неутралисање две до три непријатељске батерије (рачунајући две до три сопствене на једну непријатељску батерију).

Према томе, на једном километру фронта требало је 199 до 236 или округло 200 до 240 оруђа, а на фронту 10 до 12 км, на правцу главног удара, 2400 до 2.880 оруђа (артиљериских и минобацачких). Пошто није располагала толиком количином артиљерије, армија је ојачавана артиљеријом из резерве Врховне команде.

Ова количина артиљерије била је потребна, као што је наглашено, само за период артиљериске припреме, док се за извршење артиљериских задатака у слиједећим периодима (подршка јуриша пјешадије и тенкова, обезбјеђење борбе у дубини) могло задовољити и са мањом количином артиљерије.

Пошто је непријатељ у одбрани на фронту до 40 км (један АК) могао имати у резерви једну до двије тенковске бригаде (или тенковска пука) за наносење противудара и противнапада, армија је ојачавана најмање са 50 до 70 противтенковских оруђа, која су, као противтенковска резерва команде армије, водила успјешну борбу са тенковском резервом браниоца.

На крају, ради заштите борбеног поретка армије, на правцу главног удара, од напада из ваздуха армија је ојачавана са три до четири противавионска артиљериска пука (малокалибарни) и два до три противавионска артиљериска дивизиона (средњекалибарни), с којима је могла, према њиховим тактичко-техничким особинама, организовати противавионску заштиту са густином 1,5 до 2 противавионска оруђа на један квадратни километар, што је било довољно за заштиту од непријатељског удара из ваздуха.

в) Тенкови

У нападној операцији тенкови су се употребљавали као:

- тенкови за непосредну подршку пешадије (НПП);
- покретна група (ПГ);
- тенковска резерва (ТР).

Пошто армија није имала довољно тенкова у своме формациском саставу, она је у нападу ојачавана тенковима из РВК.

Самостални тенковски пукови (бригаде) РВК са средњим или тешким тенковима (некад једни и други), према карактеру непријатељске одбране, обично су се употребљавали за непосредну подршку пјешадије и за формирање тенковске резерве.

Пошто је за маневар једног тенка на бојишту потребно 30 до 50 метара фронта, онда на један км фронта у једној линији може да дође 20 до 35 тенкова (веће растојање од 50 м омета непосредно командовање тенковима, а мање од 30 м отежава маневар). Али како тенкови НПП треба да воде за собом пјешадију на цијелој тактичкој дубини и како при томе обично наилазе на ПТ оруђа браниоца (којих на једном км фронта може имати 20 до 30 оруђа, урачунавајући ту и оруђа дивизионе и корпусне артиљерије, које, такође, воде борбу против тенкова непосредним гађањем), онда се иза прве линије, на отстојању 300 до 400 м, постројавала и друга линија тенкова за непосредну подршку пјешадије (средњих или тешких). На тај начин на једном километру фронта пробоја било је 40 до 70 тенкова за непосредну подршку пјешадије (НПП).

Ако је фронт пробоја био 10 до 12 км (од кога је, скоро редовно, $\frac{1}{3}$ до $\frac{1}{2}$ ширине претстављало земљиште које је непогодно за тенкове), онда је армија, на правцу главног удара (на правцу пробоја), ојачавана са најмање 200 до 450 тенкова НПП. Поред тога, други ешелони стрељачких корпуса првог ешелона армије ојачавани су бар са по 100 тенкова НПП, пошто су имали задатак да пробијају други одбранбени појас непријатеља.

Покретна група обично се формирала из тенковског, механизованог или коњичког корпуса (ојачаног лаким и средњим тенковима), тако да је у покретној групи било приближно 180 до 250 тенкова.

Пошто је тенковска резерва имала задатак да одбија противударе браниоца, обезбеђује бокове главне групације, ојачава тенкове НПП, уче-

ствује у ликвидацији окруженог непријатеља у тактичкој дубини итд., команда армије располагала је тенковском резервом од 60 до 120 тенкова или самоходних оруђа.

Према томе, у нападу армија је ојачавана са:

— 300 до 550 тенкова НПП,

— 60 до 120 тенкова или самоходних оруђа за тенковску резерву и

— 180 до 250 тенкова за покретну групу.

Према томе укупно ојачање армије износило је 540 до 920 тенкова и самоходних оруђа.

г) Авијација

Ако имамо у виду да се претходна авијацијска припрема вршила у оквиру фронта, онда је авијација, која је радила за рачун армије у нападу, рјешавала своје задатке у непосредној авијацијској припреми и у авијацијској подршци пјешадије и тенкова у дубини непријатељске одбране.

У току непосредне авијацијске припреме, која се вршила у припремној етапи операције, авијација је вршила слиједеће основне задатке:

— неутралисала или рушила odporне тачке које су припремљене за кружну одбрану на предњем крају. На 10 км фронта могло се неутралисати неколико таквих тачака и објеката са укупном површином 5 до 6 квадратних километара. Ако узмемо да је за неутралисање једног квадратног километра потребно, просечно, 75 до 100 тона бомби, онда је за 5 до 6 км² било потребно 375 до 600 тона бомби, или 375 до 600 бомбардера са носивошћу једне тоне;

— неутралисала тактичке резерве браниоца на правцу главног удара, којих је могло бити на овој ширини фронта (и у непосредној близини) један до два пјешадиска пука. Ако је за један пук био потребан удар двеју ескадрила да би га онеспособиле за покрет у току 2 до 3 часа, онда је за овај задатак у цјелини требало 20 до 40 авиополета.

Авијација је извршавала све ове задатке непосредно пред „Ч“ (час напада).

У етапи подршке напада пјешадије и тенкова у дубини одбране, авијација је вршила слиједеће основне задатке:

— непосредно подржавала напад пјешадије и тенкова, обично за вријеме од 2 до 3 часа. За покривање читавог појаса пробоја било је потребно најмање двије групе, то јест 12 до 16 авиона. Пошто је група остала над циљем обично око 20 минута, онда је за један сат требало 6 група, то јест 36 до 48 авиона, а за 2 до 3 сата 72 до 144 авиона;

— подржавала дејство пјешадије и тенкова у дубини одбране методом полета група бомбардера или јуришних авиона по позиву према конкретној ситуацији. Искуство је показало да је за ово било потребно до 100 полета дневно, а за 8 до 9 дана операције 800 до 900 авиополета;

— учествовала у одбијању непријатељских противудара са око 100 полета јуришних авиона;

— обезбјеђивала увођење у пробој покретне групе са 100 до 200 авиополета;

— подржавала борбу покретне групе у оперативној дубини са око 300 полета дневно, или у току 5 до 6 дана 1500 до 1800 полета јуришних авиона;

— у резерви команде армије остављано је око 100 јуришних и 100 ловачких авиона.

Дејство јуришне и бомбардерске авијације обезбјеђивала је ловачка авијација обично у размјери 2:1 у корист јуришних авиона, односно бомбардера.

Према томе, ради извршења најважнијих авијацијских задатака, армија је у нападу ојачавана са:

- 400 до 600 полета бомбардера;
- 2500 до 3500 полета јуришних авиона;
- 3000 до 4000 полета ловачке авијације.

д) Инжињерија

За инжињерско обезбјеђење пробоја армија је ојачавана инжињерским јединицама приближно према слиједећој табlici:

Основни задаци инжињерије у пробоју		Потребне снаге
1	Инжињерско извиђање у току операције	1 до 2 инж. чете
2	Израда допунских пролаза кроз минска поља и проширење постојећих (раније израђених) пролаза	3 инж. чете
3	Формирање јуришних група и јуришних одреда	10 до 15 инж. чета
4	Непосредно обезбјеђење покрета артиљерије и тенкова	10 до 15 инж. чета
5	Оправка и одржавање армиских маршрута	3 до 5 инж. чета
6	Обезбјеђење дејства покретних група у оперативној дубини	2 до 3 инж. чете
7	У састав армиског ПОЗ-а	2 до 3 инж. чете
8	Ојачање стрељачког корпуса на правцу главног удара ради извршења корпусних (дивизијских) инжињерских мера	10 до 15 инж. чета
С в е г а :		38 до 61 инж. чета

Према томе за успјешно обезбјеђење пробоја требало је 75 до 90 инж. чета на правцу главног удара армије, то јест, 7 до 8 инж. чета на једном км фронта. Овај прорачун одговара стварној густини која је била обезбијеђена у Совјетској армији у низу операција у току Отаџбинског рата.

е) Противхемиска заштита

Јединице ПХЗ имају у нападној операцији два основна задатка:

— обезбједити армију у нападу од евентуалног напада бојним отроцима од стране браниоца и

— стварати димне завјесе у припреми и у току операције.

Пошто су формациска средства армије могла извршити први задатак само за 20 до 25%, армија је ојачавана најмање са два ПХЗ батаљона РВК да би се повећао проценат обезбјеђења армије на 50 до 60%, што се сматрало довољним, јер се није претпостављало да би једновремено могао бити угрожен читави састав армије.

У односу на други задатак, армиски батаљон ПХЗ и два ПХЗ батаљона из РВК могли су да задиме површину од 60 квадратних километара, а то је било довољно да се димом прикрије поредак, покрет и дејство главне групације армије при нападу. Овдје нијесу урачунате могућности стрељачких јединица, које саме за себе стварају потребне димзавјесе ради извршења разних мањих тактичких задатака.

ж) Веза

Армија је, обично, имала довољно својих формациских снага и средстава да обезбједи телефонску, телефонско-телеграфску и радиовезу, као и везу са покретним средствима са претпостављеном командом, са потчињеним командама и сусједима. Међутим, пракса је показала да је понекад потребно ојачати армију са једном до двије радиостанице великог и двије до три радиостанице средњег радиуса дејства, што зависи од потребе организације везе по посебним радиоправцима, на примјер: са покретном групом, са неким одвојеним стрељачким корпусом, радиовезу садејства са покретном групом сусједне армије итд., или услјед организације посебних радиомрежа на КМ и ОК (резервне, дежурне радиомреже).

III

У досадашњем излагању обрађена су само нека најважнија питања из организације пробоја. Нека исто тако важна питања (припрема пробоја, извођење пробоја, руковођење пробојем и др.), нису разматрана зато што организација пробоја, као што је то, у почетку, наглашено, садржи врло много питања тако да их је немогуће у једном чланку све обухватити и разрадити и што организација пробоја, као цјелина, захтијева посебну студију.

Принципијелно становиште совјетске војне науке по овим питањима претставља генерализацију искуства које је стечено у одређеним условима (опште ситуације, односа снага, организације позиционе одбране, материјално-техничке снабдјевености сопствене армије, земљишта итд.). Ако се баци само летимичан ретроспективан поглед на развој совјетског гледишта по овим питањима, видјеће се како су тај развој и надопуна принципијелних поставки били у тијесној вези са промјеном одређених услова. Тако, на примјер, према совјетском гледишту, 1944/45 године био је потребан минимум артиљериске густине од 80 до 120 артиљериских оруђа на 1 км фронта. Та поставка се базирала на искуствима изведених операција до 1944

године. Нема сумње да се до тог принципијелног становишта дошло на основу организације одбране њемачке армије у том периоду, као и на основу сопствених материјалних могућности. Међутим, данас совјетска војна наука поставља као минимално потребну густину артиљерије до 250 оруђа (у чланку је наведено 240 оруђа, што зависи од броја ватрених тачака у одбрани) на 1 км фронта. Тако је највећа постигнута густина артиљерије у нападу износила 1943 године до 150, 1944 године до 250, 1945 г. до 290 арт. оруђа на 1 км фронта. Да ли се, међутим, на основу тога, то знатно повећавање артиљериских густина може објаснити једино развијањем позиционе одбране? Разумије се не. Ако се погледа на карти развитак ратних операција од Стаљинграда до Берлина видјеће се да се ширина општег фронта константно смањивала и, ако се узме у обзир развитак ратног потенцијала Совјетског Савеза у том периоду, долази се до тачног закључка да је повећање потребне артиљериске густине у пуној зависности не само од развоја организације одбране, него и од материјалних могућности стране која изводи пробој, а у крајњој линији од односа снага нападача и браниоца у цјелини.

Нема сумње да принципи совјетске војне науке по питању организације пробоја имају пуну војно-научну основу, обзиром на све услове из којих је и дошло до њиховог уопштавања. Међутим, не смије се заборавити ни друга, не мање важна, страна тога питања. Као што је већ раније речено ти принципи су произашли из одређених услова и одговарају, управо, за такве услове. Према томе, они се не смију шаблонски преносити на услове који су друкчији (непријатељ, материјална база, земљиште итд.) и који тим самим, захтијевају стваралачку примјену тих принципа. Према томе, анализа свих тих принципијелних питања из организације пробоја, извршена кроз пријему наших услова и наших материјалних могућности, намеће се као хитна и неопходна ради развијања наше војно-научне мисли и јачања бојне готовости наше Армије.

Генерал-лајтнант СЛАВКО РОДИЋ

МЕСТО И УЛОГА ОПЕРАТИВНИХ ВАЗДУХОПЛОВНИХ ДЕСАНАТА У САВРЕМЕНОЈ НАПАДНОЈ ОПЕРАЦИЈИ НА БРДСКО-ПЛАНИНСКОМ ЗЕМЉИШТУ

Ради тачнијег одређивања места и улоге оперативних ваздухопловних десаната у савременој нападној операцији изложићемо основне карактеристике савремене нападне операције на брдско-планинском земљишту, и укратко се упознати са особинама и могућностима ваздухопловно-десантних трупа, узимајући у обзир искуства неких операција прошлог рата, а нарочито искуства операција које су изведене у Нормандији и на западним границама Немачке. Наравно, да само то није довољно, тим пре што су операције, у којима су били примењени крупнији ваздухопловни десанти, изведене на равничастом или благо маневарском земљишту.

При разматрању могућности употребе ваздухопловно-десантних снага у операцијама на брдско-планинском земљишту и њиховог места у тим операцијама, треба имати на уму и чињеницу да све велике државе, у послератном периоду, посвећују нарочиту пажњу развоју ваздухопловно-десантних јединица и ваздухопловног транспорта, као нових борбених средстава за повишење темпа наступања и дубине операције.

Због тога, изучавање могућности и начина употребе ваздухопловно-десантних трупа на брдско-планинском земљишту, а посебно крупнијих десаната оперативне намене, за нас је, несумњиво, од великог интереса. Правилном оценом њихове улоге и места у савременој нападној операцији, можемо једино доћи и до правилног решења при постројавању савремене одбране.

Карактер савремене нападне операције на брдско-планинском земљишту

Засићеност трупа савременим техничким борбеним средствима утицала је на промену карактера дејства трупа на планинском земљишту. Савремени рат у планинама, као и на равничастом земљишту, постао је, углавном, рат мотора. У вези са тим повећао се значај путева у толикој мери да се мора строго водити рачуна о капацитету појединих праваца у оперативном погледу. На брдско-планинском земљишту, код армија са развијеним техничким борбеним средствима, смањило се значај оперативног маневра (преко тешко приступачних терена) у циљу обухвата и обиласка браниоца. У тим условима, основна форма оперативног маневра на планинском земљишту постао је си-

стем посебних удара којим се бранилац дроби и туче по деловима. Ови удари изводе се дуж комуникација (аутомобилских) и комбинују са оперативним обиласком који извршавају ваздухопловно-десантне трупе ваздушним путем. У планинама правац главног удара поклапа се углавном са главном аутомобилском комуникацијом која изводи у широку долину или на планинску висораван. Замах нападне операције на планинском земљишту већи је по фронту, а мањи по дубини, него на равничастом земљишту. Дубина операције често износи само толико колико је потребно да се форсирају велики планински гребени преко планинских прелаза. Темпо операција у планинама је спорији, а трајање операције дуже него на равничастом земљишту. Темпо операције се повећава када трупе избију у оперативну дубину. Оперативни поредак трупа при нападу је дубљи. Засићеност трупа средствима за пробој на приступачним правцима, а нарочито на правцу главног удара, одговара засићености тим средствима на одговарајућем отсеку пробоја на равничастом земљишту.

Да би повисио темпо наступања и повећао замах нападне операције на планинском земљишту, нападач тежи да једновремено дејствује по целој дубини одбране тј. да једновремено неутралише тактичку и оперативну дубину на правцу главног удара. У основи операције провлачи се идеја: нарушити садејство између тактичког и оперативног ешелона одбране и уништити по деловима елементе борбеног поретка оперативне одбране. У овом циљу, поред борбене авијације и далекометне артиљерије, широко ће се примењивати и ваздухопловно-десантне трупе.

Ваздухопловно-десантне трупе као нов род војске

Ваздухопловно-десантне трупе, као ново борбено средство, појавиле су се као израз тежње савремене ратне вештине да се повећа дубина удара и брзина маневра. Ма да ово ново борбено средство није још испољило све своје могућности, ма да је сразмерно младо, оно је ипак оправдало своју намену у прошлом рату и тако је постало један од важних фактора за постизање општег успеха.

Све велике државе имају данас ваздухопловно-десантне трупе, које се и даље развијају. Повећавање и усавршавање ваздухопловних транспортних средстава и наоружања омогућиће још већу примену ваздухопловних десаната, него што је то био случај у Другом светском рату. Ваздухопловно-десантне трупе могу добити најразличитије задатке.

С обзиром на начин употребе, ваздухопловно-десантне трупе можемо поделити на: падобранске десанте, десанте слетањем и мешовите десанте.

Трупе и материјал, спуштени помоћу падобрана на извесну просторију са одређеним задатком називају се **падобрански десант**. Људство овог десанта попуњава се од одабраних и физички издржљивих омладинаца који су обучени разним борбеним специјалностима. Падобрански десант може да се баца на сваком земљишту.

Трупе и материјал, искрцани из авиона или једрилица на одређену просторију, са извесним борбеним задатком, називају се **десант слетањем**. Свака трупа јединица може да се употреби за овај десант, ако прође кроз краткотрајну специјалну обуку за слетање.

Ако су аеродроми за слетање авиона и искрцавање десанта мали, или ако авиони не могу да слећу због неповољног земљишта, онда се једрилице могу спуштати на мала летишта (што ће често наћи примену на планинском земљишту — острво Крит, Дрвар).

Мешовити десант је комбинација падобранског десанта и десанта слетањем. Мешовити десант сједињује добре стране прва два начина ваздухопловних десаната.

С обзиром на задатке које ваздухопловно-десантне трупе могу да решавају, ваздухопловни десанти се деле на: тактичке, оперативне и стратегиске.

Тактички ваздухопловни десанти обично су слабијег састава. Они се употребљавају у нападу при пробоју главног одбранбеног појаса за садејство са трупама на правцу главног удара. Ови десанти спуштају се падобранима и једрилицама.

Тактички ваздухопловни десанти најчешће имају задатак да заузму непријатељске артиљериске положаје, командна места и осматрачнице, доминирајуће висове, теснаце и мостове, управо све оне објекте у тактичкој дубини браниоца чије освајање или неутралисање убрзава пробој тактичке одбране. Они се могу бацати пред сам напад, а најчешће по извршењу артиљериске припреме или непосредно после почетка напада. Њихово дејство тесно се повезује са дејством артиљерије и авијације.

Оперативни ваздухопловни десанти могу бити падобрански и десанти слетањем једрилица и авиона. Они се употребљавају у свим етапама и видовима операција и могу да се спуштају по целој дубини фронтоске операције. Јачина и састав оперативних ваздухопловних десаната могу бити различити, што зависи од њиховог задатка, земљишта на које се спуштају и од времена за које су у стању да самостално воде борбу. Јачина оперативних ваздухопловних десаната може да износи до неколико ваздухопловних десантних дивизија. Они се обично употребљавају сасређено (масовно у једном рејону).

Стратегиски ваздухопловни десанти били су употребљени у неким операцијама прошлог рата. Они се примењују у крупним размерама ради постизавања стратегиских циљева. Понекад и слабији ваздухопловни десант може да има стратегиску намену (напад немачког ваздухопловно-десантног одреда у мају 1944 на наш Врховни штаб у Дрвару).

Организација ваздухопловно-десантних трупа усавршавала се паралелно са њиховим повећавањем. У почетку њиховог развоја постојале су само поједине мале падобранске јединице, а на крају Другог светског рата употребљаване су ваздухопловно-десантне здружене јединице (ваздухопловне дивизије, корпуси и армије).

Ваздухопловно-десантна дивизија је основна организациона јединица која се може употребити за самостално дејство у основним видовима борбе за решење задатака оперативно-тактичког значаја. У прошлом рату, у неким армијама, постојале су самосталне падобранске дивизије и самосталне ваздухопловне дивизије за десант слетањем помоћу авиона и једрилица. На крају рата дошло се до закључка да је најбољи организациони састав ваздухопловне десантне дивизије од две падобранске бригаде, једне бригаде за десант слетањем и осталих јединица: ПАО, ПТО, артиљерије средњих калибара, је-

диница лаких тенкова, инжињерских јединица и појединих делова помоћних служби.

Бројно стање падобранске дивизије није било веће од 6.000 људи, док је ваздухопловно-десантна дивизија за десант слетањем имала око 9.000 људи. Енглеска Прва ваздухопловно-десантна дивизија у Холандској операцији бројала је 9.000 људи, не рачунајући пилоте једрилица. Према последњим подацима, формациска јачина ваздухопловно-десантне дивизије неких западних држава достиже 14.000 људи. Поред тога, у неким армијама, постоје специјалне падобранске јединице и делови који се предвиђају за диверзије и извршавање најсложенијих борбених задатака.

За извршење самосталних акција, нарочито на планинском земљишту, могу се формирати ваздухопловно-десантни одреди, чији састав зависи од конкретног задатка и земљишта на коме ће дејствовати (пример немачког ваздухопловно-десантног одреда који је бачен на Дрвар).

У операцијама на западу, за извршење оперативних задатака, били су формиран ваздухопловно-десантни корпуси, а у Холандској операцији и ваздухопловно-десантна армија (као привремена формација). Пошто се ваздухопловно-десантне трупе и даље развијају, може се очекивати да ће велике државе и убудуће имати не само ваздухопловно-десантне дивизије, већ и ваздухопловно-десантне корпусе и армије трајнијег формациског састава.

Ваздухопловно-десантне трупе наоружане су доста јаким ватреним средствима која су по својој тежини лакша од обичних борбених средстава земаљских трупа. У наоружање ваздухопловно-десантних трупа, поред пушака, аутомата и митраљеза, улазе ПТ пушке и топови, минобацачи лаки и средњи, противавионска артиљерија, хаубице до 155 мм, бацачи пламена, оклопна возила и лаки тенкови.

Ватрена моћ ваздухопловно-десантне дивизије приближно одговара ватреној моћи нормалне стрељачке дивизије. Међутим, у низу крупних ваздухопловно-десантних операција, осећао се недостатак већих калибара артиљерије, јачих механизованих јединица и муниције. Проблем повећања ваздухопловно-транспортних могућности донекле је већ решен. Конструисани су пробни авиони, који могу да преносе средње тенкове. Усавршава се и конструкција оруђа и муниције, чија се моћ рушења и пробојност знатно повећава и поред смањења њихове тежине.

Могућност употребе ваздухопловно-десантних трупа на брдско-планинском земљишту

Искуство из Другог светског рата демантовало је сва ранија тврђења да је ограничена могућност употребе ваздухопловно-десантних трупа. Ваздухопловно-десантне трупе употребљаване су под најразличитијим земљишним условима: на равничастом земљишту (у Холандији), на планинско-приморском појасу Норвешке, на острвима Криту и Сицилији, код нас код Дрвара 1944 године итд. Оне су употребљаване и тамо где је постојала густа мрежа комуникација и развијен телефонски саобраћај у густо насељеним рејонима Западне Немачке.

Благодарећи искоришћавању једрилица у широким размерама и повећању транспортне могућности авијације, ваздухопловни десанти слетањем не морају обавезно да располажу нити да заузимају аеродроме на местима искрцавања. То је омогућило већу примену крупних ваздухопловних десаната на различитом земљишту.

Ипак, могућност примене ваздухопловно-десантних дејстава на брдско-планинском земљишту ограничава недостатак довољног броја летишта, променљивост времена и тешкоће летења авијације која врши подршку. Поред тога, за искрцавање крупног ваздухопловног десанта потребно је више времена на планинском него на равничастом земљишту, јер се десант спушта по ешелонима. Но, у овом погледу сви планински рејони нису подједнаки. На појединим правцима, а понекад и у већим планинским рејонима, не могу се искрцавати масовни ваздухопловни десанти спуштањем, већ се могу применити само десанти појединих одвојених падобранских јединица и делова. У неким планинским пределима постоје широке долине и планински платон који дозвољавају да се на појединим операциским правцима употребе и крупни ваздухопловни десанти.

Али планинско земљиште, боље него равничасто, омогућава ваздухопловним десантима да воде упорнију и жилавију борбу и да се дуже времена одрже на заузетом земљишту, тако да и сразмерно мањи десанти могу да покажу велики утицај на ток операције. Ово се може објаснити тиме, што је прикупљање снага за ликвидацију десанта на планинском земљишту теже и што се масовни удар тенковских и артиљерских јединица за уништење десанта може изводити скоро једино дуж комуникација које пролазе кроз рејон који су већ заузеле ваздухопловно-десантне трупе.

На крају, кад се процењује могућност употребе крупних ваздухопловних десаната на планинском земљишту, треба увек да се пође од конкретне процене праваца и рејона који нас интересују у дотичном случају.

Задаци оперативних ваздухопловних десаната у савременој нападној операцији

Оперативни ваздухопловни десанти у нападној операцији на планинском земљишту могу решавати следеће основне задатке:

1 — Заузимање и држање већих теренских линија и рејона у позадини тактичке одбране на правцу главног удара у циљу одвајања фронта од позадине, спречавања и задржавања приласка оперативних резерви из дубине, маневровања трупа по фронту, и најзад, ради дејства из позадине делом снага десанта да би се брже пробила тактичка дубина одбране и покретне групе изашле у оперативну дубину (пример Рајнске операције).

2 — Заузимање и држање важних објеката оперативног значаја (тешко савладивих природних и вештачких препрека) да би се повећао темпо наступања трупа на земљи и обезбедило њихово борбено дејство (пример Холандске операције).

3 — Садејство са трупама на земљи — првенствено са покретним здруженим јединицама у извршењу оперативног окружења браниоца.

4 — Дејство по целој дубини одбране по једном оперативном плану са мањим ваздухопловно-десантним јединицама и деловима у циљу растро-

јавања рада позадине, аеродромске службе, спречавања маневровања трупа по фронту и из дубине и дезорганизације командовања и везе. У целини ова дејства се предвиђају за постизање оперативног ефекта.

5 — Ојачање покретних трупа које су се пробиле у оперативну дубину да би учврстиле свој успех или одбиле противудар браниоца.

Искуство Другог светског рата показало је да крупни ваздухопловни десанти, који су искрцани и на мању дубину, могу једновремено да реше тактички и оперативни задатак. Поред тога показало се да је неопходно потребно тесно садејство ваздухопловних десаната не само са ударним ешелонима трупа на земљи и борбеном авијацијом већ и садејство између десаната тактичког и оперативног значаја.

Јачина и састав оперативних ваздухопловних десаната употребљених на планинском земљишту

Јачина и састав оперативних ваздухопловних десаната зависи: од карактера задатка, ситуације у којој ће дејствовати, дубине на коју ће се искрцати и од планом предвиђеног трајања њиховог самосталног дејства, то јест до доласка сувоземних трупа. Уколико је већа дубина на којој ће се вршити искрцавање, утолико треба дуже време за самостално дејство десаната, па према томе и десанти треба да буду јачег састава. Рељеф земљишта, у разним случајевима, такође утиче на јачину и састав ваздухопловног десанта.

Величина и састав оперативних ваздухопловних десаната на брдско-планинском земљишту, према карактеру планина и важности операциског правца, креће се од мањих јединица, које се избацују на поједина места за вршење самосталних задатака, до неколико ваздухопловно-десантних дивизија обједињених општом командом и које дејствују сасређено.

Време искрцавања оперативних ваздухопловних десаната

Мали десанти могу да се спуштају у свако време. Спуштање крупних десаната оперативног значаја је сложеније. Пошто су ваздухопловно-десантне трупе слабије (квалитативно) од трупа браниоцевих ешелона размештених у дубини одбране нападач ће, најчешће, спуштати крупне ваздухопловне десанте тек онда када бранилац употреби поменуте ешелоне, то јест када се ти ешелони ипуне у борбу са трупама које нападају с фронта.

Међутим, када нападач има непосредно испред себе озбиљне препреке, као реку, планински гребен или утврђени рејон, он се може одлучити да — неколико часова раније или доцније, пре него што његов први ешелон крене у напад — искрца крупни ваздухопловни десант оперативног значаја на мању дубину у циљу садејства главној групацији трупа на земљи при заузимању тешко пролазног рејона или положаја (пример Рајнске операције).

Кад се изводи крупна нападна операција на важном операциско-стратигиском правцу, који пресеца неколико природних тешко савладљивих линија, нападач може, у исто време кад почне наступање, да баца крупне ваздухопловне десанте да би заузео две, три линије у позадини непријатеља. Ово би, наравно, одговарало захтевима савремене нападне операције, али искуство прошлога рата налаже да се не руководимо увек само тим захтевима.

Пре свега треба одредити време за које се десант може самостално одржати до доласка трупа. Ако се, на пример, утврди да то време не прелази 4—5 дана, онда нападач може да баци крупни ваздухопловни десант у времену од тих 4—5 дана, у ма којој етапи нападне операције.

Ваздухопловни десанти, ако се посматрају са техничке стране, могу се искрцавати у свако доба дана.

Дубина искрцавања крупних ваздухопловних десаната оперативног значаја

Дубина ваздухопловно-десантне операције зависи од карактера задатка, ситуације у којој се изводи, јачине десанта, а нарочито од тога за које време нападачеве трупе на земљи могу да успоставе тактичко садејство са десантом. Ако време, у коме се крупни ваздухопловни десант може самостално да одржи у заузетим рејонима, износи просечно 4—5 дана од почетка операције, онда дубина на којој ће се бацити десант одговара даљини (отстојању) коју главна групација покретних трупа може да пређе за то време.

Пошто је темпо нападне операције на планинском земљишту (нарочито у почетном периоду) спорији него у равници, може се очекивати да нападач неће бити у стању да ваздухопловно-десантним трупама оперативног значаја заузме објекте у дубокој браниоцевој позадини. Он ће вероватно тежити да заузме оне линије и рејоне у којима су размештене ближе браниоцеве оперативне резерве. Та дубина, најчешће, није већа од отстојања које ударна групација (првенствено покретне трупе) може да савлада за 2—3 дана, а најдаље за 4 дана наступања.

Пошто пробије тактичку дубину одбране, када главни део оперативног ешелона избије у оперативну дубину, нападач може смелије да употреби ваздухопловне десанте да би заузео следеће важне линије у оперативној дубини, спуштајући их на већа отстојања.

Мањи оперативни десанти могу се избацивати по целој оперативној дубини одбране.

Начин на који крупни ваздухопловни десанти извршавају задатке у нападној операцији на планинском земљишту

На основу могућности ваздухопловно-десантних трупа, детаљних података о браниоцу и земљишту и опште замисли нападне операције, претпостављено општевојно командовање одређује задатак ваздухопловно-десантним трупама и обезбеђује њихову концентрацију, укрцавање на десантна средства, пребацивање кроз ваздух, затим искрцавање и дејства на земљи. Поред тога, у току извршења ваздухопловно-десантних операција, авијација наноси бомбардерске ударе на комуникације, раскрснице, путеве, аеродроме, врши напад на противавионску артиљерију, трупе у предвиђеним рејонима искрцавања и позадинске установе, да би дезорганизовала постојећу одбрану и осујетила маневар других ешелона и браниоцевих резерви. Авијација обавезно пружа и непосредну подршку ваздухопловно-десантним трупама у току целог периода ваздухопловно-десантне операције.

Искрцавање ваздухопловно-десантних трупа у оперативну дубину браниоца врши се непосредно после авијациске припреме. Искрцавање десанта

треба да се изврши у што краћем року и у близини објекта који се напада, да би се постигло изненађење и да би се искрчане трупе потпуно развиле за борбу до доласка браниочевих резерви. Прво се искрцавају мање групе извиђача, а затим делови падобранских јединица које заузимају места за слепање авиона и једрилица и за искрцавање средстава ојачања.

При оваквом обезбеђењу главнина десанта заузима главни објекат (прелаз преко реке, превоје, раскрснице путева, насељена места, теснаце, аеродроме и др.) и дејствује по начелима која важе за трупе на земљи. Чим се заузме одређени објекат, организује се кружна одбрана да би се одбио браниочев напад до доласка покретних трупа.

Да би се обезбедило дејство главног десанта и једновремено онемогући маневар браниочевих других ешелона и резерве, поједини ваздухопловно-десантни одреди заузимају погодне објекте (теснаце, висове, мостове и др.) на најважнијим правцима.

При искрцавању крупног десанта у тактичку дубину одбране, ваздухопловно-десантна команда тежи да брзо заузме доминирајуће висове, артиљериске положаје, мостове, противавионске батерије, утврђења, командна места и осматрачнице, да би рашчланила браниочев борбени поредак и дејствовала из позадине при заузимању тактичке дубине одбране на одлучујућем правцу. У овој ситуацији, поред авијације, десант подржава и далекометна артиљерија.

И у првом и у другом случају искрцавање крупног ваздухопловног десанта претставља комбиновану операцију која захтева опште планирање и тесно садејство оперативног ваздухопловног десанта са тактичким десантима, ударном групом и борбеном авијацијом.

Да би се непријатељ довео у заблуду о месту искрцавања главних ваздухопловних десантних трупа употребљавају се разна средства за дезинформацију и бацају лажни десанти.

У свим случајевима ваздухопловно-десантна команда треба да има резерву ваздухопловно-десантних трупа у циљу нарастања снага при одбијању браниочевих противдејстава.

Команда ваздухопловно-десантних трупа налази се код главних снага десанта.

Није целисходно, а понекад није ни могуће, да се сасређено употребе крупни ваздухопловни десанти у свим условима планинског земљишта. Ако је земљиште јако испресецано, биће понекад корисније да се на више места примене мањи ваздухопловни десанти, чије ће дејство, у крајњој линији, обезбедити оперативни ефекат. Искрцавање и дејство мањих десаната много је простије и сигурније због тога што се они не морају упуштати у упорну борбу са надмоћнијим снагама браниоца. Они наносе диверзантске ударе по мостовима, путевима, центрима, и линијама везе, аеродромима, противавионским средствима, штабовима и другим објектима.

Снабдевање ваздухопловно-десантних јединица врши се помоћу авиона, једрилица и падобрана. Иако снабдевање помоћу падобрана није економично, оно ће се ипак доста често примењивати у планинским условима.

Главно средство везе је радио и авиони за везу.

Закључци

1 — У вези са усавршавањем ваздухопловних транспортних средстава омогућена је већа примена крупних ваздухопловних десаната на разним ра-тиштима, па и на брдско-планинском земљишту.

2 — Основни задаци крупних ваздухопловних десаната су:

— заузимање важних линија и објеката у оперативној дубини одбране, на правцу главног удара, да би се рашчланили браниочеви борбени пореци;

— нарушавање плана маневра и командовања трупама у одбрани;

— садејствовање основној групацији трупа при пробоју тактичке дубине одбране ударом из позадине и обезбеђење бржег наступања покретних трупа у оперативном простору.

3 — Величина десанта, дубина његовог искрцавања и време извршења ваздухопловно-десантне операције су у потпуној зависности од нападних могућности трупа на земљи и борбене авијације.

4 — Ваздухопловно-десантна операција је део опште нападне операције и она захтева тесно садејство и координацију по дубини и времену са борбеним дејствима трупа на земљи и борбеном авијацијом која врши подршку.

5 — Успех ваздухопловно-десантне операције захтева да се располаже са детаљним подацима о земљишту и дислокацији браниочевих трупа, да се постигне потпуна надмоћ у ваздуху, нарочито у рејону искрцавања десанта, и на крају, сигурно тактичко повезивање у одређеним роковима са трупама на земљи.

6 — Негативне стране ваздухопловно-десантних трупа су:

— зависност употребе од стања времена, нарочито на планинском земљишту;

— дуготрајне припреме ваздухопловно-десантне операције;

— тешкоћа једновременог искрцавања великог ваздухопловног десанта на планинском земљишту;

— осетљивост ваздухопловних ешелона од напада ловачке авијације и дејства противавионских средстава одбране;

— тешкоћа снабдевања и командовања ваздухопловно-десантним трупама после њиховог искрцавања, и

— отсуство тежих артиљериских оруђа и тенкова.

7 — И поред озбиљних недостатака ваздухопловно-десантне трупе оправдале су своју намену у прошлом рату. Њихова улога и значај и даље ће расти паралелно са развојем савремене технике, те ће се убудуће употребљавати још масовније него до сада. Њихова примена у савременој нападној операцији, без сумње, изазваће потребу за увођењем нових елемената у борбени поредак савремене одбране, а због тога и нове допуне у организацији и планирању савремених одбранбених операција како на равничастом тако и на брдско-планинском земљишту.

Генералмајор **БОЖО ЛАЗАРЕВИЋ**

УЛОГА АВИЈАЦИЈЕ У НАПАДНОЈ ОПЕРАЦИЈИ АРМИЈЕ

До Другог светског рата авијација је играла спореднију улогу. У Другом светском рату она се афирмира као један од основних родова војске. Због својих особина, авијација је могла не само да тактички и оперативно садејствује трупама на земљи, већ да и самостално решава крупније оперативне задатке. Но, и поред тога, искуства из њене употребе у Другом светском рату показала су, да је најважнији задатак авијације био — садејство са трупама на земљи.

Искуства са совјетско-немачког фронта показују да је армија, када је оперисала на главном правцу, била увек потпомагана ваздухопловним снагама, чија је јачина зависила од конкретне ситуације и од ваздухопловних снага којима се располагало.

Пошто се савремена армска операција обично изводила уз учешће ваздухопловства, нужно је упознати читаоце, какви су се задаци давали авијацији у нападној операцији армије.

У овом чланку разматрају се само најважнији задаци авијације јер сваки период нападне операције армије, па и поједини задаци авијације, претстављају посебне теме, и о њима ће се посебно говорити.

У овом чланку разматра се случај када армија врши напад на маневарском земљишту на јако организовану одбрану непријатеља. Овакав случај узет је зато, што се у њему могу видети јасно и потпуно све радње нападача и браниоца, па према томе и рад авијације у свим етапама нападне операције армије. Овај класичан пример нападне операције не сме да служи као шаблон за разматрање напада на планинском, шумовитом, кршевитом и мочварном земљишту, где се јасно испољавају специфичности таквих терена, које утичу на извршење задатака сувоземних снага и ваздухопловства. Он чак не сме да служи као шаблон ни за разматрање неке ситуације која је слична овој која се овде разматра. У чланку се наводе извесне норме, које такође треба еластично схватити и разумети. До њих се дошло искуством из Другог светског рата, али их не треба сматрати као крути закон и закључити да се без испуњавања таквих норми не може прићи решавању постављених задатака.

А — ШТА ТРЕБА ДА ЗНА И ЧЕГА ТРЕБА ДА СЕ ПРИДРЖАВА КОМАНДАНТ АРМИЈЕ ПРИ УПОТРЕБИ АВИЈАЦИЈЕ У НАПАДНОЈ ОПЕРАЦИЈИ

Улога и значај авијације у нападној операцији зависе од њених особина и борбених могућности.

Авијација располаже великом брзином и великим акционим радиусом. Благодареди томе, команде могу да врше веома брзо пребацивање ваздухопловних снага са једног на други део фронта, то јест тамо где се укаже потреба, а да се, при томе, аеродроми не мењају и не премештају. Тиме се избегавају честе промене база и постиже знатна уштеда времена.

Авијација може, много лакше и за краће време него остали родови војске, да изврши удар на сваки правац или објекат у свом радиусу дејства.

Авијација располаже великом ватреном снагом, јер су савремени авиони наоружани топовима, митраљезима и бомбама. Због велике брзине и акционог радиуса, она може да оствари концентрични напад на сваку тачку у свом акционом радиусу и да употребом већег броја авиона постигне велику густину ватре.

Но, авијација има и неколико озбиљнијих недостатака, од којих ћемо навести само најглавније:

— непрецизност погађања при бомбардовању објеката, услед великог растурања, јер бомбе не падају увек тамо где ми желимо (због велике брзине авиона, отпора ваздуха, ваздушних струјања итд.) иако је растурање при бомбардовању из обрушавања знатно мање;

— авиони могу да носе само ограничену количину бомби, топовске и митраљеске муниције, то јест само онолико колико дозвољава њихова конструкција, што није случај са осталим родовима војске;

— дејство авијације зависи и од метеоролошких услова. Иако се може летети и под неповољним метеоролошким условима, ипак је извршење задатака — борба у ваздуху, бомбардовање, гађање циљева на земљи, извиђање — неефикасно а понекад и немогуће.

Команде треба да воде строго рачуна о употреби авијације која ради за рачун трупа на земљи, јер на бојишту и ван њега има много разних објеката. Авијација треба да добије задатак да туче оне циљеве које не могу да туку други родови војске због малог домета или других техничких особина. На пример: авијација не треба да туче циљеве на предњем крају непријатељске одбране, већ те циљеве треба да туче артиљерија и други родови војске, који су у стању да их униште или неутралишу. Авијацији, такође, не треба давати задатак да туче циљеве малих размера, јер то изискује несразмерно велики утрошак бомби, услед великог растурања. (Тако, на пример, за рушење једног ДОТ-а размере 6×8 м потребно је око 96 тона бомби, што значи да је за рушење овако малог циља потребно ангажовати једну дивизију средњих бомбардера, док је за рушење истог циља са земље потребно не више од два артиљериска оруђа калибра 152 мм).

Авијација у рату трпи велике губитке — брзо се троши, летачки састав ради напрегнуто и брзо излази из строја. Ако се не води рачуна о овим чињеницама, може да дође до тешких последица. Од авијације треба тражити само оно што она према својим стварним могућностима може да да. Приликом планирања нападне операције, треба се придржавати норми напрезања и норми потребних за уништење, односно неутралисање циља који треба да се туче. Успех рушења или неутралисања извесног циља зависи од типа авиона, квалитета посаде, метеоролошких услова, врсте и калибра бомби, односно топовских и митраљеских зрна. Исто тако познате су и норме напрезања ле-

тачког састава и материјала у току једног дана приликом вршења задатка. Све је то изложено на разним графиконима и таблицама које треба обавезно да знају, или да их имају при руци општевојни команданти, за које ради авијација. Постојеће норме и графиконе стечене искуством прошлог рата не треба схватати и примењивати шаблонски, већ конкретно према стварној ситуацији.

При употреби авијације треба се држати следећих начела:

— авијацију треба масовно користити на главном правцу напада, јер се тиме обезбеђује надмоћност у ваздуху и омогућава главним нападачевим снагама брзо продирање кроз браниочев одбранбени систем;

— ваздухопловне снаге не треба растурати, већ јаким снагама сигурно тући оне важне циљеве чијим се уништењем или неутралисањем нарушава стабилност одбране, а нападачу омогућава брже и лакше постизање крајњег циља операције;

— примењивати разноврсна дејства авијације, не придржавајући се шаблона и рецепата из претходних операција; и

— авијацијом дејствовати изненадно, због чега држати у тајности и маскирати истакнуте аеродроме, долазити на њих најраније два дана пре почетка операције, долетањем у малим групама рано ујутро или позно увече.

Авијација за блиско бомбардовање, јуришна и ловачка авијација извршавају задатке у тактичком и оперативном садејству са другим родовима војске. Тактичко садејство састоји се у дејству авијације на бојишту заједно са другим родовима војске. Циљ таквог садејства је — непосредно крчење пута пешадији и тенковима. Оперативно садејство састоји се у дејству авијације на живу силу или објекте ван бојишта, но за рачун трупа на земљи, које врше задатке на бојишту (на пример дејство по резервама које се крећу из оперативне дубине, док се врши пробој тактичке одбране, дејство на мостове, жељезнице, комуникације, транспорте, разне врсте складишта и друго ван бојишта).

Б — ЗАДАЦИ АВИЈАЦИЈЕ У ПОЈЕДИНИМ ЕТАПАМА НАПАДНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

У нападној операцији задаци авијације планирају се по етапама. Пошто се операције никад не развијају равномерно, етапе се никако не могу свести просто на „извиђање“, „освајање превласти у ваздуху“ и слично. Напрезања и методе рада у припремној етапи знатно се разликују од оних у пробоју тактичке одбране. Према томе авијација ће добијати задатке који одговарају конкретној ситуацији. Употреба авијације планира се на основу података којима располажу команде сувоземних и ваздухопловних снага, јер без унапред припремљеног плана не може бити ни речи о успешној нападној операцији. Унапред израђени план може да се промени, ако се промени ситуација. Команде, за које ради авијација, као и команде ваздухопловних снага, треба да буду увек спремне да правилно употребе авијацију, то јест у складу са новоствореном ситуацијом.

Пошто у току нападне операције авијација решава различите задатке који зависе од ситуације код нас и код непријатеља, на земљи и у ваздуху, изложићемо улогу авијације у појединим етапама нападне операције армије.

Припремна етапа

Да би били јаснији задаци авијације, изложићемо укратко рад нападача (армије) и браниоца у овој етапи.

Кад нападач изврши прегруписавање и концентрацију, сваки род војске врши извиђање. Пешадија и тенковске јединице организују полазни положај за напад; инжењерија изграђује командна места и осматрачнице, гради и поправља комуникације, врши минирање и разминирање, прави пролазе кроз минска поља непријатеља итд.; артиљерија уређује ватрене положаје, припрема елементе за гађање итд.; јединице за везу успостављају везу; сви родови војске врше обуку у пробијању непријатељске одбране на импровизованом положају, који је сличан положају који ће се стварно нападати. Штаб армије и штабови родова војске врше све послове који осигуравају планско развијање операције и извршење задатка који је поставила команда фронта.

Док се нападач припрема за претстојећу операцију, бранилац врши непрекидно извиђање са земље и из ваздуха, да би открио намере нападача и предузео противмере. Он активно дејствује авијацијом да би омео припреме за напад; усавршава одбранбени систем главног и осталих положаја да би што боље заштитио сопствене снаге и искористио ватрена средства; привлачи резерве и довлачи материјална средства.

Извиђање из ваздуха, борба за превласт у ваздуху, обезбеђење концентрације и развоја главне групе, изолација рејона операција од приласка нових непријатељских снага, извођење претходне авијациске припреме напада, обезбеђење претходних бојева локалног значаја и борба са непријатељем који врши противприпрему, најчешћи су задаци који могу пасти у део авијације у току припремне етапе нападне операције.

Извиђање из ваздуха врши не само извиђачка, но и остале врсте авијације. Авијација врши те задатке осматрањем и фотографисањем из ваздуха. Резултати осматрања из ваздуха достављају се одмах преко радија. Фотографисање из ваздуха врши се у крупним размерама 1:5.000 до 1:10.000. Фотографисање главног појаса и осталих важних објеката врши се два до три пута, због промена које могу да наступе у међувремену од претходног фотографисања.

Извиђање из ваздуха врши се за рачун ваздухопловних и сувоземних снага у дубини до 250 км (за рачун армије). Подаци који се добију извиђањем из ваздуха дају се на коришћење — у пешадији од команданта армије до команданта батаљона, — у тенковским јединицама до командира чете и — у артиљерији до командира батерије.

Извиђање из ваздуха врши се са циљем да се прикупе следећи подаци о непријатељу и његовом систему одбране:

— какав је систем фортификациске организације главног одбранбеног појаса, са тачним назначењем предњег краја као и тачним одређивањем другог и осталих одбранбених појасева;

— где се налазе тактичке и оперативне резерве;

— где су ватрени положаји артиљерије;

— где су осматрачнице, командна места, центри везе и штабови;

— какво је земљиште којим ће се кретати покретна група (то се земљиште обавезно фотографише);

— где су места непријатељских аеродрома (обавезно се фотографишу) и, најзад,

— фотографски снимак нашег полазног положаја за напад, како би установили што непријатељ може да утврди из својих фотографија, ако му буде успело да сними наш полазни положај из ваздуха.

Борбу за превласт у ваздуху изводи првенствено ловачка, а такође бомбардерска и јуришна авијација.

Превласт у ваздуху постиже се:

— онемогућавањем извршавања задатака непријатељској извиђачкој авијацији дању и ноћу, уништавањем непријатељских извиђача над самим циљем или пресретањем на маршрути;

— уништавањем непријатељске авијације на аеродромима, када највећи део наше авијације једновремено туче све ближе аеродроме и уништава авијацију на њима; и

— борбом у ваздуху са непријатељском авијацијом.

Ловачка авијација остварује овај задатак патролирањем у ваздуху, дежурством на аеродромима и слободним „ловом“. Сваки од ових начина има своје добре и рђаве стране; који ће се начин употребити, зависи од конкретне ситуације.

Да би се у припремној етапи постигла превласт у ваздуху, начелно треба тући непријатељску авијацију на аеродромима.

Изолација рејона операција од приласка нових непријатељских снага. Када бранилац успе да открије место на коме нападач намерава да изврши главни удар (што му готово увек полази за руком), он, природно, тежи да гамо привуче што више снага и средстава. Због тога извиђачка авијација има задатак да открије правце приласка појачања и резерви, а остали видови авијације да их туку свом силином да би изоловали рејон операција од њиховог дејства.

За извршење ових задатака авијација се шаље на дубину до 250 км. Њени главни циљеви су: непријатељске трупе на аутомобилима и жељезничким возовима, жељезнички чворови и пруге којима се крећу возови натоварени живом силом и техником.

Претходна авијацијска припрема напада врши се у припремној етапи, на широком фронту, да би се дезорганизовала непријатељска одбрана. Она се не изводи редовно и, обично, изостаје ако се врши пробој слабо или средње организоване непријатељске одбране. Авијацијска припрема редовно се изводи при пробоју утврђених рејона, када авијација добија конкретне задатке (обично рушење објеката од гвожђа и бетона).

Обезбеђење претходних бојева локалног значаја. Било је честих случајева, да је армија, која се спремала да изврши пробој непријатељске одбране, морала да води претходне акције да би побољшала полазни положај за напад. Тако, на пример, ако се на предњем крају непријатељске одбране налазила kota која је доминирала околним земљиштем и чијим би заузећем нападач знатно побољшао свој полазни положај за напад, предузимане су све мере и одређиване потребне снаге и средства за освајање такве тачке. Авијација је у овом случају имала задатак да врши кратке бомбардерске ударе на тачку коју треба заузети, и да непосредно потпомаже и прати трупе одређене за освајање тога објекта.

Када бранилац утврди правац напада и открије поредак главних нападачевих снага за извршење пробоја, он скоро редовно предузима извесне противмере. Искуство је показало да је бранилац, у том случају, вршио **противприпрему**, а то значи да је највећим делом своје артиљерије и авијације дејствовао на главне снаге нападача. Да би осујетио браниоца у томе, нападач је, у свом плану за напад, разрађивао поступак за случај извршења непријатељске противприпреме.

У борби са непријатељем који врши противприпрему, авијација наноси бомбардерске и јуришне ударе по браниочевим снагама које учествују у противприпреми. Ловачка авијација води борбу са непријатељском авијацијом која је одређена за вршење противприпреме напада.

Прва етапа

Прва етапа армиске нападне операције обухвата пробој тактичке одбране и стварање услова за увођење покретне групе у пробој.

После завршене артиљериске припреме, не чекајући ни једне секунде, први ешелон армије врши напад на предњи крај главног појаса браниоца, заузима положај за полагањем главног појаса, међуположаје на простору између главног и другог појаса и отпорне тачке на другом појасу, стварајући услове за увођење покретне групе у пробој. Док главнина првог ешелона армије тежи да дође до другог појаса, дотле мање снаге окружавају, уништавају и заробљавају непријатељске делове који нису успели да отступе из простора тактичке дубине. Остали делови борбеног поретка армије управљају се према ситуацији.

Пошто се главне снаге и средства браниоца налазе у тактичкој дубини и пошто је први или главни појас одбране фортификациски најјаче организован, то је прва етапа армиске нападне операције најважнија, јер од ње зависи успешан завршетак целе операције.

У првој етапи бранилац може да омете успех нападача противнападима тактичких и противударима великих оперативних резерви, привлачењем резерви из дубље позадине и ударима авијације.

Према томе, у првој етапи, авијација:

— продужава извиђање из ваздуха;

— врши непосредну авијациску припрему напада, подржава и прати напад пешадије и тенкова;

— води борбу са тактичким и ближим оперативним резервама;

— садејствује првом ешелону приликом заузимања другог појаса одбране;

— обезбеђује увођење покретне групе у пробој и

— продужава борбу за превласт у ваздуху.

Непосредна авијациска припрема састоји се у концентричном нападу великих снага бомбардера и јуришника на онај део непријатељске одбране који је одређен за извршење главног удара. Она има за циљ да заједно са артиљеријом и минобацачима неутралише и уништи одбранбени систем, живу силу и технику браниоца и омогући брже продирање пешадије и тенкова. При томе, авијација туче артиљерију на положају, одвојене отпорне и ватрене

тачке, ПТ оруђа на задњим нагибима, рејоне ПТ оруђа, тактичке резерве браниоца, центре веза, штабове и осматрачнице.

Према искуствима из Другог светског рата непосредна авијацијска припрема изводила се ноћу пред нападом и за време артиљериске припреме а завршавала се моћним ударима пред нападом пешадије и тенкова. Време трајања авијацијске припреме кретало се од 25 до 30 до 40 минута.

Непосредна авијацијска припрема изводила се концентричним нападима бомбардера и јуришника на унапред одређене циљеве. Бомбардери су нападали отпорне тачке и јаке објекте, а јуришници резерве, центре везе, штабове и артиљерију.

По искуствима из Другог светског рата, на совјетско-немачком фронту, за неутралисање непријатељске одбране употребљавано је на 1 км² 40 до 50 тона бомби — ако је одбрана била организована на брзу руку; 60 до 80 тона бомби — ако је одбрана била нормално развијена и 80 до 120 до 200 тона бомби — ако је одбрана била јако утврђена.

Поставља се питање: како прићи извршењу постављеног задатка ако се, из било којих разлога, не располаже са толико ваздухопловних средстава да би се задовољиле напред наведене норме? У тим случајевима задатак треба решавати слањем одлично извежбаних посада, које неће промашити циљ; тучењем најважнијих делова одбране чијим се неутралисањем доводе у тежак положај остали делови одбране, понекад већим напрезањем летачког састава и ваздухопловног материјала и т. сл.

Англоамериканци су употребљавали знатно већу количину бомби (250—700 тона на 1 км²), али без већих резултата, зато што су бомбардовања вршили са великих висина, што је растурање бомби било врло велико и што пешадија и тенкови нису вршили напад одмах после артиљериске припреме. На тај начин они нису благовремено користили резултате бомбардовања. Било је случајева да су им пешадија и тенкови полазили у напад 4 до 5 часова после извршене артиљериске и авијацијске припреме. За то време непријатељ је успевао да се прибере, уреди и привуче резерве.

Ако има много циљева, а мало средстава, онда начелно, не треба растурати снаге у извршењу непосредне авијацијске припреме, већ тући главне циљеве већом количином бомби, или уопште не изводити непосредну авијацијску припрему, чувајући снаге за важније задатке у подршци и спровођењу напада пешадије и тенкова. Наше је мишљење да нападач, који не располаже са довољно ваздухопловних снага, треба да избегава извођење непосредне авијацијске припреме и да штеди снаге за вршење следећих задатака.

Авијацијска подршка напада¹⁾ има задатак да заједно са артиљеријом обезбеди што већу брзину покрета пешадије и тенкова кроз непријатељски одбранбени систем.

¹⁾ Овде, узгред, може да се постави питање која је врста авијације најподеснија за извођење подршке и праћење напада. Ово је питање решавано у разним армијама на разне начине. Тако, на пример, Црвена Армија употребљавала је јуришнике ИЛ-2, Немци авионе ЈУ-87, док Енглези и Американци нису имали специјалне јуришне авијације, већ су за те задатке употребљавали ловце. Авион ИЛ-2 показао се у пракси као најбољи из следећих разлога: што је оклопљен и што му митраљеска ватра са земље не смета; што може летети на малој висини и у бришућем лету, те је дејство бомби, митраљеске и топовске ватре из њега најефикасније.

За време подршке и праћења напада пешадије и тенкова авијација дејствује на непријатељску артиљерију и минобацаче, противавионске и ПТ рејоне, штабове, центре везе, командна места и осматрачнице, тактичке резерве.

Приликом подршке и праћења напада, авијација може дејствовати: непосредним праћењем, полетањем по позиву и комбинацијом ових двају начина.

У току непосредног праћења напада групе јуришних авиона непрестано су се налазиле над бојиштем у току 2 до 3 до 4 часа. Ово је време било потребно, јер се предњи крај главног појаса налазио око 6 км од артиљериских положаја, а средња брзина кретања трупа кроз браниочев одбранбени систем износила је око 1,5 км/час, тако да су пешадија и тенкови могли доспети у рејон браниочевих артиљериских положаја у току 3 до 4 часа. На таквој дубини авијација је имала задатак да непосредно прати напад пешадије и тенкова.

Непосредно праћење на дубини до 6 км не треба сматрати као правило, нити доћи до закључка да се без такве пратње не може вршити наступање. Ако се нема довољно авијације, непосредна пратња оствариће се на дубини до 2 км, или се неће примењивати, него ће се циљеви тући групама полетањем по позиву.

Полетање по позиву састоји се: у позивању група авиона са командног места команданта ваздухопловних снага, које се налази у непосредној близини командног места општевојног команданта; у долетању авиона са аеродрома на бојиште и нападу на унапред одређене циљеве.

Пошто је браниочева артиљерија најважнији циљ авијације за време подршке и праћења напада, треба одређивати посебне групе јуришних авиона за борбу са непријатељском артиљеријом.

У процесу боја првог ешелона армије кроз тактичку дубину, ситуација се често мења. У једном случају бранилац може да отступи; у другом случају може да пружи снажан отпор, убацијујући у противнапад дивизиске, корпусне, па чак и ближе армиске резерве.

Борба са тактичким и ближним оперативним резервама. Извиђачка авијација има задатак да открије концентрацију и полазни положај за противнапад или противудар тих резерви, а бомбардерска и јуришна авијација да им нанесу снажне ударе.

Садејство првом ешелону приликом заузимања другог појаса одбране. После пробоја главног појаса и избијања у рејон главних положаја артиљерије, команда армије припрема услове за заузимање другог појаса одбране. У ту сврху могу се образовати брзи одреди од пешадије на аутомобилима, од тенковских и механизованих јединица и артиљерије, са задатком да заузму други појас и да створе услове за увођење покретне групе у пробој.

При заузимању другог појаса, авијација непосредно прати поменуте одреде у њиховом напредовању до другог појаса, врши бомбардерске нападе на циљеве на другом појасу и штити одреде од напада непријатељске авијације.

Обезбеђење увођења покретне групе у пробој. Место увођења покретне групе у пробој зависи од тога, да ли је први ешелон армије успешно извршио свој задатак и пробио тактичку одбрану.

У почетку рата, када први ешелон армије због своје слабости није био у стању да изврши пробој тактичке одбране, покретна група се уводила раније да би првом ешелону помогла у извршењу задатка. У операцијама, које је Црвена Армија изводила 1944 и 1945 године, покретна група се уводила у пробој обично рано ујутро другог дана операције. Наравно, да не сме бити никаквог шаблона за увођење покретне групе у пробој.

За обезбеђење увођења покретне групе у пробој, авијација врши следеће задатке:

— неутралише и ликвидира заостале чворове одбране и противтенковске рејоне пред фронтом и на боковима покретне групе;

— неутралише артиљерију и тенкове пред фронтом и на боковима покретне групе;

— обезбеђује покретну групу од дејства непријатељске авијације, почев од полазне линије увода до момента пристизања пешадије; и

— поставља димне завесе на крилима и боковима покретне групе да би је заштитила од прецизне митраљеске ватре и дејства артиљерије непосредним гађањем. Авијација поставља димне завесе помоћу димних прибора, или помоћу димних бомби.

Продужење борбе за превласт у ваздуху. Док је у припремној етапи главни начин борбе за превласт у ваздуху напад на непријатељске аеродроме, дотле, у првој етапи, главну пажњу треба обратити на уништење непријатељске авијације борбом у ваздуху над бојиштем.

Искуство из Другог светског рата показало је да је ловачка авијација приликом патролирања у ваздуху са групом од 8 до 10 авиона могла да штити зону 15×15 км за време од 35 до 40 минута.

Изразите битке за превласт у ваздуху вођене су у Московској, Стаљинградској, Кенигсбершкој, Јаши-Кишињевској и Берлинској операцији. У нарочито изразитој бици на Курској избочини јула 1943 године, учествовало је само са немачке стране око 5.000 авиона. Треба напоменути да је за време Курске битке и после ње, све до завршетка рата, совјетска авијација имала превласт у ваздуху. Курска битка претстављала је коренити прелом у односу ваздухопловних снага и превласти у ваздуху — у корист совјетске авијације.

Немци су покушали да постигну превласт у ваздуху у бици за Кубан. И поред тога што су увели у борбу елитне ловачке ескадре „Удет“, „Мелдерс“, „Зелено срце“ и друге, нису успели да освоје надмоћност у ваздуху, већ је она и даље остала на страни совјетске авијације. Треба напоменути да је само у априлу и мају 1943 године, за време најжешћих бојева за Кубан, у борбама у ваздуху оборено више од 1.000 немачких авиона.

Друга етапа

Друга етапа нападне операције армије садржи прелаз из тактичког у оперативни простор, одбијање противнапада и противудара непријатељских оперативних резерви и продужење операције.

Главни задатак авијације у овој етапи, састоји се у указивању помоћи трупам на земљи, у ширењу и даљем развијању постигнутог успеха. У томе

циљу авијација садејствује са покретном групом у даљем надирању; обезбеђује увођење у бој другог ешелона армије; води борбу са непријатељским резервама и одбија њихове противударе; садејствује са трупима на земљи у уништавању окружених непријатељских група у тактичкој дубини и продужује борбу за превласт у ваздуху.

Садејство авијације са покретном групом састоји се у непрекидном обезбеђењу покретне групе од дејства из ваздуха, јер ће бранилац вероватно бацити све расположиве ваздушне снаге на покретну групу да би јој онемогућио даље напредовање. Авијација прати покретну групу јуришницима да би неутралисала све циљеве који могу да јој омету даље напредовање. Исто тако авијација врши извиђање из ваздуха за рачун покретне групе и наводи тенковске групе на циљеве (биће случајева, када тенковске јединице из састава покретне групе неће видети циљеве, који су врло близу и који су опасни). Бомбардерска и јуришна авијација туку оперативне резерве које спречавају даљи успех покретне групе.

У циљу што бољег садејства између авијације и покретне групе, ваздухопловни официри са радиостаницама крећу се заједно са покретном групом, чиме се обезбеђује правилно и брзо навођење авиона на циљ.

Пошто се покретна група креће брзо и тиме авијација удаљава од својих аеродрома, дужност је покретне групе да што пре заузме неоштећене непријатељске аеродроме. Ово је потребно ради брзог пребазирања авијације како не би изостајала иза покретне групе услед недостатка аеродрома. Због тога се позадински ваздухопловни официри крећу са другим ешеленом покретне групе, са потребним бројем људства и средствима за брзу оправку аеродрома.

Садејство авијације са другим ешеленом армије треба организовати пре но што други ешелон буде уведен у борбу. Због тога су ваздухопловни команданти дужни да благовремено ступе у везу са другим ешеленом.

Авијација има задатак да обезбеди други ешелон од напада из ваздуха за време подилажења бојишту, у току развијања и увођења у бој; да задржава тактичке и оперативне резерве непријатеља на правцу увођења у бој другог ешелона и да садејствује са другим ешеленом приликом напада на непријатеља (кратким бомбардерским ударима, подршком и праћењем напада, методом позивања са аеродрома, или комбинацијом напосредног праћења и по позиву).

Борба за превласт у ваздуху, при развијању успеха кроз оперативну дубину разликује се од борбе кроз тактичку дубину. Овде је борба знатно тежа, зато што се операције кроз оперативну дубину развијају на широком фронту и по одвојеним правцима.

Пошто се из ваздуха не могу потпуно да заштите сви правци и објекти, треба обезбедити надмоћност на главним правцима и објектима, теснацима, мостовима и уопште тешко пролазним местима преко којих се мора проћи.

Трећа етапа

Трећа етапа нападне операције армије обухвата гоњење, окружење, уништење или заробљавање непријатеља и постизање крајњег циља операције.

Према развоју ситуације у оперативној дубини, нападач може да врши гоњење, окружење, уништење или заробљавање непријатеља. Често се дешава да нападач окружи мању или већу непријатељску групацију и да гони остали део који се налази у отступању. У таквој ситуацији дејство авијације се може усмерити на непријатеља који је окружен или који отступа, или истовремено на једног и другог, тако да у томе погледу нема никаквог шаблона.

У наступној операцији армије веома је важно да се установи тачан моменат када бранилац почне да отступа. Авијација има важан задатак да одмах о томе обавести команде и трупе. Када се тачно утврди почетак непријатељског отступања, поставља се питање да ли треба наносити јуришне и бомбардерске ударе по непријатељу који отступа или по резервама које прилазе да би заузеле погодан положај и прихватиле снаге које отступају. Ако покретна група може без помоћи авијације успешно да гони непријатеља, онда је боље тући резерве које прилазе. При гоњењу се појављују многи циљеви и многи задаци. Команда армије одредиће, према конкретној ситуацији, какве задатке треба извршавати и шта треба тући.

Ако је непријатељ окружен, онда, обично, постоје два објекта за дејство авијације: непријатељске снаге у окружењу и његове снаге које пристижу на бојиште са задатком да ослободе окружене снаге.

Ако има довољно ваздухопловних снага и средстава, авијација треба да дејствује на оба циља, а ако су снаге и средства недовољни, дејство се подешава према конкретној ситуацији. Ако се дејство авијације ограничи само на окружену групу, онда она има задатак не само да врши непосредне нападе на саму групу већ и да се бори са непријатељском транспортном авијацијом (која покушава да врши евакуацију нарочито виших старешина из окружења) која дотура муницију, храну и санитарски материјал окруженој групи и која спушта десанте одабраних трупа да би подигла морал код непријатеља у окружењу; да напада на аеродроме на окруженој просторији и да блокира окружену просторију из ваздуха.

Приликом напада на непријатеља који покушава да деблокира окружену групу, авијација има задатак да врши концентричне нападе бомбардерима и јуришницима на непријатеља који интервенише споља да би деблокирао окружену групу.

*
*   *
*

Овај чланак обухватио је најважније моменте из нападне операције армије и, у вези са тим, најважније задатке, које је ваздухопловство добијало у таквој операцији. Но он не би одговорио сврси и читаоцима не би била јасна улога ваздухопловства у операцији, ако се, постављене теме у чланку, не би даље разрађивале. И не само постављене теме у чланку, већ и нове теме као: улога авијације у одбранбеној операцији, командовање ваздухопловним јединицама за време операције, улога ваздухопловства у боју и операцији на планинском и шумовитом земљишту и друге.

Генералмајор АНТЕ БАНИНА

МОСТАРСКА ОПЕРАЦИЈА

Југословенска армија извела је у току Ослободилачког рата низ сложених операција. Многе од њих претстављају изванредан примјер примјене ратне вјештине. Већина бојева и операција из нашег Народноослободилачког рата проводила се под специфичним условима. Основно у изношењу тих операција је да се обухвате и освијетле ти услови, јер без њих се не може дати њихова права слика. Но, низ операција из нашег рата — по свом односу снага, силини удара, по дубини, ширини, темпу наступања, сложености маневра и организованости — дају драгоцјени материјал за изучавање свих елемената савремене операције. Мостарска операција, која је изведена у почетку фебруара 1945 године, снагама 8 и 2 ударног корпуса, без сумње, спада у ред таквих операција.

Средином јануара 1945 године Совјетска армија отпочела је у Польској и Источној Пруској офанзиву тако огромних размјера, да су јединице Совјетске армије крајем јануара стигле у Померанију и на ријеку Одру. Њемци су прикупљали снаге са осталих фронтова и вршили све могуће покушаје да би зауставили совјетску офанзиву на пољско-њемачком фронту. На правцу Будимпеште Њемци су груписали знатне снаге са циљем да поново заузму изгубљену територију у Мађарској, западно од Дунава, и да деблокирају Будимпешту. У то вријеме у Југославији Њемци су успјели да организују непрекидан фронт само у Срему, од Илока до ушћа Дрине, док су остале њихове снаге биле концентрисане по јако утврђеним и брањеним упориштима дуж важних комуникација, укљештене јединицама Народноослободилачке војске које су држале у њиховој позадини простране ослобођене територије.

Непријатељски противудар у Мађарској и упоран отпор у Југославији имали су, поред политичког значаја, за циљ да се обезбједи извлачење сировина и намирница са те територије, ово, нарочито, због губитка источних области.

У то вријеме наша Народноослободилачка војска је била потпуно ослободила огроман дио наше домовине. Пошто је располагала великим ратним искуством и јаким наоружањем она се тада припремала да, под руководством друга Тита, приступи систематском уништавању непријатеља у упориштима и дефинитивном ослобођењу наше земље од окупатора. У таквој општој ситуацији изведена је Мостарска операција.

Пошто је крајем 1944 године потпуно уништио непријатељску книнску групацију и ослободио Далмацију, 8 корпус концентрисао је своје главне снаге на просторију Книн, Шибеник, Задар и оријентисао се за даље дејство у правцу Лике.

Јединице 9 и 29 дивизије, које су у то вријеме вршиле обезбјеђење операције 8 ударног корпуса у Далмацији, успјеле су да ослободе Дувно, Посушје, Имотски и Љубушки, да непријатељу нанесу знатне губитке и да га приморају на одбрану на непосредним прилазима самог Мостара.

Пошто је Далмација била ослобођена, непријатељ је тежио да одржи Мостар у својим рукама како би затворио важан операциски правац који води из долине Неретве у долину Босне према Сарајеву.

Крајем јануара 1945 године непријатељ је извршио припреме за противнапад од Мостара и Широког Бријега, са циљем да одбаци наше јединице са полазних положаја за напад на Мостар и Широки Бријег и поново организује широки одбранбени појас око Мостара, на линији: Широки Бријег, Љубушки, Чапљина, Коритник, Невесиње и да на тој просторији изврши мобилизацију становништва. 27 јануара 1945 године непријатељ је извршио противнапад из Широког Бријега у правцу Љубушког, а 28 јануара из Мостара у правцу Читлук, Чапљина, Метковић и успио да одбаци јединице 9 дивизије и поново успостави одбрану на линији: Широки Бријег, Љубушки, Невесиње. У противнападу непријатељ је једновремено употребио јединице из Широког Бријега, Мостара и околних гарнизона и непријатељски расположене елементе који су дејствовали у позадини наших јединица.

У таквој ситуацији наш Врховни командант, маршал Тито, доноси одлуку да снагама 8 корпуса ликвидира мостарску групацију непријатеља, ослободи Херцеговину, а затим да оријентише снаге 8 корпуса на запад за ослобођење Лике, Горског Котара, Хрватског Приморја и Истре.

Команда 8 корпуса, на основу директиве Врховног штаба, донела је, 30 јануара 1945 године, одлуку да са деловима 9 и 29 дивизије заустави даље продирање непријатеља, да за најкраће вријеме изврши прегрупацију и концентрацију својих главних снага са просторије: Книн, Задар, Шибеник, на просторију Кочерин, Вргорац, Имотски и изврши све припреме за напад на Мостар. Према донетој одлуци прегрупација снага отпочела је истог дана, тако да је концентрација била завршена 3 фебруара у 24.00. Прегрупација снага са даљине 250—300 км извршена је за рекордно кратко вријеме, иако се располагало са ограниченим превозним средствима. Прегрупација снага изведена је тако брзо, зато што је штаб 8 корпуса правилно организовао превозење трупа, мобилизирајући сва превозна средства у области Далмације и што је наша морнарица пребацила знатан број јединица морским путем.

Непријатељске снаге

За одбрану Мостара непријатељ је имао двије пјешадиске дивизије (369 њемачку и 9 домобранску — НДХ) и још неколико самосталних јединица. Он је организовао одбрану на широком фронту, ослонио своја крила на тешко пролазне планине Чабуљу и Вележ и груписао главне снаге на правцима: Широки Бријег, Мостар и Невесиње, Мостар са циљем да затво-

ри долину Неретве и главним снагама упорно брани јака упоришта: Широки Бријег, Благај, Невесиње и Мостар, а мјесном милицијом и усташама међупросторе између наведених упоришта. У случају отсецања ма ког упоришта посада се морала бранити све док не интервенише резерва из Мостара. У том циљу сва упоришта су била подешена за кружну одбрану. Осим тога непријатељ је у долини Неретве организовао јаке гарнизоне за оржавање везе са позадином, као ослонац за противнапад оперативних резерви, ако би Мостар био угрожен, или за прихват и обезбјеђење повлачења снага на сјевер, ако би Мостар био изгубљен.

Распоред непријатељских снага био је слиједећи:

На правцу Широки Бријег, Кнежпоље, Мостар: 370 пук 369 њемачке пјешадиске дивизије, 1, 2, 3, 4 и 5 бојна (батаљони) 9 домобранске дивизије; 2 бојна 2 Горског здруга у Кнежпољу (касније се рокирала у правцу Љубушког); двије батерије у Широком Бријегу.

На правцу Љубушки, Читлук, Мостар: јединице „Црне легије“ и милиција.

На правцу Невесиње, Благај, Мостар: 369 пук 369 пјешадиске дивизије, милиција и у Невесињу двије арт. батерије.

У Мостару: самосталне јединице 369 пд; један батаљон 981 пд, који је дошао 27 јануара из правца Сарајева; приштабске јединице 9 домобранске дивизије и један батаљон фашистичке милиције „Сан Марко“. Остале артиљериске јединице обеју дивизија биле су распоређене на простору Благај, Мостар, а општа резерва у Мостару и Бијелом Пољу.

Непријатељске јединице биле су потпуно снабђевене и обезбјеђене свим материјалним средствима која су потребна за вођење дуге борбе, чак и у условима окружења и отсјецања од своје позадине.

Наше снаге

У Мостарској операцији учествовале су јединице 8 ударног корпуса (9, 19 и 26 ударна дивизија, тенковска и артиљериска бригада), 29 ударна дивизија и један артиљериски дивизион из састава 2 ударног корпуса. Наше јединице биле су доста добро снабђевене и попуњене. Њихово морално-политичко стање било је на висини.

Однос снага био је слиједећи:

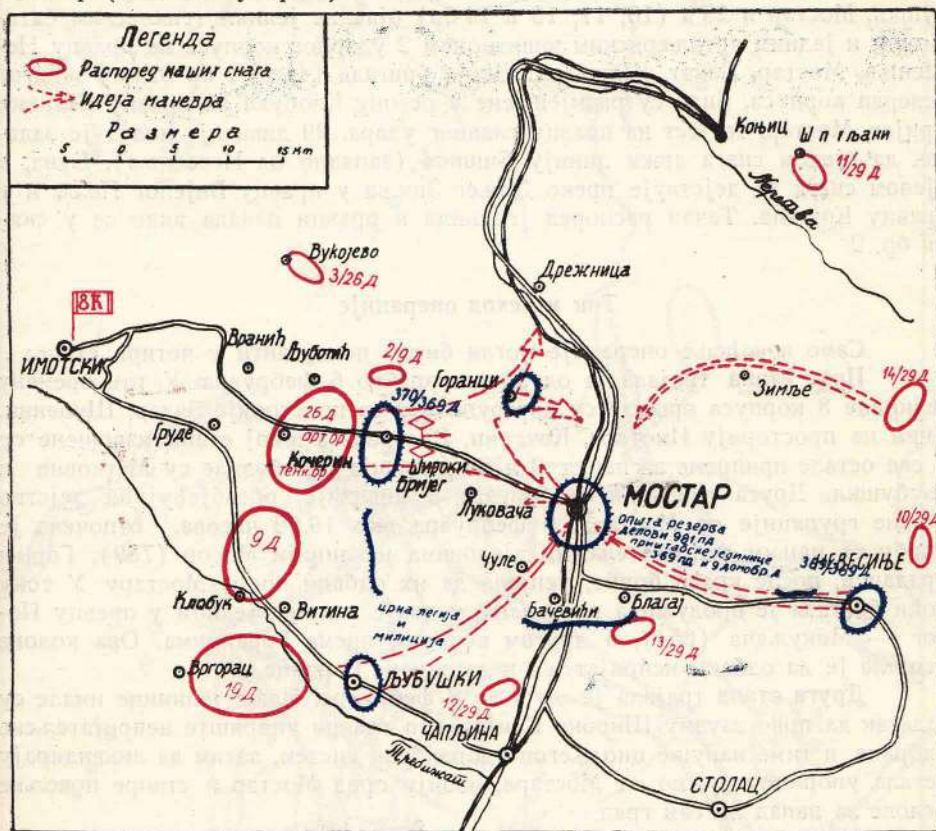
Општи однос: у пјешадији 1,6 : 1 у нашу корист,
у артиљерији 1,5 : 1 у нашу корист,
у тенковима 3 : 1 у нашу корист.

На правцу главног удара (све у нашу корист):
у стрељачким батаљонима 2,1 : 1,
у артиљерији 2,6 : 1,
у тенковима 3 : 1.

Оперативна замисао за Мостарску операцију била је: извршити концентрични напад снагама четири дивизије на Мостар, наносећи главни удар са двије дивизије и једном тенковском бригадом правцем: Кочерин, Широки Бријег, Мостар, једним помоћним ударом са једном стрељачком дивизијом и једним тенковским батаљоном правцем Невесиње, Благај, Мостар и дру-

гим помоћним ударом са једном стрељачком дивизијом правцем Љубушки, Читлук, Мостар. Ближи задатак — заузети Широки Бријег, Љубушки, Невесиње и избити главним снагама на линију: Горанци, Луковача, Чуле, Бачевићи, затим са сјевера и сјевероистока окружити и уништити непријатеља у Мостару на отсјеку Дрежница, Бијело Поље и најзад заузети град Мостар (види скицу бр. 1).

Сл. 1

Припреме за операцију трајале су од 30 јануара до 6 фебруара. За то вријеме 9 и 29 д задржале су непријатељско даље наступање у правцу слободне територије и успјеле да поврате Метковић. Остале јединице 8 корпуса вршиле су прегрупацију, како је то већ горе наведено, и концентрисале се на слиједећу просторију: команда корпуса у Имотском, 26д — Љуботић, Кочерин, Груде, тбр — Кочерин, Вранић; арб — Кочерин, Љуботић; 19д — Вргороц, Љубушки, док су се 9 и 29д налазиле пред непријатељем од Широког Бријега преко Невесиња до Шпиљана (ист. од Коњица). Коначна одлука за напад била је донијета послје завршеног командантског рекогносцирања 4 фебруара 1945 године. Било је предвиђено да напад отпочне 6 фебруара. Вријеме до почетка напада било је искоришћено за до-

вођење јединица на полазне положаје за напад, за организацију садејства и за материјално обезбјеђење операције.

Наше снаге биле су распоређене: 9 ударна дивизија (2, 3, 4, и 13 бр) и 26 ударна дивизија (1, 3, 11 и 12 бр) са тенковском и артиљерском бригадом на главном правцу удара Широки Бријег, Мостар; 19 д (6 и 14 бр) ојачана 12 херцеговачком бригадом 29 дивизије на помоћном правцу Љубушки, Мостар и 29 д (10, 11, 13 и 14 бр) ојачане једним тенковским батаљоном и једним артиљерским дивизионом 2 ударног корпуса на правцу Невесиње, Мостар, Лакат, Шпиљани. Двије бригаде (4 и 13 бр 9д), у општој резерви корпуса, биле су размјештене у рејону Клобука на правцу Широки Бријег, Мостар, то јест на правцу главног удара. 29 дивизија имала је задатак да дјелом снага држи линију Бишина (западно од Невесиња), Буна, а дјелом снага да дејствује преко Доњег Зимља у правцу Бијелог Поља и у правцу Коњица. Тачан распоред јединица и правци напада виде се у скици бр. 2.

Ток и исход операције

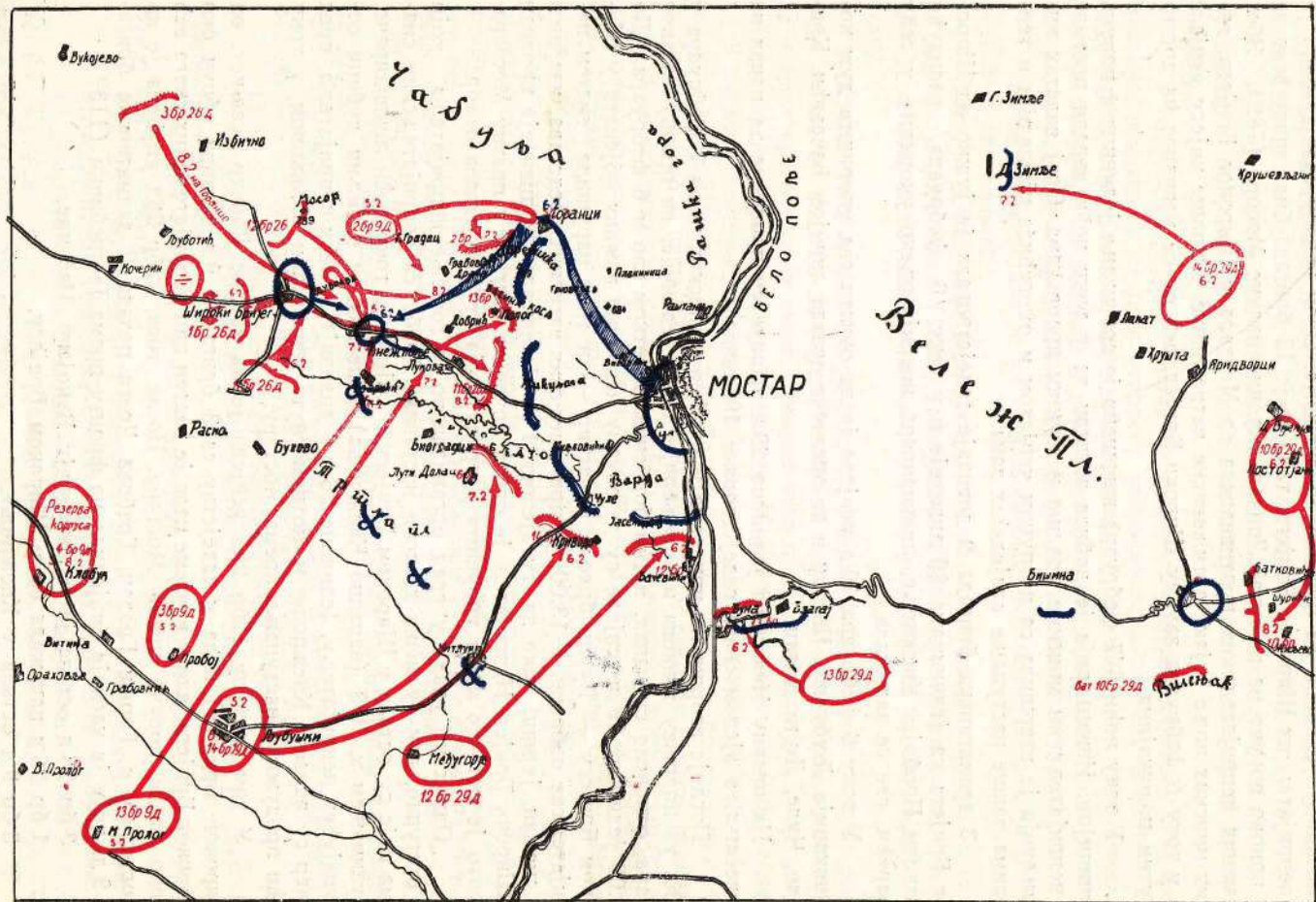
Само извођење операције могли бисмо подијелити у четири етапе:

Прва етапа трајала је од 30 јануара до 6 фебруара. У том времену јединице 8 корпуса вршиле су прегрупацију са просторије Задар, Шибеник, Книн на просторију Имотски, Кочерин, Вргорац. У овој етапи извршене су и све остале припреме за напад. 9 и 29 дивизија ослободиле су Метковић и Љубушки. Друга далматинска бригада 9 дивизије, обезбјеђујући дејство главне групације од Мостара, 5 фебруара око 16.00 часова, отпочела је борбу са мањим непријатељским дјеловима на линији Мосор (789), Горњи Градац и, после краће борбе, успјела да их одбаци према Мостару. У току ноћи бригада је продужила наступање у двије колоне: једном у правцу Полог — Микуљача (654), а другом колоном према Горанцима. Ова колона успјела је да одбаци непријатеља и да заузме Горанце.

Друга етапа трајала је од 6 до 8 фебруара. Наше јединице имале су задатак да прво заузму Широки Бријег, као главно упориште непријатељске одбране, и тиме наруше цио његов одбранбени систем, затим да ликвидирају остала упоришта јужно од Мостара, избију пред Мостар и створе повољне услове за напад на сам град.

Послије артиљерске припреме од 30 минута и налета једне ескадриле авиона, напад је отпочео тачно у одређено вријеме. Наше јединице успјеле су на појединим правцима да у првом налету заузму непријатељске положаје и да се уклоне у његову одбрану. На правцу главног удара јединице 26 д (1 и 11 бр) успјеле су да до 10.00 часова заузму прву линију непријатељске одбране и избију пред манастир и духанску станицу у Широком Бријегу, које је непријатељ најјаче бранио. 12 бригада 26 дивизије имала је задатак, да обухватним маневром преко Мосора (789) нападне отсек Широки Бријег, Кнежпоље. Бригада је успјела око 12.00 часова да заузме Дубраву (ист. од Широког Бријега) и да избије у само Кнежпоље, пошто је у том рејону уништила једну непријатељску арт. батерију. Међутим, непријатељ је извршио снажан противнапад од Мостара преко Горанаца, одбацио 2 далматинску бригаду 9 дивизије и преко Грабове Драге напао бок

и позадину јединица 12 бригаде 26 дивизије. Овом нападу садејствовао је и непријатељ из Широког Бријега, тако да је 12 бригада била принуђена да се поново повуче на положај Лончар, источне падине Мосора (789). Због снажних непријатељских противнапада од Мостара и Широког Бријега, густих минских поља и јаке артиљеријске ватре, наше јединице нијесу успјеле да у току 6 фебруара заузму Широки Бријег, већ су се утврдиле на достигнутим положајима.

У току ноћи 6/7 фебруара извршено је сређивање јединица и попуна муницијом. Инжињерија је добила задатак да у току ноћи изради пролазе у непријатељским минским пољима и жичним препрекама. Овај задатак инжињерија је извршила са потпуним успјехом и омогућила пјешадији и тенковима лакше наступање слиједећег дана.

3 далматинска бригада 9 дивизије садејствовала је јужно од Широког Бријега са јединицама 26 дивизије и у току 6 фебруара, надирући правцем Пробој, Кнежпоље, ликвидирала непријатељско упориште у селу Узарићи, где се задржала.

У току 6 фебруара 19 д успјела је да очисти сва упоришта дуж комуникације Љубушки, Читлук и да предвече овлада линијом Бачевићи, Криводо, Чуле, Љути Долац.

На правцу Невесиња јединице 29 д вршиле су припреме за напад на Невесиње, а дјелом снага садејствовале 19 дивизији.

Послије завршених припрема и чишћења минских поља 7 фебруара у 5.00, уз подршку тенкова и артиљерије, наше јединице, на правцу главног удара, отпочеле су напад, истим борбеним поретком као и 6 фебруара. До 11.00 јединице 26 д успјеле су да заузму неколико важних објеката у Широком Бријегу — Пурић брдо и манастир — и тиме нарушиле систем непријатељске одбране. У 13.00, уз примјену свих ватрених средстава, извршен је снажан јуриш, тако да су дјелови 1 и 11 бригаде 26 дивизије продрили у Широки Бријег. Непријатељ је одмах почео да отступа у правцу Мостара, пошто је оставио мађа упоришта у граду, која су још давала отпор.

Одмах по упаду у град организовано је гоњење непријатеља, који је отступао, док су мањи дјелови наставили борбу са непријатељским снагама које су остале у Широком Бријегу и које су у току ноћи ликвидирале. Заузимањем к. 399 (западно Кнежпоља) нанесени су озбиљни губици отступајућем непријатељу. Јединице 26 и 9 дивизије, гонећи непријатеља, предвечер су заузеле Кнежпоље и, потпомогнуте тенковским батаљоном, у току ноћи продужиле наступање према Мостару.

У том времену 126р 26д успјела је да заузме Лончар (сев-ист. од Широког Бријега) и да у садејству са 3 бригадом 9 д затвори обруч око Широког Бријега, али у вријеме када је знатан дио непријатељских снага већ успио да се повуче према Мостару. После тога, 126р 26д упућена је на просторију с. Горњи Градац, Грабова Драга позади 2 далматинске бригаде 9 д, коју је касније смијенила на фронту према Јастребинки (1139).

3 бр 26 д остала је на положају Вукојево, Избичне.

1 бр 26 д задржала се у Широком Бријегу.

3 бр 9 д остала у Кнежпољу.

2 далматинска бригада у току цијелог дана одбијала је непријатељске противнападе на линији с. Горанци, Јастребинка (1139).

Ујутру 8 фебруара јединице 26 дивизије избиле су на линију: с. Луковача, к. 605, Васина Коса, где их је непријатељ приморао да пређу у одбрану.

У току 7 фебруара јединице 19 дивизије, у свом наступању у правцу Мостара, наишле су на јаку утврђену непријатељску одбрану у рејону између Мостарског Блата и Неретве на линији: с. Миљковићи, Чуле, Бачевићи. Сви покушаји 19 дивизије у току дана да пробије наведену линију остали су без успјеха те је заноћила на линији: Камен, Бегић Мах., к. 341.

29 дивизија остала је на својим положајима, осим 14 бр која је напала на село Зимље.

Тако је 8 фебруара непријатељ поново успио да организује одбрану на линији: Јастребинка (1139), Микуљача (654), с. Миљковићи, Варда (331), к. 262, с. Бачевићи и приморао наше јединице да на тој линији застану.

Трећа етапа трајала је од 8 до 12 фебруара. У овој етапи наше јединице имале су задатак да заузму повољне положаје за напад на Мостар, да изврше прегрупацију снага, прикупе нове податке о непријатељу и одбију евентуалне непријатељске противнападе. И заста, у овом времену, јединице 8 корпуса одбијале су противнападе које је непријатељ вршио да би одбацио наше јединице на запад. Тежиште свих његових противнапада било је усмјерено у правцу Широког Бријега. У том времену и наше јединице вршиле су појединачне нападе са циљем да не дозволе консолидацију непријатељских положаја и да на појединим отсјецима фронта пробију његову одбрану. На положајима сјеверно од друма Широки Бријег, Мостар водила се борба за поједине доминантне тачке. На отсјеку фронта јужно од Мостара непријатељ је имао добро организовану одбрану која је раније била припремљена. На овом отсјеку 19 дивизија покушала је у току 7, 8, 9 и 10 фебруара да овлада појединим важним тачкама у непријатељском распореду, али без успјеха. Јединице 29 дивизије налазиле су се у одбрани на линији: Буна, Благај, Невесиње, Зимље, Шпиљани, а дјелом вршиле припреме за напад на Невесиње.

У току ове етапе извршена је прегрупација наших снага на слиједeћи начин:

9 д рокирана је на крајње лијево крило 8 корпуса, са задатком да отсјече Мостар са сјевера на отсјеку Дрежница, Рашка Гора.

11 бр 26 д задржала се на отсјеку Луковача, к. 605.

12 бр 26 д смјенила је 2 далматинску бригаду 9 д на отсјеку Горанци, Васина Коса.

3 бр 26 д упућена је из с. Вукојева преко Широког Бријега на положај код с. Горанци.

1 бр 26 д задржана је у Широком Бријегу у дивизиској резерви.

Артиљериска и тенковска бригада у рејону Луковача, с. Воштани.

19 дивизија остала је и даље на ранијим положајима на линији с. Бачевићи, Криводо, Чуле, Љути Долац, Биоградци. 12 бр 29 д, која је стављена под команду 19 д заузела је с. Јасеницу.

11бр 29д остала је на ранијим положајима код с. Шпиљани (источно од Коњица).

14 бр 29 д заузела је с. Зимље.

10 бр 29 д заузела је положај за напад источно од Невесиња на линији с. Батковићи, с. Шурићи, с. Жиљево.

13 бр 29 д задржала се на положајима код Благаја.

Четврта етапа (види скицу бр. 3) трајала је од 13 до 15 фебруара. У овој етапи наше јединице имале су задатак да изврше напад на Мостар главним снагама са запада и сјеверозапада, да га отсјеку од залеђа на простору Дрежница, Бијело Поље, униште непријатељске снаге у њему и продуже наступање на сјевер долином Неретве.

Послије одбијања непријатељских противнапада из Мостара и завршених припрема поново је отпочео напад наших јединица на Мостар, са правцем главног удара дуж комуникације Широки Бријег, Мостар.

Послије кратке артиљериске припреме 13 фебруара у 7.00 отпочео је напад наших јединица на Мостар и Невесиње. У првом налету 3 бригада 26 дивизије заузела је Црни Врх (936) и продужила надирање преко с. Планиница ка с. Виховићи. У 17.00 бригада је заузела с. Виховићи и Р. Угља. До 10.00 јединице 12 бригаде заузеле су Јастребинку (1139). Јединице 11 бр у 14.00 у садејству са тенковима извршиле су напад на најјаче брањену тачку — Микуљачу (654) и пред мрак је заузеле. Јединице 19д нису успјеле да пробију непријатељску одбрану јужно од Мостара, на отсјеку између Неретве и с. Миљковићи. Јединице 29д, послије снажног напада, заузеле су Невесиње и одмах продужиле гоњење непријатеља који је отступао у правцу Благаја и Мостара.

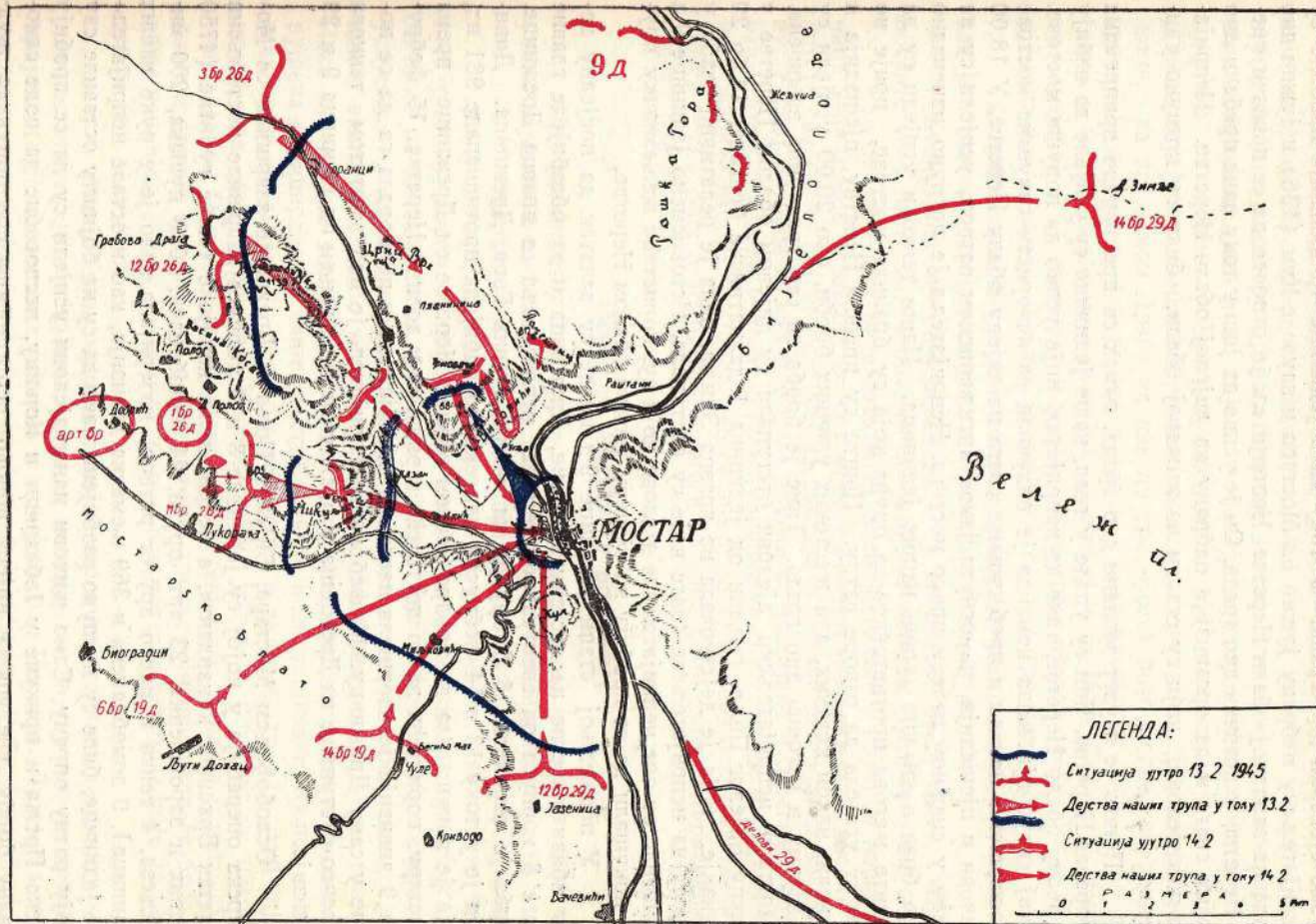
Пошто је заузета Микуљача (654) команда 26 д увела је у борбу дивизиску резерву (1 бр) дуж комуникације ка Мостару са циљем да развије постигнути успјех на томе правцу.

Због јаког отпора непријатеља и развучености наших јединица, команда 8 корпуса одлучила је да у току ноћи прикупи и среди јединице, с тим да у зору 14 фебруара поново продужи наступање.

Постигнути успјех 3 бригаде на правцу с. Виховићи, због недовољне будности, није био потпуно искоришћен. Непријатељ је тамо 13 фебруара брзо реагирао, јер је продором 3 бригаде био угрожен сами град Мостар, чији би пад знатно отежао отступање непријатеља долином Неретве. Због тога је непријатељ извршио противнапад у правцу с. Виховићи, а у току ноћи убацио групу од неколико стотина војника на к. 684 — у позадину 3 бригаде. Због снажног удара са фронта и дејства непријатељске групе из позадине са к. 684, 3 бригада је била приморана да се повуче на линију Потметеник (612), с. Трновача.

У зору 14 фебруара све наше јединице отпочеле су напад на цијелом фронту. Јединице 26 д до 12.00 успјеле су да пробију непријатељску одбрану на неколико мјеста. Око 13.00 јединице 11 бр 26 д пробиле су непријатељску одбрану и преко засеока Илић избиле пред главни мост у Мостару. Око 15.00 и остале јединице 26 д, у тијесном садејству са тенковима, потпомогнуте јаком артиљериском ватром, избиле су на десну обалу Неретве. У међувремену 3 бригада успјела је да ликвидира непријатеља на к. 684 и да

Сл 3

заузме сјеверни дио града. У току дана јединице 19 дивизије пробиле су непријатељску одбрану јужно од Мостара и заузеле Кум (436) и јужни дио града на западној обали Неретве. Непријатељ је отпочео да се повлачи преко Неретве у источни дио града. Он је успио да још у току дана пребаци дио својих снага и да организује одбрану на лијевој обали Неретве. Непријатељски дјелови, који су остали на западној обали, били су потпуно уништени.

Пошто је заузет западни дио града, одмах се приступило припремама за прелаз Неретве. Чим су упале у град, наше јединице су успјеле да избију на десну обалу Неретве, тако да непријатељ није успио да поруши мостове. У тој ситуацији наша команда је одлучила да искористи сачуване мостове за извршење напада и пребацивање снага на лијеву обалу Неретве. У 18.00 тенкови и пјешадија, помогнути јаком артиљериском ватром, успјели су да пређу у снажном налету преко мостова. Непријатеља је потпуно изненадио тако брзи и снажни јуриш наших јединица. Наши тенкови успјели су да униште његова противтенковска оруђа која су бранила мостове, прије него што су успјела да отворе ватру. Пошто су прешли Неретву, пјешадија и тенкови, након кратких, али жестоких уличних борби, око 20.00 успјели су да заузму и источни дио града. Тиме је борба за сам град била завршена. Преостали непријатељски дјелови отступали су лијевом обалом Неретве у правцу Бијелог Поља, гоњени од јединица 1 далматинске бригаде. 14 бр 29 дивизије, која је дејствовала из правца Зимља, била је релативно слаба у односу на непријатељске снаге које су отступале. Истовремено јединице 9 д уништиле су оне непријатељске дјелове који су, користећи жељезничку пругу, покушали да се пробију ка сјеверу десном обалом Неретве.

У посљедњој етапи јединице 9 д имале су задатак да посједну десну обалу Неретве на отсјеку Раштани, Дрежница и да обезбиједи главне снаге 8 корпуса од евентуалног дејства непријатеља са правца Дрежнице. Борба је отпочела 13 фебруара на линији Рашка Гора, Дрежница. Дивизија је у току 13 и 14 фебруара непрекидно одбијала противнападе 981 пд, која је покушавала да продре десном обалом Неретве од Дрежнице према Мостару, користећи за то постојеће гарнизоне у долини Неретве. 15 фебруара 9 дивизија је извршила напад на непријатеља и приморала га да се повуче у саму Дрежницу. 16 фебруара непријатељ је под заштитом тенкова отпочео отступање из Дрежнице у правцу сјевера, гоњен од јединица 9 и 29 дивизије.

Ослобођењем Мостара, Бијелог Поља и Дрежнице завршила се Мостарска операција у којој су јединице 8 и 2 корпуса извршиле постављени задатак Врховног команданта, а непријатељу нанијеле тешке губитке (4750 мртвих и заробљених, 23 арт. оруђа, 24 минобацача, 2000 пушака, 200 митраљеза, 4 тенка и много другог ратног материјала пало је у руке наших јединица), 9 домобранска и 369 њемачка дивизија, као и остале непријатељске јединице, биле су потпуно разбијене, тако да су на бојишту оставиле сву своју ратну опрему. Само њихови мањи дјелови успјели су да се пробију преко Прења и прикупе у Јабланици и Коњицу, неспособне да воде самосталну борбу, све док се нијесу поново реорганизовале и попуниле људством и материјалом.

Мостарска операција има велики оперативни значај. Чак и по њемачким изворима Мостарска операција утицала је на њемачке операције сјеверно од Саве и између Драве и Блатног Језера, што се види из непријатељских докумената, као и по изјави њемачког генерала Лера, команданта југоистока, на суђењу у Београду фебруара 1947 године. Лер је изјавио: „Према наређењу њемачке Врховне команде, Хересгрупа „Е“ добила је задатак, да преласком Драве на два до три мјеста потпомогне операцију у правцу Будимпеште, али је ова операција била ризикантна због неповољног стања у Босни. Заузимање Мостара привукло је на Иван Седло (ј. западно од Сарајева) 7 СС дивизију и мјесто да се врши прелаз преко Драве са пет пјешадских дивизија, прелаз је извршен само са три дивизије.“

Ослобођењем Мостара и великог подручја око њега од окупатора задан је коначни ударац усташама и четницима у Херцеговини.

Заузимањем Мостара ослободиле су се знатне наше снаге, које су послјеге тога наставиле борбу за ослобођење осталих дјелова наше земље.

То су, углавном, резултати Мостарске операције у којој су наше јединице још једном показале високу морално-политичку свијест и високе квалитете савремене војске која зна да савлада и најјачу непријатељску одбрану. У овој операцији, као и у свим другим операцијама и бојевима, које је наша Армија водила у току четворогодишње борбе, борци и руководиоци нису жалили напора и жртава, јер су знали да је њихова борба саставни дио опште борбе свих демократских снага и да тиме врше своју интернационалистичку обавезу.

Осврт на Мостарску операцију

При разматрању Мостарске операције учувамо низ позитивних и поучних дејстава и поступака међу којима се нарочито истичу следећи:

1 — Операција је у суштини правилно планирана и спроведена.

2 — Организација садејства у тактичком смислу, као основа за успјех у свакој борби, била је у овој операцији на висини. Артиљерија је од почетка па до завршетка операције крчила пут пјешадији и тенковима и успјевала да их стално прати ватром и покретом, чак и преко јако испресјецаног земљишта, слабо комуникативног и покривеног великим снијегом. Иако су тенкови располагали само једном комуникацијом (која је била порушена и минирана на више мјеста), они су ипак успјевали стално да прате пјешадију, да савлађују безпутно земљиште и да се појављују тамо гдје их непријатељ није очекивао. Инжињерске јединице потпуно су извршиле свој задатак. Оне су правиле пјешадији и тенковима пролазе у минским пољима и другим препрекама, а тенковима и артиљерији омогућавале брзо кретање напријед, јер су на вријеме оправљале мостове и путеве које је непријатељ био разрушио.

3 — Веома брзом концентрацијом снага на полазном положају за напад постигнуто је изненађење, тако да непријатељ није успио да доведе на вријеме своје оперативне резерве и спрјечи пад Мостара. Дејство његових оперативних резерви, које су у току борбе доведене од Сарајева, а које су покушале да интервенишу у правцу Мостара, није успјело.

4 — Избор правца главног удара — Широки Бријег, Мостар — био је правилан и потврђује начело које каже да се заузимањем тежишта непријатељске одбране нарушава цио његов одбранбени систем. Заузимањем Широког Бријега нарушена је постојаност непријатељске одбране, тако да је непријатељ био приморан да организује одбрану на положајима у непосредној близини Мостара. Тиме је била дата могућност нашим јединицама за напад на сам град.

5 — Наше јединице показале су велику маневарску способност, савлађујући јако испресјецано земљиште које је било покривено великим снијегом. Наша команда могла је да ствара врло брзо надмоћност над непријатељем на појединим правцима благодарећи маневарској способности наших јединица и њиховом веома брзом кретању чак и под најтежим условима.

6 — Снабдјевање и евакуација у току операције правилно је функционисало, тако да је борбена способност јединица у току читаве операције потпуно сачувана. Треба подвући да је позадина овај задатак извршила и поред ограничене количине превозних средстава. Она је успјела због тога што је била спроведена правилна организација позадинске службе и правилна експлоатација расположивих средстава.

Према томе јединице 8 и 2 корпуса успјешно су извршиле постављени задатак, јер је њихов рад, разматран у цјелини, био правилан.

Пошто смо изнијели позитивне стране ове операције, потребно је да укажемо и на неке грешке и недостатке, јер само тако можемо да извучемо поуке из наше историје и да правилно користимо искустава из нашег Ослободилачког рата.

Ако анализирамо Мостарску операцију можемо уочити слиједеће недостатке:

1 — Нијесу извршене све неопходне припреме јединица на полазним положајима:

а) није вршено непрекидно извиђање непријатељске одбране,
 б) није благовремено установљен карактер његових фортификационских радова и објеката,

в) нијесу на вријеме установљена минска поља и жичне препреке, ни ги су у почетку предузимане потребне мјере за чишћење минских поља и жичних препрека (то је био један од разлога што Широки Бријег није пао још у току првог дана борбе),

г) није извршено темељито рекогносцирање и упознавање јединица са земљиштем, иако је то веома важно, када јединице долазе на непознату територију.

2 — Нијесу се довољно искоришћавали и брзо развијали постигнути тактички успјеси са тежњом да се тактички успјех претвори у оперативни. Ово се нарочито односи на постигнуте успјехе 9 дивизије у другој, и 3 и 12 бригаде 26 дивизије у четвртој етапи. То је у првом реду била посљедица постројавања борбеног поретка без довољно резерви (тактичких и оперативних).

3 — Наше јединице нијесу брзо утврђивале и припремале за одбрану заузете непријатељске положаје. Због тога су непријатељски противна-

пади често били успјешни тако да су наше јединице у појединим случајевима морале да напуштају заузете положаје.

4 — Неке наше јединице изоловано су, саме за себе, нападале на појединим отсјецима фронта, тако да је непријатељ могао да концентрише своје снаге и ватрена средства, у првом реду артиљерију, са пасивних отсјека или праваца на угрожена мјеста. Тако, на примјер, у трећој етапи, 19 дивизија вршила је неколико узастопних напада, док се у том времену на осталим дјеловима фронта није нападало.

Закључак

Велики војнички и политички значај Мостарске операције огледа се у слиједећем:

— коначно је ослобођена Херцеговина од окупатора, домаћих издајника и усташког терора;

— ликвидирана је непријатељска групација која се налазила у дубокој нашој позадини;

— ослобођене су наше снаге за дејство ка Лици и Истри;

— отворена је долина Неретве за дејство наших снага према Сарајеву;

— знатно је повећана ослобођена територија, а тиме и извори за попуну и снабдјевање јединица наше војске;

— наше трупе и командни кадар упознали су се са вођењем савремених борбених дејстава са примјеном модерног наоружања и свих родова војске и служби и допунили своја драгоцјена искуства за слиједеће операције;

— разбијањем непријатељских снага на том подручју, непријатељ је био приморан да оријентише на југ дјелове оперативних резерви, које су се налазиле сјеверно од Саве, а које је непријатељ био одлучио да употреби сјеверно од Будимпеште;

— операција је показала да само добро обучене јединице и штабови могу успјешно да изврше сложени борбени задатак. Она је показала да савремена борба тражи од командног кадра темељито познавање непријатеља и његове тактике, својих јединица и савремене ратне технике, да је потребно стално изучавати вјештину савременог боја;

— она је даље показала да наш командни кадар има одличне квалитете руководиоца — организатора и да искуство стечено у Ослободилачком рату претставља солидну базу за даље оспособљавање нашег командног кадра;

— она је показала високу морално-политичку свијест наших бораца и руководиоца и њихов масовни хероизам и упорност у борби;

— Мостарска операција даје довољно материјала за обучавање наших јединица и штабова на искуствима нашег Ослободилачког рата.

Мостарска операција је вођена под специфичним околностима нашег Народноослободилачког рата и она се не може правилно схватити, ако се не познају те специфичности.

Искуство добивено у овој операцији успјешно су искористиле наше јединице у даљој борби за ослобођење наше земље под мудрим руководством Врховног команданта — маршала Тита.

ИЗ ИНОСТРАНИХ АРМИЈА

ОРГАНИЗАЦИЈА ОКЛОПНИХ ЈЕДИНИЦА У АМЕРИЧКОЈ АРМИЈИ И ПОГЛЕДИ НА ЊИХОВУ УПОТРЕБУ

1 — Организација оклопних јединица

До Другог светског рата Американци нису обраћали велику пажњу на механизацију своје армије. Зато су оклопне јединице у америчкој армији врло млад род војске. Амерички војни стручњаци сматрали су да тенкове углавном треба користити за непосредну подршку пешадије. Према њиховој Ратној служби од 1939 године оклопне јединице нису постојале као посебан род војске, већ се о њима говорило у одељку „Пешадија“. Пред сам почетак Другог светског рата, америчка армија имала је у својој саставу неколико самосталних тенковских пукова и чета наоружаних застарелим типовима лаких тенкова.

Американци су се налазили под утицајем немачке доктрине. Почетни успеси Немачке у Другом светском рату појачавали су тај утицај, те је прва америчка оклопна дивизија била копија немачке тенковске дивизије из 1940 године, која се састојала углавном од тенкова и слабих јединица пешадије.

Погледи америчких војних стручњака о употреби и значају оклопних јединица изменили су се на основу искустава из рата Немачке са Пољском, Француском, а доцније и са СССР-ом. Американци су увидели да се оклопне јединице могу и морају користити не само за непосредну подршку пешадије, него и за развијање успеха, тј. у својству покретне групе.

Захваљујући новим погледима о употреби и значају оклопних јединица као рода војске, Американци су у току Другог светског рата стално повећавали и усавршавали своје оклопне јединице.

У свом развоју у току Другог светског рата формација оклопне дивизије САД прошла је кроз три фазе. Као што је поменуто први њихов тип био је у ствари копија немачке оклопне дивизије из 1940 године. Марта 1942 године створена је нова формација дивизије од два тенковска пука, једног пука мотопешадије и осталих делова, са укупним бројним стањем 14.620 људи и 390 тенкова и, најзад, септембра 1943 г. и ова формација је измењена тако да се нова оклопна дивизија састојала из самосталних тенковских и пешадиских батаљона и самосталних артиљерских дивизиона.

Иако њихова Ратна служба од 1944 године санкционише овај последњи тип дивизије са самосталним батаљонима (тенковским и пешадиским) и дивизионима, она још није предвиђала оклопне јединице као засебан род војске, већ као велике јединице комбиноване од осталих родова, ма да се у њој много више говори о начину употребе оклопних јединица него у Ратној служби из 1939 год.

При крају рата оклопне дивизије имале су углавном по три тенковска батаљона, три батаљона моторизоване пешадије и три дивизиона пољске артиљерије, са бројним стањем око 10.000 људи и око 280 тенкова (батаљони, односно дивизиони нису били формирану у пукове).

Тенковски батаљон имао је: штаб и штабну чету, састављену из извиђачког вода, вода јуришних оруђа (три оруђа 105 мм) и одељења тенкова; снабдевачку чету, три

чете средњих и једну чету лаких тенкова*) Свака чета средњих тенкова састојала се из команде чете, која је имала два средња тенка и једно 105 мм јуришно оруђе; три вода од 5 средњих тенкова, свега 17 средњих тенкова. Чета лаких тенкова имала је сличну организацију. Укупно тенковски батаљон је имао: 71 тенк, од којих 54 средња, 17 лаких и шест 105 мм јуришних самоходних оруђа.

Батаљон моторизоване пешадије имао је: штаб и штабну чету, три пешадиске чете и чету за снабдевање. Штабна чета састојала се из три групе (групе управљања, ремонта и снабдевања), извиђачког вода (два мотоцикла и 5 транспортера), вода јуришних оруђа (три самоходна оруђа 75 мм), минобацачког вода (три минобацача 81 мм на транспортерима) и вода митраљеза (четири митраљеза 12,7 мм).

Чета моторизоване пешадије имала је: команду чете, три вода пешадије, и вод противтенковских оруђа (три топа 57 мм са аутомобилском вучом). Чета је имала око 20 транспортера.

Дивизон пољске артиљерије састојао се из штаба, штабне батерије, три хаубичке батерије и батерије снабдевања. Свака од хаубичких батерија имала је по шест 105 мм самоходних хаубица. Значи дивизион је имао 18 самоходних хаубица 105 мм.

Поред ових јединица оклопна дивизија имала је у свом саставу извиђачки, инжењерски, ремонтни и санитетски батаљон.

*) Крајем Другог светског рата америчка армија је била углавном наоружана средњим тенковима М4—А2 „Генерал Шерман“ и тенковима М-26 „Генерал Першинг“. Тенк М4—А2 уведен је у наоружање још 1941 године када је био наоружан топом 75 мм, доцније тај тенк је имао 76 мм топ с повећаном брзином или 90 мм топ у куполи без крова („Генерал Џонсон“) а за време операција у Европи на М4—А2 монтиран је топ 105 мм. Тенк М4—А2 има брзину 45—50 км/час, оклоп с чеоне стране 50,8 мм, позади 38 мм, а купола 76 мм. Средњи тенк М-26 тежак је 43 тоне, брзина му је 45 км/час, топ 90 мм, оклоп с чеоне стране 100 мм.

Од лаких тенкова у наоружању су били углавном М-5—А1 и М-24 („Генерал Чефи“) тежине 13 тона. М5—А1 је имао топ 37 мм а М-24 топ 75 мм. Према подацима „Cavalry Journal“ за април и новембар 1945 год и за мај и август 1946 године.

Извиђачки батаљон имао је: штаб, штабну чету, три извиђачке чете и чету лаких тенкова.

Инжињерски батаљон имао је: штаб, штабну чету и три инжењерске чете од по три вода. Батаљон је углавном вршио следеће задатке:

- стварање пролаза кроз минска поља,
- уклањање или постављање препрека,
- подизање или оправка мостова и путева,
- организовање снабдевања водом,
- организовање и вршење инжењерског извиђања.

Командант инжењерског батаљона уједно је био и начелник инжењерије у тенковској дивизији.

Ремонтни батаљон састојао се из три ремонтне чете које су служиле за вршење целокупних оправки. Командант батаљона је уједно био начелник артиљериско-техничког снабдевања у дивизији.

У дивизији су постојале две борбене команде и једна резервна команда за командовање борбеним групама. „Борбени штаб А и борбени штаб Б“ командовали су борбеним групама различитог састава, обично од по једног или два батаљона тенкова, једног или два батаљона мотопешадије и једног или два дивизиона самоходне артиљерије (у зависности од ситуације, земљишта и постављеног задатка) и осталих дивизијских делова. „Резервни штаб Р“ формирао је „резервну групу“ од преосталих делова тенкова, мотопешадије и артиљерије.

Крајем Другог светског рата, Американци су имали неснасна оклопних дивизија и приличан број самосталних тенковских батаљона намењених за непосредну подршку пешадије.*) Уочи капитулације Немачке, однос оклопних и пешадских дивизија у америчкој војсци, која се борила у Европи, био је један према три, тј. 16 оклопних дивизија на 47 пешадских.**)

Оклопна дивизија најчешће је дејствовала у саставу армиског корпуса, који се састојао из једне или неколико оклопних дивизија и једне или неколико пешадских дивизија. Осим тога, она је могла дејствовати у саставу армије или самостално при чему се, у последњем случају, морала обавезно ојачавати.

*) „Army and Navy Register“ од 20 априла 1946 године.

**) Из говора генерала Маршала, објављеног у септембру 1945 године.

Американци су, за време својих дејстава у Европи, укључивали оклопне дивизије у састав армиских корпуса и то најчешће једну оклопну дивизију на једну до две пешадиске дивизије или две оклопне дивизије на две или три пешадиске дивизије. Тако су при крају рата у Европи корпуси Треће америчке армије, према изјави генерала Маршала, имали у своме саставу: трећи корпус — једну оклопну и једну пешадиску дивизију, пети корпус — две оклопне и три пешадиске дивизије, дванаести корпус — две оклопне и три пешадиске дивизије и двадесети корпус — једну оклопну и три пешадиске дивизије.

После Другог светског рата Американци су још озбиљније почели да проучавају искуства стечена у операцијама у Африци и Европи. Према писању њихових војних часописа види се да придају врло велики значај учешћу и улози оклопних јединица у савременом боју и операцији. Као резултат тога проучавања, америчко Министарство рата, после укидања коњице као рода војске, априла 1946 године, утврдило је нову организацију оклопних јединица.*)

Према новој формацији оклопна дивизија је имала (види шему):

— команду и штаб дивизије са штабном четом, четом за везу, четом војне полиције и санитетским одељењем;

— три борбене команде („А“, „Б“ и „Ц“) са штабним четама;

— тенковски извиђачки батаљон састава: штабна чета, четири извиђачке чете и снабдевачка чета;

— три батаљона средњих тенкова (сваки батаљон састава: штабна чета, четири чете средњих тенкова и чета снабдевања);

— батаљон тешких тенкова састава: штабна чета, три чете тенкова (чета од 4 вода) М-26 „Генерал Першинг“ и чета снабдевања;

— четири батаљона моторизоване пешадије (сваки батаљон састава: штабна чета, четири чете пешадије и чета снабдевања);

— дивизијску артиљерију: штабна батерија, три дивизиона 105 мм самоходних хаубица (у дивизиону 18 хаубица), дивизион 155 мм самоходних хаубица (18 оруђа) и ПА дивизон који има 32 четвороцевна ПА митраљеза 12,7 мм и 32 двоцевна ПА топа 40 мм;

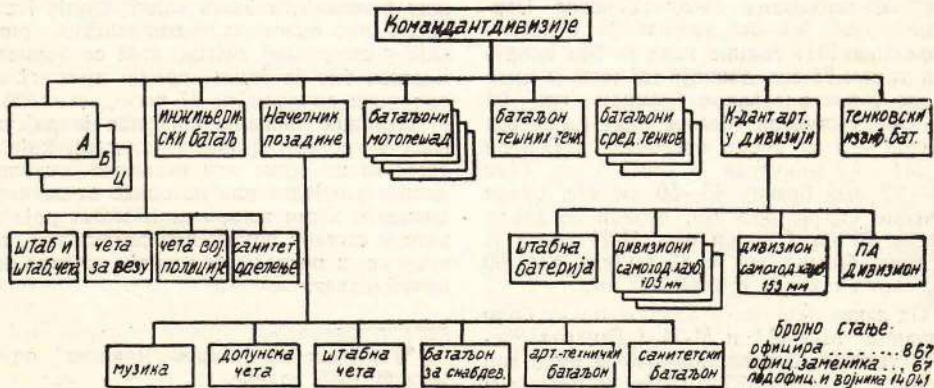
— инжењерски батаљон састава: штабна чета, четири пионирске чете, једна мостовна чета и чета снабдевања.

Према тој формацији јединице и установе дивизијске позадине оклопне дивизије су: штабна чета, музика, допунска чета, артиљериско-технички батаљон, батаљон за снабдевање и санитетски батаљон.

Према томе дивизија има 361 тенк од којих 216 средњих, 87 тешких и 58 лаких тенкова и 530 гусеничних транспортера. Лаки тенкови су и даље остављени и намењени искључиво за извиђачке органе.

2 — Америчко гледиште на употребу оклопних јединица

Према мишљењу америчких војних стручњака, оклопне јединице имају основну улогу да операцијама и рату у целини дају што покретнији карактер и да што више повећају темпо наступања. Оне се

Распоред тенкова у оклопној дивизији

ЈЕДИНИЦЕ	Тенкови			
	М-4, А-3, Е-8 „Шерман“	М-45	М-26 „Ген. Першинг“	Лаки
Баталјон средњих тенкова: Штаб и штабна чета	4	6		3
1, 2, 3 и 4 чета тенкова	68			
С в е г а	72	6		3
Баталјон тешких тенкова: Штаб и штабна чета			3	
1, 2 и 3 тенковска чета		6	60	
С в е г а		6	63	
Укупно у оклопној дивизији 1, 2 и 3 бат. средњих тенкова	216	18		9
Баталјон тешких тенкова		6	63	
Тенковски извиђачки баталјон				37
1, 2, 3 и 4 баталјон мотопешад.				12
У к у п н о	216	24	63	58

могу користити у нападу и у одбрани. У нападу се углавном употребљавају као ешелон за развијање успеха у непријатељској оперативној дубини или за гоњење отступајућег непријатеља, а у одбрани као моћно средство за наношење противудара из дубине одбране по непријатељским јединицама које су се уклиниле у одбрану или за осигурање откривених крила и бокова. Важно је напоменути да тенкови који се налазе у пешадским пуковима и пешадским дивизијама имају у одбрани претежно противтенковску улогу.

Американци сматрају да се оклопне јединице у борби могу користити:

а) као самостални тенковски баталјони или групе придати пешадским и ваздухопловно-десантним дивизијама или армиским корпусима;

б) као оклопне дивизије придате корпусима, армијама или групама армија;

в) у саставу борбених или оперативних група ради извршења специјалних задатака постављених од стране Врховне команде; и

г) у великим тенковским групама ради извршења самосталних задатака.

Америчка борбена правила изричито забрањују употребу тенкова за извршење споредних или другостепених задатака.

Оклопна дивизија, која дејствује у саставу корпуса или самостално, може добити један од следећих задатака:

1 — Заузети претпоље и успоставити тесни додир са непријатељем на предњем крају одбране.

2 — Овладати положајима који имају особити значај за извршење општег задатака командовања које организује операцију.

3 — Преузети иницијативу од непријатеља изненадним нападом или обнављањем прекинутог напада.

4 — Извршити фронтални напад на непријатеља који је на брзу руку организовао одбрану.

5 — Извршити пробој позиционе одбране наступајући на уском фронту.

6 — Извршити пробој позиционе одбране на широком фронту ако је непријатељ у ранијим борбама јако деморалисан.

7 — Развити постигнути успех избијањем у дубину непријатељске одбране.

8 — Предузети гоњење отступајућег непријатеља.

9 — Предузети напад на непријатељске тенковске јединице у циљу самоодбране или помоћи јединицама других родова које се налазе у тешкој ситуацији.

10 — Организовати и водити самосталну маневарску одбрану.

11 — Извршити противнапад (противудар) на непријатеља који је успео да се уклони у одбрану.

Пешадиска дивизија, која дејствује са тенковима дужна је да створи тенковима услове за развијање успеха.

Пешадиским дивизијама, које дејствују заједно са оклопним дивизијама, Американци придају аутомобиле да би могле пратити оклопне јединице. Они сматрају, да потпуно моторизована пешадиска дивизија, која дејствује са оклопном дивизијом може да изврши углавном један од следећих задатака:

— пружити непосредну помоћ оклопним јединицама и одбранити освојено земљиште,

— овладати важним положајима и комуникацијама и одржати их до доласка главних снага,

— проширити успех који су постигли оклопне јединице,

— извршити обилазни маневар у тесном садејству са оклопним јединицама или самостално,

— извршити противнапад у својству покретне резерве у нападу или одбрани.

Американци су у току рата придавали пешадиским дивизијама или корпусима самосталне тенковске батаљоне као ојачање и то обично један тенковски батаљон на пешадиску дивизију, која је поред тога имала у органском саставу својих пешадиских пукова по једну тенковску чету. Такви самостални тенковски батаљони добијали су углавном следеће задатке:

— уништење живе силе и непријатељских ватрених средстава,

— стварање пролаза кроз жичне препреке,

— уништење резерви и артиљерије у зони наступања дивизије,

— одбијање непријатељских противнапада,

— извођење напада у циљу уништења непријатељске резерве у периоду када се она припрема за вршење противнапада,

— непосредно ватрено потпомагање своје пешадије.

У одбрани се тенковски батаљон најчешће користи као покретна резерва за извршење противнапада на непријатеља који је успео да се уклони у одбрану и као средство противтенковске одбране дивизије.

Два или више самосталних тенковских батаљона могу се обједињавати у тенков-

ске групе и сачињавати резерву армије или групе армија. Самостални тенковски батаљони могу бити придани као ојачање и оклопним дивизијама особито ако је дивизија добила самостални задатак.

Оклопним јединицама које су одређене за дејство у непријатељској оперативној дубини Американци придају пешадију, ловачку ПТ артиљерију и инжињерију. Они такође предвиђају спуштање ваздухопловног десанта испред и на правцу кретања оклопних јединица при заузимању важних објеката, положаја или прелаза. У правилима није предизирано удаљење ваздухопловног десанта од тенковских јединица. Међутим, Американци сматрају да самостална дејства ваздухопловног десанта, без подршке оклопних јединица, не треба да буду дужа од 3—5 дана, ма да и то зависи у великој мери од јачине десанта. У Другом светском рату Американци и Енглези су спуштали мање и веће десанте иза непријатељског фронта на удаљењу од 8—50 км.

Американци сматрају да оклопне јединице треба користити масовно, нарочито на правцу главног удара. Тамо где земљиште не дозвољава масовну употребу тенкова, као у планинским пределима или густим шумама, пешадиским јединицама могу се придавати тенковски батаљони, чете или водови, па чак и поједини тенкови.

Оклопне јединице начелно обилазе утврђене рејоне, а ако се морају ликвидирати фронталним нападом, онда напад изводе специјално припремљене пешадијске јединице у садејству са артиљеријом, авиацијом и инжињеријом, док се оклопне јединице, у том случају, уводе у образовану брешу ради развијања успеха.

Ако дође до борбе са непријатељским оклопним јединицама треба тежити да се избегне фронтална борба и настојати да се непријатељ обиђе и отсече од својих комуникација снабдевања, а затим нападне и уништи дејством из позадине.

Оклопне јединице могу се искористити за заштиту преласка својих јединица из напада у одбрану.

У маневарској одбрани Американци користе оклопне јединице као главно средство за вршење противнапада у правцу непријатељских крила и за заштиту крила и бокова својих јединица.

При употреби тенкова они посвећују велику пажњу земљишту и метеоролошким условима, на основу искустава које

су стекли у операцијама на Филипинима, у Бурми и у Италији, где је, услед дуготрајних киша, често пута било немогуће употребити тенкове на оном земљишту које је у нормалним условима претстављало погодну подлогу за кретање оклопних јединица.

Американци предвиђају извођење ноћних напада оклопним јединицама, нарочито за време мееечине, али под условом да је земљиште равничасто и да је раније изведено детаљно извиђање земљишта и непријатељске одбране.

Американци су у Другом светском рату, за време операција у Европи, укључивали оклопне дивизије у састав армиских корпуса. Пробој непријатељске одбране вршиле су пешадиске дивизије а оклопне дивизије су увођене у пробој у циљу развијања и проширења успеха. За време док је пешадија вршила пробој, оклопна дивизија се припремала у очекујућем рејону на 8—12 км од предњег краја непријатељске одбране. Увођење оклопне дивизије у пробој редовно је потпомагала авијација.

Оклопна дивизија која је уведена у пробој добијала је задатак да продре у дубину непријатељске одбране у циљу уништења непријатељских резерви, артиљерије, центара за везу, командних места и база за снабдевање. Да би постигле изненађење, оклопне јединице треба да изађу на поплазне положаје ноћу или под заштитом магле. Док се јединице налазе у очекујућем рејону забрањује се свако кретање тенкова у току дана.

У наступном боју треба избегавати фронталне нападе и тежити да се изврши пробој на крилима или спојевима или да се непријатељска одбрана обиђе и нападне из позадине. Ако се обилазак не може извршити онда треба вршити пробој на уском фронту ешелонирајући тенкове по дубини.

У нападу Американци постројавају тенкове у три ешелона, сваки од по два таласа. Први талас тенкова је водећи.

Први ешелон, уз подршку мотопешадије, артиљерије и авијације, уништава непријатељска средства противтенковске одбране, артиљерију и командна места, позадинске објекте и пешадију која омета његово наступање. Тенкови другог таласа крећу се у скоковима од једног до другог ватреног положаја на таквом отстојању од првог таласа да га могу што боље помагати својом ватром и штитити његова крила. Основни задатак другог таласа је уништа-

вање непријатељских протитенковских оруђа која коче напад водећег таласа.

Други ешелон тенкова креће се на таквом отстојању од првог ешелона да својом ватром може онемогућити оживљавање појединих непријатељских ватрених тачака и објеката. Тенкови овог ешелона уништавају: ПТ оруђа, митраљезе који су остали неуништени иза првог ешелона и пешадију, чистећи пут својом мотопешадији. Други ешелон својом ватром потпомаже први ешелон и штити његова крила одбијајући непријатељске противнападе.

Трећи ешелон тенкова наступа једновремено са пешадијом и пружа јој непосредну помоћ уништавањем остатака непријатељске живе силе и ватрених средстава. Тенкови трећег ешелона крећу се испред пешадије ако се непријатељ још упорно брани или позади пешадије ако су прва два ешелона тенкова сломили главни отпор непријатеља.

Према америчком гледишту пешадија треба да се креће на транспортерима позади другог ешелона тенкова све дотле док је то могуће. У таквом случају пешадија се развија за борбу под заштитом трећег ешелона тенкова. Ако пешадија мора сама да заузме земљиште које је неприступачно за тенкове, тенкови су дужни да са места потпомагну напад пешадије.

Нападу тенкова треба обавезно да претходи авијациска и артиљеријска припрема, а у току напада авијација треба да прати тенкове на целој дубини непријатељске одбране.

Американци сматрају да тенковске јединице, без обзира да ли дејствују самостално или заједно са пешадијом, треба да се брзо пробијају у непријатељске позадинске рејоне у циљу уношења забуне и отсецања непријатељских борбених делова од њихових база за снабдевање. Мотопешадија која се креће на транспортерима позади тенкова поседује и брани заузето земљиште.

Садејство тенковских јединица са другим родовима војске организује се по времену и положајима (линијама на земљишту) личним општењем старешина.

Садејство са артиљеријом обезбеђује се планом ватре који артиљерија разрађује у почетку наступања, а у току боја давањем задатака артиљерији помоћу радија и личним осматрањем артиљериских старешина са командних места и специјалних артиљериских осматрача из тенка.

Авијација, ради што бољег садејства са тенковским јединицама и сталне везе између авијације и тенкова, шаље своје офицере за везу са радиостаницама у сваку тенковску здружену јединицу.

Ако је самостални тенковски батаљон придат пешадској дивизији, командант дивизије га начелно употребљава на правцу главног напада једног, а изузетно на правцу двају пешадских батаљона. У том случају, командант пешадског пука даје задатак тенковском батаљону, а понекад и лично командант пешадске дивизије. Коначну одлуку о начину употребе тенковског батаљона доноси командант пука после командантског извиђања и пошто саслуша мишљење и предлог команданта тенковског батаљона. Самостални тенковски батаљон напада на фронту 700—1400 метара. Борбени поредак треба да обезбеди могућност једновременог дејства што већег броја тенкова. Тенкови се крећу позади пешадије, ако непријатељ има јаку ПТ одбрану или испред пешадије, ако је непријатељска ПТ одбрана слаба и земљиште пролазно за тенкове.

У одбрани Американци употребљавају тенковске јединице углавном као покретну резерву за вршење противудара на непријатеља који је успео да се уклони у одбрану. Њихова борбена правила не предвиђају самосталну употребу тенковских јединица у одбрани, нарочито на предњем крају одбране. У изузетним случајевима тенковске јединице у одбрани организују низ отпорних тачака и чворова на предњем крају одбране. У таквим случајевима моторизовани батаљони пешадије ојачавају се по једном четом тенкова, који са батаљонским ПТ средствима сачињавају основу борбеног поретка у одбрани.

Ако тенковске јединице самостално дејствују могу прећи у одбрану у изузетно тешкој ситуацији и за кратко време. У том случају организује се кружна одбрана чију основу сачињавају батаљони мотопешадије. Тенковски батаљони се држе у резерви и користе за вршење противнапада. У случају дуже одбране или нестанка горива тенкови се могу укопавати и образовати непокретне оклопне ватрене тачке.

Пуковник ПЕРИША ГРУИЋ

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЈА

„ЗБОРНИК ДОКУМЕНАТА И ПОДАТАКА О НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ РАТУ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА“, том I

I том „Зборника“ изазвао је ванредно велико интересовање у целој земљи, а посебно у нашој Армији. Овакво интересовање лако је објаснити, јер се та документа односе на најславнији период наше прошлости, период Ослободилачког рата и Народне револуције у коме су многи активно учествовали. Крвно везани за нову, социјалистичку Југославију, наши људи са великим интересовањем проучавају документа о времену у коме су ударени њени темељи. За припаднике Армије документи имају посебан значај, због тога што омогућају свестраније и темељитије проучавање искустава нашег Ослободилачког рата и служе као драгоцен материјал за писање његове историје.

Иако се овим томом није могла да да потпуна слика устанка у Србији 1941, ипак се из објављених докумената могу да виде: покретачка и руководећа снага устанка, основни моменти његовог развоја и његови циљеви, као и ситуација у којој се услед устанка нашао окупатор и његови помагачи.

Пре свега, документи убедљиво показују ону инспираторску, организаторску и руководећу улогу КПЈ, њеног Централног комитета на челу са другом Титом, која је била од одлучујућег значаја за подизање народа на устанак и његов коначан успех.

У прогласима од 22 јуна (поводом напада фашистичке Немачке на Совјетски Савез), 12 и 25 јула — који су донети на посебном месту — ЦК КПЈ позивао је народе Југославије на оружани устанак, указујући да је борба Совјетског Савеза уједно и њихова борба и да стога морају свим снагама да учествују у њој:

„Радници и раднице Југославије!
Не дозволите да се пролива драгоцен крв херојских совјетских на-

рода без вашег учешћа“. (Проглас од 22 јуна)

„Сада је време, сада је куцнуо час да се дигнете сви као један у бој против окупатора и његових домаћих слугу, крвника наших народа.“ (Проглас од 12 јула)

Позивајући чланове Партије да се ставе на чело оружаног устанка, Партија их је учила и како треба да се држе у борби:

„Комунисти, на вама лежи тежак, али частан задатак организације извођења тешке борбе са крволочним фашистичким злочинцима... Не прегајте ни пред каквим жртвама сада кад је у питању ослобођење народа.“ (Проглас од 12 јула)

Тако су КПЈ и њен ЦК, верни интернационализму, испуњавали своје обавезе према првој у свету социјалистичкој земљи, у данима када се радило „о животу и смрти совјетске државе, о животу и смрти народа СССР-а, о томе — да ли ће народи Совјетског Савеза живети у слободи или ће пасти у ропство“ (Стаљин: „О великом Отаџбинском рату Совјетског Савеза“, стр. 9)

Из докумената се такође види како су ПК КПЈ за Србију, партиске организације и чланови Партије у Србији, под непосредним руководством ЦК КПЈ и дуга Тита, организовали партизанске одреде и подизали српски народ на оружани устанак. При томе, Партија је настојала да се устанак развија у свим крајевима, да у борби суделују сви народи Југославије и да туку окупатора на свакој стопи земље. Истовремено — са првим већим победама, Партија је указивала да се не смемо заносити успесима, већ треба да се боримо за њихово учвршћење и извојевање нових успеха. У писму ОК за Шабачки округ, од 12 августа, ПК КПЈ за Србију пише:

„Ми већ данас можемо рећи да је српски народ, као и народи осталих земаља Југославије, пошао на устанак. Непријатељ већ осећа да му гори под ногама. Али, још много треба учинити у појединим крајевима па да се непријатељ свуда заиста осети као у „опседнутој тврђави“. Тај задатак лежи на нашој Партији. И она га мора часно извршити, не само ради дуга свом народу, већ и ради дуга херојском Совјетском Савезу, који бије у историји света незапамћену битку за слободу читавог света“. (Док. бр. 3, стр. 37)

Акције партизанских одреда у Србији одвијале су се по унапред припремљеном и разрађеном плану Политбироа ЦК КПЈ. Изненађени ударцима партизана Немци су падали у такву панику „да су у гаћама и кошуљама бежали у град“ (Док. бр. 20, стр. 91), а „немачки официри у гаћама бежали испред наших одреда“ (Док. бр. 23, стр. 104)

У прво време самоуверени Немци су се надали да ће снагама којима су до тада располагали у Србији, тј. са 3 дивизије — тзв. 15. таласа (704, 714 и 717), разбити и уништити партизанае и тако спречити ширење устанка.

Немачки војни заповедник на Балкану извештава 16 августа Врховну команду о ситуацији у Србији:

„Можемо се надати да ће се немири локализовати планском борбом против банди са свима расположивим трупима, полицијом СС, српском полицијом; затим образовањем моторизованих потерних одреда, ратним маршевима у циљу вежбе, као и планском и појачаном пропагандом, и даљим успесима на Истоку“. (Док. бр. 129, стр. 367)

Међутим, није много требало па да се и Немци у то разувере.

У свакодневним борбама немачке трупе трпеле су осетне губитке у људству и материјалу. Оне су, како у саслушању признаје тадашњи војни заповедник у Србији Беме, „могле само уз највеће губитке да сачувају своју кожу“. (Док. бр. 293, стр. 683)

Размах устанка такође је паралисао и онемогућио рад квислиншког апарата и немачке окупационе управе. „Управа је и даље закочена у целој земљи, осим у

Београду, околини Ниша и у Банату“ — жали се у свом извештају немачки војни заповедник у Србији 9 октобра 1941 год.

Пошто је све више и више јединица требало за Источни фронт, Немци су покушали да устанак у Србији угуше снагама домаће реакције. Због тога, у прво време они организују Љотићеве и Пећанчеве банде и јаку жандармерију. Али кад ни ово није дало жељене резултате, и кад су борбе постале све јаче, Немци су образовали Недићеву владу која, поред демагошких парола „спаса српства и српских глава“ и издавања „антикомунистичких“ прогласа са потписима „најугледнијих“ људи, формира и тзв. Недићеву добровољачку војску. Не рачунајући снаге Драже Михаиловића, квислиншке јединице у Србији (Пећанчеве, Љотићеве и Недићеве) сигурно су тада имале близу 15.000 људи. Ипак, оне нису могле да угуше устанак ни да постигну ма какав успех. Напротив, Недићева „акција чишћења Србије од комуниста“, која је изведена почетком септембра, претрпела је потпун неуспех. Због тога су Немци, за непуних месец дана по стварању Недићеве владе, морали да констатују да „влада Недићева није у стању да угуши устанички покрет“. (Док. бр. 166, стр. 443)

— Подвучено у оригиналу)

Објављени документи показују да је Дража Михаиловић имао нарочиту улогу у окупљању снага српске реакције. Иако није имао намеру да се бори против Немаца, он је био принуђен да потпише споразум са партизанима, јер су поједине четничке јединице, и без његовог наређења, већ биле ступиле у борбу. За цело време краткотрајне сарадње, Дража је вребао згодан моменат да мучки нападне партизанае. После неколико дана од споразума у Брајићима Дража је, по унапред разрађеном плану, напао Ужице, Чачак, Горњи Милановац и друга места на ослобођеној територији, и повукао своје трупе са фронта према Немцима. Захваљујући будности Врховног штаба НОПОЈ, као и високој политичкој свести и јунаштву бораца и руководиоца партизанских одреда, тај план није успео, јер су партизани разбили четничке банде и сатерали их у њихово гнездо — Равну Гору. Дража је био принуђен да моли за поновни споразум. Врховни штаб, у интересу борбе против окупатора и издајника, пристао је на преговоре и споразум је закључен 20 новембра 1941 године. Као што је познато, Дража није ни њега поштовао.

Документи показују и како су Немци, да би угушили устанак, упоредо са окупљањем домаће реакције, вршили незапамћен терор над становништвом. Каквих је размера био тај терор, између осталог, говоре и ова два одломка из Кајтелове и Беме-ове наредбе.

У Кајтеловом наређењу за угушење устанка у Србији, између осталог, каже се:

„Вођа је сада наредно да треба свуда применити најоштрије мере, како би се покрет угушио у најкраћем року.“...

... „При томе имати у виду да један човечји живот у дотичним земљама често не вреди ништа и да се застрашујуће дејство може постићи само необичном свирепошћу. Као одмазда за живот једног немачког војника мора се у тим случајевима узети као опште правило, да одговара смртна казна 50—100 комуниста“.

(Док. бр. 159, стр. 432)

А немачки војни заповедник у Србији — Беме — овако је прецизирао то наређење:

„Буде ли губитака међу немачким војницима или „фолксдојчерима“... наредиће се одмах стрељање... према следећим стопама:

а) за сваког убијеног немачког војника или „фолксдојчера“... 100 заробљеника или талаца;

б) за сваког рањеног немачког војника или „фолксдојчера“... 50 заробљеника или талаца. (Док. бр. 203, стр. 503)

Доследно спроводећи у живот такво наређење, Немци су у Србији 1941 починили ужасна зверства. О томе говори масовни покољ у Београду, Панчеву, Краљеву, Крагујевцу и другим местима.

Али ни терором, ни помоћу домаћих издајника, није се могао угушити ослободилачки устанак српског народа. Он је све више растао и јачао. Немци су морали да шаљу у Србију све нове и нове трупе. Тако су до половине септембра 1941 послали 3/433 пп 164 пд, један артиљериски дивизион; ојачани 125 пп и 3/220 ап. Али размах устанка био је такав, да ове снаге нису измениле ниуколико ситуацију у њихову корист. Неколико дана после одاشињања 125 пп из Грчке у Србију, немачки војни заповедник на Балкану извештава Врховну команду да „за извођење борбених операција ни у ком случају нису до-

вољне немачке снаге у Србији, па ни довођење ојачаног 125 пеш. пука“. (Док. бр. 154, стр. 423)

И даље су довлачене нове јединице. За извођење Прве непријатељске офанзиве, поред наведених јединица, Немци су довели 342 пешадиску дивизију из Француске која је имала три пешадиска и један артиљериски пук, један тенковски батаљон 100-те тенковске бригаде и један дивизион 202 оклопног ловачког пука. Немци су отпочели I офанзиву са 342 пд, једним тенковским батаљоном, једним дивизионом 202 лов. пука, 125 ојачаним пп, 2 батаљоном 750 пп, уз садејство других делова 718 дивизије (из Хрватске) и знатних усташих и домобранских снага, као и уз широко учешће Недићевих и Љотићевих одреда, да би у Мачви опколили и уништили партизанске снаге. Они су хтели масовним терором и исељавањем становништва да створе „застрашујући пример“ за целу Србију и Југославију — што је требало да доведе до „смирења земље“.

Услед жестоког отпора партизанских одреда Немци су претрпели осетне губитке и потпун војнички неуспех. За освету они су похватили и затворили у концентрационим логорима око 30.000 људи међу ненаоружаним становништвом. Насупрот томе, партизански одреди, предузимајући снажне противнападе, постигли су велике успехе и ослободили читаву Западну Србију са градовима: Ужицем, Чачком, Горњим Милановцем и др. Ти велики успеси показали су да се немачки план — о угушењу устанка помоћу 342 дивизије, и стварања „застрашујућег примера“ — изјаловио. То су увидели и сами Немци. Због тога је немачки војни заповедник у Србији хитно тражио нову дивизију коју је Хитлер обећао још у септембру.

Десетину дана после почетка I офанзиве, у штабу фелдмаршала Листа, озбиљно је разматрано питање да ли се могу постићи неки практични резултати ако се офанзива продужи само са 342 дивизијом. Веома је интересантан предлог Листовог начелника штаба да се 342 пд и 125 пп одмах пребаце за Источну Србију, да се најпре створи сигуран „немачки коридор“ на осипруге Београд—Ниш и са њега, као полазне базе, предузме озбиљнији напад на ослобођену територију, када се тамо доведу нове немачке снаге. Лист је одбио овакву концепцију да се не би препустила исувише велика иницијатива устаницима. После тога 342 дивизија продужила је

акције све док није дошла 113 пд. Она је такође имала три пешадиска и један артиљериски пук.

Немци су се користили издајом Драже Михаиловића и крајем новембра предузели II фазу I офанзиве са снагама 342 и 113 пешадиске дивизије, појединим батаљонима дивизија 15. таласа, заједно са Недићевим и Љотићевим одредима, и уз помоћ Павлићевих трупа. Немци су отпочели напад на ослобођену територију Западне Србије и после жестоке борбе постигли делничне успехе: заузели Ужиче, Чачак, Горњи Милановац и друга места. Но и поред тога они нису постигли основни циљ — уништење партизана и ликвидирање устанка у Србији. Врховни штаб НОПОЈ повукао се са делом одреда у Санџак, где су се наставиле борбе, и ускоро формирао Прву пролетерску бригаду — прву јединицу наше регуларне војске.

Ни устанак у Србији није био ликвидран. У Јабланици и Топлици, као и делу Источне Србије, и даље су постојале ослобођене територије. У Западној Србији наставили су борбу партизански одреди који су остали на терену, и они које је Врховни штаб упутио из Санџака у Србију. О томе говоре и наши и немачки документи.

Тако је српски народ наставио борбу за своје ослобођење. Најбољи његови синови, сврстани у Првој и Другој пролетерској бригади, под руководством друга Тита, пошли су да разгарају пламен устанка и сеју братство и јединство широм наше земље. Они су се из осталих крајева Југославије са својим корпусима 1944 године поново вратили у Србију, где су већ биле формиране нове бригаде, дивизије и корпуси.

У документима се такође види са каквим је интересовањем и очекивањем напредна светска јавност, а у првом реду у Совјетском Савезу, пратила нашу борбу и како је изражавала наду и увереност да ће наши народи истрајати у својој борби све до коначне победе. Тако су на пример, руски партизани, преко радио Москве слали поздраве партизанима Југославије:

„Дубоко смо уверени да ћете ви, као и ми, истрајати у овој херојској борби против заједничког непријатеља све док заједно са славном Црвеном армијом коначно и потпуно не уништите немачки фашизам“. (Док. бр. 84, стр. 273)

Наши су народи, под руководством КПЈ и друга Тита, не само истрајали у

борби за своје ослобођење све до коначне победе, већ учинили и много више. Зато су ови документи, који говоре о борби наших народа и њиховом доприносу за уништење фашистичких освајача, најубедљивији одговор лажовима и клеветницима који се скривају под фирмом „критичара“ и настоје да по сваку цену „докажу“ да борбу у Југославији није организовао и водио ЦК КПЈ, са другом Титом на челу, већ да је она била „јуначка“, али стихијска и спонтана. Због тога ће ови документи бити један од значајних прилога у осветљавању херојског лика наше Партије, њеног Централног комитета и друга Тита у најславнијем периоду наше историје, нашем Ослободилачком рату и Народној револуцији.

* * *

Овај том „Зборника“ служиће као драгоцен и незаменљив материјал за проучавање изградње наше Народне армије и њених борбених искустава у првој, најтежој години рата. Чињеница да је борбом у Србији непосредно руководио Врховни штаб НОПОЈ, и лично друг Тито, од ванредне је важности. Баш због тога, документа која су објављена у овом тому дају материјал за проучавање оних основних питања, која је наша Партија морала да реши при подизању устанка и стварању народне револуционарне армије.

Позивајући народе Југославије на оружани устанак, Партија је била свесна огромних тешкоћа пред којима се налазила. Једно од најтежих али и најважнијих питања, које се морало решити, било је стварање народне армије у условима окупације. Створити такву армију, значило је, у тим до тада непознатим условима, решити тако важна и сложена питања, као што су: питање командног кадра, наоружања, позадине, мобилизације и обуке, организације, а такође и најцелисходнијих форми борбе у таквим условима. Без решења ових питања није се могло ни замислити стварање народнореволуционарне армије.

Једно од најважнијих питања било је **питање командног кадра**. Користећи се искуствима стварања Совјетске армије и имајући дубоку веру у стваралачке снаге широких народних маса, ЦК наше Партије и друг Тито оријентисали су се на стварање командног кадра из редова радника, сељака и народне интелигенције. Кроз напоран рад Партије и штабова одре-

да најбољи радници и сељаци, а такви су у првом реду били комунисти, издизани су на руководеће положаје, и кроз сталне акције стицали искуства и развијали се у све боље и вештије команданте. У погледу могућности издизања и развоја командног кадра из редова најбољих радника и сељака, Партија се упорно борила и против погрешних мишљења да у партизанским одредима нема довољно људи за подизање на команде дужности. Тако на пр. 14 августа 1941 године ПК КПЈ за Србију писао је Окружном комитету за Ужички округ:

„Јако нас чуди да сте читав рад партизанских одреда укочили само због нерешеног питања команданта. Саопштавамо Вам одлуку да наш инструктор из Поморавља не може доћи за команданта. Сматрамо да код Вас има људи који могу преузети ту дужност, и да нисте пошли по линији најмањег отпора, то питање бисте досад решили“. (Док. бр. 5, стр. 49)

Акције и окршаји истицали су све нове и нове људе који су били способни да руководе јединицама, тиме се на пракси побржало мишљење о немогућности издизања руководиоца из властитих редова.

Тражећи од ПК КПЈ за Србију руководиоце за партизански одред, ОК КПЈ за Нишки округ пише:

„Пошаљите нам неколико иницијативних искусних партизана... Ово примите као најозбиљније, јер док ми стекнемо искуство проћи ће времена, а изгубићемо кадрове“. (Док. бр. 8, стр. 59, 60)

Међутим, после непуних месец дана, за које је време одред извео неколико акција, исти Окружни комитет јавља:

„Прошли пут смо вам тражили 5 искусних партизана. Потребни су, али нису неопходни, јер смо већ стекли искуства и постављене задатке ћемо сопственим снагама решити“. (Док. бр. 13, стр. 70, 71)

Упоредо са одабирањем командног кадра, Партија је водила бригу и о подизању његовог војно-стручног знања. Командни кадар обучавао се свакодневно: у акцијама, на конференцијама на којима се критички претресала свака акција, на краћим и дужим курсевима итд.

„Искористити сваки час времена за агитпроп. рад и подизање кадрова“ — каже се у писму ПК од 12 августа 1941 год. (Док. бр. 3, стр. 38)

„Одмах по пријему ове наредбе организовати курсеве за осposбљавање десетара за будуће командире“ — стоји у наређењу штаба 1 батаљона Крагујевачког одреда. (Док. бр. 49, стр. 194)

Од самог почетка непријатељ се на својој кожи уверио да је руководство партизанских одреда, које је поникло из редова радника и сељака, зрело и искусно руководство. Он то констатује и у својим извештајима:

„Борбе око Ковиљаче показале су да српски устанички покрет располаже добрим вођством“ — каже се у док. бр. 151 на стр. 416.

„Њихова борбена снага и руководство су се битно побољшали“ — констатује се у документу бр. 204, стр. 504.

У Србији, као и у целој земљи, подизао се и изграђивао наш нови командни кадар, кадар народних официра и подофицира наше револуционарне Југословенске армије, који је у рату, у револуционарној борби часно извршавао своју револуционарну дужност, а врши је и данас.

Из докумената се види и како је наша Партија решавала друго важно питање које је у току подизања устанка требало решити — **питање наоружања**. И ту се наша Партија нашла у посебним условима. Оружје старе Југославије запленио је окупатор, а без организоване власти и позадине није могло ни бити потребних фабрика оружја и муниције. Само се у незнатној мери могло рачунати и на оружје бивше југословенске војске, које је, на иницијативу Партије и војних комитета, прикупио и сакрио народ.

„Резерве у оружју (у прикупљању) нису исцрпљене. Постоје нарочито велике могућности на сектору II чете, којој је и постављено да буде главни набављач оружја за читав одред“ (Док. бр. 6, стр. 52)

Међутим, то није био нити могао да буде главни и одлучујући извор за наоружање партизанских одреда. У условима окупације и постојања окупаторских и квислиншких војних формација, у условима борбе против њих, а према упутствима

Партије, непријатељ је био основни извор за снабдевање оружјем, муницијом и осталом опремом партизанских одреда. У писму ПК КПЈ за Србију, од 12 августа 1941 године, каже се:

„...Наоружавајте се разоружавањем жандарма, жанд. станица, немачких војника, те нападањем на непријатељске транспорте и слагалишта оружја и муниције и остале ратне спреме“. (Док. бр. 3, стр. 37)

Спроводићи директиве Партије, партизански одреди су се, у непрекидним акцијама, снабдевали оружјем, и то не само пушкама и митраљезима, већ и артиљеријом и тенковима. Тако је било и у читавој земљи, а не само у Србији.

За устанак у Србији 1941 године, као и за помоћ партизанима у другим крајевима у наоружању, веома је видну улогу одиграла фабрика оружја и муниције у Ужицу, али то ниуколико не мења чињеницу да је непријатељ остао главни извор за снабдевање наше војске оружјем и муницијом скоро за читаво време рата.

Документи показују како је решавано и питање **организације снабдевања** партизанских одреда храном, одећом, обућом и другим потребама за вођење рата.

У тешким ратним условима Партија је, стојећи на линији борбе против окупатора и домаћих издајника и борбе за национално и социјално ослобођење, решавала питање јединства фронта и позадине. Партија је решила то питање **организовањем слободних територија** као база за успешнији развој устанка и шире организовање снабдевања јединица преко народне власти, ослањајући се при томе на нераскидиву везу партизанских одреда и народа. Ослобођена територија Западне Србије, имала је и у томе погледу веома велики значај.

„Политбиро ЦК КПЈ је у Београду израдио читав план развита партизанских операција у Србији и план за стварање слободне територије у Западној Србији, као базе за успешније руковођење и развитак целокупне оружане борбе у Југославији“. (Тито, Извештај на V конгресу КПЈ, „V конгрес КПЈ“, стр. 65, 66)

Већ у септембру Врховни штаб НОПОЈ прешао је из Београда на ослобођену територију Западне Србије одакле је наставио да руководи борбом. На њој је Партија преко народних власти, под паролом „Све за фронт“, организовала свестрану помоћ партизанским одредима. Документа

бр. 56, 57 и 64 говоре о томе. У извештајима „Борбе“ о акцијама за помоћ фронту види се доследно спровођење у живот принципа јединства фронта и позадине.

„Садашњи величанствени устанак српског народа не зна за разлику између фронта и позадине. Читава Србија, и њезин ослобођени и њезин неослобођени део, јесте фронт, на коме бију најбољи синови и кћери српског народа битку против угњетача, пуну беспримерног хероизма и самопрегора. Битка се води на положајима, битка се води иза положаја, у позадини. Фронт и позадина једна су целина, која живи и ради и дише само за један циљ...“

„Победити на том позадинском фронту исто толико је важно и нужно, као што је важно и нужно на положајима против окупаторских банди“. (Док. бр. 56, стр. 210 и 211)

Васпитавајући народне масе на принципу нераскидиве везе између фронта и позадине, наша Партија и народна власт организовали су свенародну помоћ фронту и партизанским одредима, како на ослобођеној, тако и на неослобођеној територији.

„Нарочито су радници показали високу свест у помоћи фронту. Око 150 радника-ца текстилне радионице приложило је једнодневну надицу за фронт, а раднице из те радионице узеле су још и да плету чарапе и џемпере за партизане“. (Док. бр. 57, стр. 213)

„Храну доносе сељаци у довољним и све већим количинама“. (Док. бр. 6, стр. 52)

„Снабдевање: — добровољни прилози од сељака, обилно... Јављају се претставници села да нам помогну у снабдевању“. (Док. бр. 14, стр. 73)

„Одзив је изванредан. Тако су у општини Г. сељаци одмах приложили 1.500 кг пшенице, 500 кг сланине и око 100 пари чарапа“. (Док. бр. 46, стр. 180)

Несечична помоћ, коју је пружао народ нашој војсци, нераскидива повезаност народа и војске, јединство фронта и позадине, стварање ослобођених територија, несумњиво су били веома значајни и утицајни чињеници наших успеха и победа.

Из објављених докумената види се ка-

ко је 1941 године решавано питање мобилизације и обуке у Србији. Као што је познато око језгра партизанских одреда — комуниста, скојеваца и симпатизера Партије — добровољно су се окупљали најборбенији људи. Кад се развијао устанак, стварале ослобођене територије, итд. партизански одреди су примењивали систем добровољне, а не присилне мобилизације. У писму друга Тита Дражи Михаиловићу каже се:

„По питању присилне мобилизације ми смо начелно против ње. Мобилизација треба да буде добровољна, путем убеђивања... Скупљање добровољаца путем добровољне мобилизације има ту предност, што су јединице састављене од таквих бораца квалитативно много боље него оне које су састављене од присилно мобилизованих. Ми немамо ни оружја ни ратне спреме у таквој количини да бисмо могли рескрирати да дамо оружје у руке разних несигурних елемената“. (Док. бр. 53, стр. 205)

Појачаним политичким радом, контролом при примању у партизанске одреде и чишћењем одреда од лабавих и несигурних елемената партизански одреди су се квалитативно учвршћивали.

Систем добровољног ступања и мобилизације на добровољној бази условно је да су се партизански одреди већином попуњавали омладинцима који раније нису служили војску. У вези са овим Партија и партизански штабови посвећивали су велику пажњу и војно-стручној обуци бораца. Обука се спроводила како за време акције, тако и на слободним, посебним часовима и дискусијама на којима се претресала свака акција и извучила драгоцен искуства.

„Критички осврт на војне акције — разлог неуспеха — недисциплиновано држање људи у акцији, рђаво постављање на друму“. (Док. бр. 14, стр. 74)

„Изводимо свакодневно војничку обуку. Људи се уче са задовољством“. (Док. бр. 14, стр. 75)

„С обзиром да је број омладинаца врло велики... мора се нарочита пажња посветити обуци“. (Док. бр. 21, стр. 96)

„Такође се врши обука по свим четам, односно водовима у војнич-

ком погледу (егзерцир, ратна служба) сваког дана“. (Док. бр. 42, стр. 170)

„Штабови чета ће редовно одржавати часове из руковања оружјем и војне обуке. За ово користити сваки слободан тренутак како у логору тако и ван њега“. (Док. бр. 49, стр. 194)

Свестрано залагање партиске организације и партизанских штабова и команди давало је резултате: партизани су све више стицали искуства и све вештије и умешније задавали непријатељу ударце.

Документа дају материјала и за проучавање тактике партизанских одреда, а у уској вези са њом и њиховог организационог устројства и развоја. Још у првом броју „Билтена Главног штаба НОПОЈ“ друг Тито је јасно одредио задатке партизанских одреда у борби за ослобођење земље против окупатора и домаћих издајника. Поред осталих задатака партизански одреди „морају рушити све оне објекте који служе фашистичким освајачима: железнице, мостове, фабрике, радионице, складишта муниције и оружја; они морају свим силама онемогућити окупатору да узимају сељацима жито, стоку и остале намирнице...“ Даље: „партизански одреди морају неуморно развијати отпор народа, дижући народне устанке и стављајући се на чело тих устанака као борбено језгро“. „У случају повољних стратешких и других околности при извођењу крупних операција створиће се, према потреби, из више партизанских одреда крупне војне јединице“. (Тито, Извештај на V конгресу КПЈ, „V конгрес КПЈ“, стр. 67, 68)

Из овога се јасно види да су основни задаци партизанских одреда били: да у почетку, комбиновањем диверзантских и партизанских акција, наносе окупаторима и домаћим издајницима ударе, подижу морал код народа, те акције развијају у општенародни устанак и тако створе услове за формирање крупних војних јединица, способних за решавање сложених војничких задатака и извођење обимнијих војних операција. У току извршења ових задатака мењала се и тактика партизанских одреда. Одреди су, у прво време, били мање, јако покретљиве и офанзивне ударне групе и јединице, које дејствују изненада и на најосетљивијим тачкама непријатеља; потом су постале крупније партизанске јединице, које путем заседа, рушења комунција и сл. изолују и уништавају поједине

непријатељске гарнизоне и ослобађају читаве територије. Стварањем ослобођених територија и све успешнијим развијањем општеноародног устанка, одреди бројно нарастају (два, три и више батаљона) и у узајамном садејству бране слободну територију и изводе веће акције, опкољавају велике градове итд. Против технички далеко јачег и опремљенијег непријатеља одреди широко примењују заседе, руше комуникације и жељезничке пруге, а у борби са тенковима употребљавају бензинске флаше, бомбе итд.

Треба истаћи да су плански извођене акције и широк распоред партизанских одреда на целој територији Србије омогућавали одредима да иницијативно и успешно изолирају и плански ликвидирају тако изоловане, мање немачке гарнизоне. То је присилило Немце да мењају своју тактику и да од употребе тзв. потерних одреда пређу на груписање јачих јединица по гарнизонима и на предузимању крупнијих војничких операција.

„Тежња да се једновремено све заштити — пише у свом наређењу фелдмаршал Лист 5 септембра 1941 — крије у себи **опасност распарчавања**“ што... „неизбежно води неуспесима који се у интересу угледа немачке оружане силе не смеју подносити“. (Док. бр. 145, стр. 391)

Ово је показивало растућу моћ снага партизанских одреда, снагу њихове тактике, као и то да су Немци у партизанима гледали све озбиљнију војничку снагу која озбиљно угрожава њихов положај и опстанак у Србији.

Кроз извршавање напред наведених задатака, развијала се и организациона структура партизанских одреда. У почетку диверзантско-партизанских дејстава то су мале групе, састављене од радника, најборбенијих сељака и напредне интелигенције, које се касније, у току расламсавања устанка, претварају у јединице са по два, три и више батаљона. Као карактеристичан пример брзог пораста и развоја јединица може да послужи 2 батаљон Посавског одреда. Батаљон се развио из његове друге чете која је 2 августа 1941 године имала 31 борца, 6 августа 37 (формираних у два вода), 13 августа 80, а после непуних месец дана 322 борца, када је формиран 2 батаљон од три чете. Пре формирања батаљона чета је дејствовала партизански, вршила изненадне диверзантске акције: разоружавала жандарме, спаљива-

ла општинске архиве, изводила успешне заседе итд. После формирања батаљон је, пред вратима Београда, створио локално слободну територију која се доцније повезала са територијом ослобођене Западне Србије. Његове чете, чвршће везане и оријентисане на извесне одређене терене широко су примењивале заседе, патролирање, разна рушења (друмова, жељ. пруга) и слично, тако да су понекад биле принуђене да се упуштају и у фронталне борбе мањег обима, 4 октобра батаљон је имао 489 људи, формираних у 4 чете, а 11 октобра 645, тако да је свака чета тада имала по 160 људи.

На сличан начин расли су и други партизански одреди у Србији. Али упоредо са развијањем општеноародног устанка и бројчаног пораста партизанских одреда долазе до изражаја и њихове организационе слабости. Иако се са тако крупним одредима могло успешније руководити у време већих операција, као на пример у борбама у Мачви, ипак су то „биле више територијалне јединице, које су углавном браниле свој крај, своја села и своје куће, дакле — имале су локални карактер и нису биле способне, као такве, за покретни рат да оду са своје територије и да ратују и у другим предјелима наше земље“. (Тито, Извештај на V конгресу КПЈ, „V конгрес КПЈ“, стр. 94).

А то је уједно значило да „оружани устанак треба развијати не само у ширину, у масовност, тј. квантитативно, већ и квалитативно. Показало се да се мора прећи на стварање правих војних јединица, способних да напусте своју територију и да ратују гдје год је потребно и гдје год им се нареди“. (Тито, Извештај на V конгресу КПЈ, „V конгрес КПЈ“, стр. 93, 94)

Прва наша таква јединица, Прва пролетерска бригада, формирана је већ у децембру 1941 године, непосредно иза I офанзиве, а са даљим развојем борбе формирају се и друге бригаде наше Армије. Али упоредо са стварањем ударних бригада и даље су се у појединим крајевима стварали партизански одреди, као подесна организациона форма за организовање маса у борби против окупатора, али са тенденцијом да се и они, у складу са развојем ситуације, претварају у регуларне јединице.

*
*
*

То су нека основна питања које је наша Партија још у првим данима устанка морала правилно да постави и реши, а ко-

ја су била од пресудне важности за стварање наше народне Армије. Објављена документа, као уосталом и цели ток Ослободилачког рата, показују да је Партија та питања у потпуности решила. За проучавање и уопштавање ратних и револуционих искустава и искустава стварања армије, и овај том, као и остали који ће изаћи, биће од великог значаја.

Међутим, први том „Зборника“ има извесних празнина. У њему, на пример, нема докумената из оног времена када је КПЈ спроводила политичке и организационе припреме за подизање оружаног устанка (одржавање партиских конференција, преговори са извесним политичким партијама о стварању народноослободилачког фронта, стварање војних комитета, организовање одбеглих маса испред усташког ножа у партизанске одреде, организовање диверзантских група итд.). Такође није довољно документован ни онај временски период од напада фашистичке Немачке на Совјетски Савез, па до средине августа 1941 године за који је објављено само девет наших и 21 непријатељевих докумената. Без сумње, тај број докумената је исувише мали да пружи потпунију слику стања и развоја догађаја у томе веома интересантном раздобљу, нарочито ако се има у виду да је то био период организовања већине партизанских одреда, извођења многобројних акција, диверзија и осталих

припрема. У „Зборнику“ такође нема докумената о борбама партизанских одреда у Војводини, Косову и Метохији, као и делу Санџака, који данас чине саставни део Народне Републике Србије, па чак ни докумената свих партизанских одреда који су дејствовали у Србији 1941 године. Сасвим је природно да то знатно отежава стицање тачне слике о борбама тих одреда. У „Зборнику“ је објављено 14 докумената Посавског одреда (10 од њих припадају 2 батаљону), 5 Крагујевачког, 3 Космајског, 2 Ужичког и 1 Бабичког одреда. Као што се види нема докумената за тако крупне одреде као што су били Подрински (Мачвански), Ваљевски, 1 и 2 Шумадиски, Чачански и други одреди, док се неки одреди (Кукавички, Врањски и др.) чак и не спомињу.

Прикупљањем докумената, којих свакако још има код појединаца или на другим местима, треба што пре ликвидирати те празнине, а у томе могу помоћи и они другови који су учествовали у тим одредима.

Овај том и остали томови „Зборника“ треба да даду још више потстрека нашим војним кадровима да што интензивније проучавају и далеко више пишу о нашем Народноослободилачком рату, нашој Народној револуцији, најславнијем периоду у историји наших народа.

О НАШИМ ВОЈНИМ ЧАСОПИСИМА

(Поводом конференције одговорних уредника војних часописа)

Појава првих бројева наших стручних војних часописа, почетком друге половине 1947 године, несумњиво претставља значајан догађај у развоју и изградњи наше Армије, на путу свестранијег војно-научног рада и даљег развоја наше војне теорије и праксе.

Пре њихове појаве био је потребан прилично дуг период — од око 2 године — за организационо учвршћење наше Армије и за решавање великог броја крупних проблема и тешкоћа које је претходно требало савладати.

Издавање првих бројева наших стручних војних часописа, под тадашњим приликама и околностима, био је доста тежак задатак, нарочито због тога што је тада требало отпочети са свестранијим војно-научним радом, што у том погледу још нисмо имали већег сопственог искуства и што је, у то време, велики број наших старешина био заузет другим пословима који се нису могли одлагати.

*

На конференцији одговорних уредника стручних војних часописа родова војске, општевојних часописа и претставника Генералштаба Југословенске армије, која је одржана крајем марта ове године, констатовано је да су се наши стручни часописи постепено развијали, и поред тешкоћа које су постојале, да се, упоредо са развојем наше Армије, код неких са више, а код других са нешто мање успеха, подизао њихов садржајни и квалитативни ниво и да несумњиво постоје сви услови за њихов још бржи развој и уздизање убудуће.

Пошто је детаљно размотрила ситуацију у којој се налази посебно сваки стручни часопис, као и проблеме који су од општег интереса за све часописе, конфе-

ренција је утврдила да, и поред постигнутих успеха у досадашњем раду, постоји још низ озбиљних недостатака који су се појавили као природна последица већег броја објективних тешкоћа и субјективних слабости, које су омеће њихов још плоднији и конструктивнији рад.

Упоређењем постојећих потреба наше Армије, старешина и трупе и њихових могућности с једне стране, са улогом, циљем и наменом часописа и досадашњим резултатима у задовољавању тих потреба с друге стране, утврђено је да досадашњи успеси још не одговарају ни потребама, ни могућностима наших старешина. Другим речима, наши часописи још нису успели да пруже нашим старешинама довољно конкретних упутстава за решавање многобројних проблема са којима се сусрећу у свакодневном раду, а наше старешине нису дале, па чак нису ни покушале да дају оно што треба и што могу дати на војно-научном пољу. Према томе, наше старешине могу и морају да дају, на пољу војне науке и њене примене у пракси, много већи допринос, него до сада, поглавито из следећих разлога:

Прво, због тога што је наша Армија израсла у моћну и савремену армију, која је у стању да решава најтеже и најсложеније задатке, и што су, у вези са тим, и њене потребе знатно нарасле;

друго, због тога што су и наше старешине, углавном, овладале основним војно-стручним и политичким знањима и неопходном праксом у примени тога знања, а у вези са тим и способношћу да успешно учествују у војно-научном раду;

треће, због тога што ће се наша Армија и наше старешине и даље све прогрес-

сивније развијати и што ће потреба за војно-научним радом постојати све већа; четврто, због тога што је неопходно да се, и путем наших часописа, олакшава, помаже и убрзава даљи развој наше Армије и наше војно-научне мисли, у складу са тековинама савремене науке;

пето, због тога што данас већ постоје сви објективни услови да са правом можемо захтевати и очекивати не само бољи квалитет појединих чланака, већ и сваког часописа као целине.

Поред низа разних недостатака, који су карактеристични за сваки поједини часопис, на конференцији су констатовани следећи општи недостаци, који се углавном односе на све војно-стручне часописе:

1 — Основни и најбитнији недостатак, из кога углавном потичу и остали недостаци, састоји се у томе што наши војно-стручни часописи још нису постали неопходна и омиљена књига наших нижих старешина која би им помагала у њиховом свакодневном практичном раду и даљем војно-стручном уздицању — и поред тога што је то била њихова првенствена и најважнија намена, јер наше старешине у трупи, које се свакодневно сусрећу са масом проблема у своме раду, са правом очекују конкретну помоћ у њиховом решавању.

2 — Часописи веома мало користе и уопштавају богато искуство из нашег Народноослободилачког рата.

3 — Поједини чланци не одговарају својој намени по циљу, садржају, обиму и квалитету.

4 — Садржај часописа као целине не одговара увек плану борбене обуке јединица и старешина.

5 — Часописи доносе и оне чланке који су привремено неактуелни, а врло се често дешава да многи веома корисни и актуелни чланци изгубе актуелност само због тога што часописи касно стигну у трупу.

6 — Нека уредништва не састављају годишње, двомесечне или месечне планове, тако да њихови часописи немају планску, већ случајну тематику.

7 — Уредништва нису још успела да прошире мрежу својих сарадника, нити да се међусобно довољно повежу.

Пошто највећи број наших нижих официра има главни задатак да обучава и припрема себе и своје јединице за успешно извршавање разних задатака у миру и рату, јасно је да и наши стручни часописи треба да буду усмерени у томе прав-

цу. Јасно је да наставу и припрему јединица за извршење разних борбених задатака могу успешно да спроводе само они официри који, поред високе идеолошко-политичке свести, располажу солидним стручним војно-теоретским знањем и способношћу за примену тога знања на пракси. Неоспорно је да наше старешине најслабије стоје са практичном применом свога знања и ратног искуства (методиком) у обуци својих јединица и да у том погледу осећају највеће тешкоће и потребе за пружање конкретне помоћи.

Иако су наше старешине углавном савладале неопходне одредбе постојећих правила, ипак се не може рећи да је то довољно за њихову непосредну примену у обуци јединица. Одредбе сваког, чак и најсавршенијег, правила сажете су и сувопарне, тако да захтевају велику умешност и праксу старешина у њиховом правилном тумачењу и разумевању, а нарочито у њиховој практичној примени.

*

Који су главни разлози што се у нашим часописима појавио толики број недостатака?

Свакако постоји неколико објективних разлога, али је без сумње основни и најважнији разлог у томе, што наши официри још нису довољно схватили значај и улогу часописа. Они већином сматрају да часописи треба да излазе независно од њих, да сва одговорност, брига око њих, као и писање чланака припада редакцијама или претпостављеним старешинама, да часописи треба да потичу и долазе одозго, као и сва остала правила, а не одоздо — из трупе, то јест са врела живота и праксе. Они не схватају да су редакције часописа само технички органи, управо спона, која треба да их везује са часописима и која има задатак да одабере и среди углавном оно што су они створили и припремили за штампање.

Уместо да официри из трупе дају тон часописима, да часописи уствари претстављају плод њиховог рада и да првенствено њима припадају, они препуштају сарадњу оним официрима који су стицајем прилика одвојени од практичног рада. Међутим, то не значи да и такви официри не могу да сарађују у часописима. Напротив, њихова је сарадња пожељна и потребна, али у знатно мањој мери него до сада, јер су они далеко од практичног рада трупе, те не могу да виде и осете оне проблеме који су најактуелнији и најважнији, и због тога што претстављају незнатну мањину

у односу на масу официра у трупи којима су часописи првенствено намењени. Другим речима, то значи да претежач број сарадника у часописима убудуће треба да буде из трупе, како би часописи заиста постали одраз живота и рада трупе и старешина и како би претстављали дело оних старешина који се непосредно боре са тешкоћама, који те тешкоће савлађују и који виде резултат свога рада.

Па ипак, многи официри из трупе устручавају се да пишу и да шаљу своје радове редакцијама часописа, због тога што сматрају да им чланци нису добри или довољно научни, иако би многи од тих радова били далеко бољи и кориснији од оних који су већ штампани.

Истина је да претежан део наших официра из трупе још нема довољно искуства у писању чланака. Али ако се има у виду да су они били у стању да успешно савлађују много теже задатке у рату, несумњиво је да ће и овај задатак успешно извршити. Наши официри у трупи успешно решавају многобројне проблеме и стичу из дана у дан све веће искуство. Разумљиво је да се исти проблеми могу решавати на разне начине — са више или мање успеха. Али треба имати у виду да није довољно да се неки проблем најуспешније реши само у једној јединици, већ је још неопходније да се стечено искуство брзо и ефикасно пренесе и на остале јединице и старешине наше Армије.

Да ли је тешко пренети такво искуство и на који се начин оно може најлакше пренети?

Ако се, у најкраћим потезима, у виду чланака изнесе суштина проблема који се појавио, задатак који је постављен за његово решење, околности под којима је проблем требало решавати, то јест каква је била ситуација у то време, начин на који је проблем решен, резултати који су постигнути, недостаци који су се појавили и поуке које су се могле извући, онда ће то несумњиво бити најбољи начин да се стечено искуство најлакше и најуспешније пренесе на остале јединице и старешине. То ће бити, с друге стране, најбољи потстрек да и остале старешине, на такав начин, износе у виду кратких чланака своја искуства у успешном решавању других или сличних проблема. Такав рад треба да доведе до праве утакмице старешина — ко ће боље да пренесе своје искуство и ко ће више горућих проблема успешније да реши. То је несумњиво пут којим наше старешине треба да отпочну свој војно-на-

учни рад, то је најсигурнији пут стварања подмлатка наших војних писаца.

Према томе, наше старешине не треба да сматрају и да се плаше да ће њихови чланци бити слаби и без неке научне вредности, ако нису успели да их стилски дотерају. Свакако да је и стил веома важна ствар, он се временом изграђује, али научну и практичну вредност чланка, у суштини, претставља њихова садржина, јасно постављени циљ и конкретно решење постављеног задатка. Ако наше старешине успешно реше ова питања, а оне то свакако могу, онда ће редакције бити у стању да одабирају оно што је најбоље, да дотерају стил и композицију самих чланака и да на тај начин добију не само квалитативне, корисне и поучне чланке, већ и чланке довољне научне вредности. Поред тога сарадници ће, упоређењем свога рада и онога што је штампано, најлакше уочити недостатке које су докле чинили и стицати све веће искуство за будући рад.

Колективни радови наших старешина у овом, као и у сваком другом погледу, могу да буду од неочењиве користи. Колективним радом старешине су у стању да се успешно допуњују и да пишу квалитативно добре, успеле и корисне чланке. При томе не треба заборавити да све старешине, које су учествовале у рату, користе своје ратно искуство свуда где је то могуће, како би дали што јаснију слику о решавању појединих важних питања и што боље документовали своја излагања.

Карактеристично је да су скоро сви садашњи недостаци, који се односе на садржину и квалитет чланака, настали највише због тога што су чланке писали већином они официри који су далеко од трупе и стварности и који, услед тога, нису били у стању да правилно уочавају проблеме и начин њиховог решавања. Због тога у нашим часописима има чланака који се претежно састоје из фразирања и сувопарних констатација, тако да ни сами писци нису начисто са правим циљем и наменом свога сопственог чланка. Неки чланци су толико опширни да читаоци нису у стању да из обиља разних мисли, потребних и непотребних чињеница, одаберу оно што је најбитније и да схвате праву суштину, намену и циљ чланка. Чланци су опширни највише због тога што наши писци још немају довољно праксе у сажетом и јасном излагању мисли, што већина тежи да једним јединим чланком детаљно размисли више различитих проблема и што редакције не успевају увек да их скрате у довољној ме-

ри. Неки аутори врло опширно објашњавају поједине правилске одредбе, које су довољно јасне, а други, при разматрању правилских одредаба, не дају ништа ново и круто их заступају чак и онда када би се могла повести објективна и конструктивна критика. Неки се чланци у суштини састоје из обичног набрајања правилских одредаба са измењеним редом речи или из дословног преписивања разних текстова из појединих књига. У часописима има велики број чланака који су само невешта компилација одговарајућих чланака из совјетских војних часописа. Неоспорно је да се морамо угледати на Совјетску армију и совјетску литературу, као најизразитије претставнике најнапредније војне науке, али при томе морамо имати у виду да такво искључиво копирање, које се врши без обзира на наше прилике и околности, несумњиво води шаблонизму и не даје никакве перспективе за даљи развој сопствене војно-научне мисли. Међутим, то никако не значи да се наши аутори ограничавају у коришћењу војне литературе у тежњи да њихови чланци буду потпуно „оригинални“. Напротив, свестрано коришћење литературе за поједине научне радове неопходно је и пожељно, јер се коришћењем онога што је већ дала војна наука може створити нешто ново и још боље, оно што ће у потпуности одговарати савременим условима, стварним околностима и потребама.

Многи сарадници пишу поједине чланке без унапред припремљеног плана у коме би јасно поставили циљ који треба постићи и логичним редом изнели одређени низ питања у виду теза, које у чланку треба обрдити и повезати у једну природну целину. Због тога се често дешава да многи аутори, без реда и разлога, пролазе са једног на друго питање, понекад изостављају оно што је најважније и поново разматрају оно што су већ раније у том истом чланку излагали. Разуме се да такав рад иде на штету концизности, прегледности, разумљивости и квалитета њихових чланака.

Неки писци, из оправдане тежње да напишу чланке што веће научне вредности и бољег квалитета, заборављају основну намену часописа и степен развоја наших старешина, тако да њихове чланке може да користи само ужи круг читалаца. Нема сумње да тежимо, и да ћемо и убудуће још више тежити, да све више подижемо научни ниво и квалитет часописа, али то ниуколико не искључује неопходну потребу

да се нашим старешинама пружају кратки, корисни и разумљиви чланци.

Несумњиво је да ће кратки и јасни чланци, који на прост и убедљив начин разјашњавају поједине проблеме и који по својој обради одговарају већини наших старешина, бити не само доброг квалитета, већ ће и најбоље одговарати постављеном циљу.

Због тога сарадници наших часописа треба да настоје да пишу просто и јасно како би у што краћем року овладали том вештином, а редакције треба да их непрекидно помажу саветима и упутствима.

Као што је напоменуто, официри се у свакодневном раду сукобљавају са великим бројем проблема. Различите прилике и околности, у којима живе и раде наше јединице и старешине у разним годишњим добима и у разним периодима и разделима обуке, условљавају многобројне и различите проблеме. Истина, у свако доба године постоји ограничен број проблема, који се, у мање или више оштријој форми, појављује код свих или код највећег броја јединица.

Због тога је неопходно потребно да свака редакција до танчина познаје план и програм борбене обуке јединица и старешина свога рода војске, као и онај део који се односи на међусобну сарадњу родова војске (план ојачавања јединица и план садејства). Међутим, ни то није довољно. Редакције треба да буду тесно повезане са животом и радом трупе, да познају и прате оне актуелне проблеме које трупу и старешине из месеца у месец највише интересују. Редакције треба да буду и међусобно повезане како би могле правилно решавати и оне проблеме који су од општег — заједничког интереса за све часописе.

Другим речима, часописи треба да доносе актуелне чланке који обрађују оне проблеме чије решење не трпи одлагање.

Актуелност или неактуелност чланка тесно је повезана са планирањем тематике. Из досадашњег искуства познато је да неки часописи доносе поједине чланке без обзира да ли се за њима осећа каква потреба. То долази отуда што поједине редакције не састављају годишње планове — по темама — у оквиру целе године и за сваки број часописа посебно, већ се углавном ослањају само на онај материјал којим моментално располажу, на оне чланке који случајно дођу, или ће евентуално стићи. Док је редакција „Артиљерског гласника“ правилно и успешно ово питање решила, дотле редакција „Тенковског гласника“

нема годишњег плана, па чак ни довољно чланова за прве наредне бројеве. То долази и отуда што се поједине редакције не ослањају на планове и програме борбене обуке јединица и старешина, што се довољно не саживљавају са њиховим животом и радом и што немају довољан број сарадника из трупе. То је главни разлог што се њихови часописи одликују случајном, а не планираном тематиком.

Разумљиво је да без солидно израђеног годишњег плана, у коме су посебно предвиђене теме за сваки број, часописи не могу да одговоре ни по садржају ни по актуелности чланака. Годишњи и месечни планови треба да обухвате већи број тема, како би се имао већи избор и како би се сигурно остварио минимално предвиђени програм. Треба имати на уму да редакције нису обавезне да се сувише круто придржавају предвиђеног плана. Планови им морају служити као основна смерница у њиховом раду. Они могу и треба да врше неопходне измене не само у оквиру годишњих планова, већ и у оквиру појединих бројева, кад год то новостворена ситуација захтева, а нарочито онда када треба убацили чланак који обрађује неки актуелни проблем који се тек појавио.

Међутим, има случајева да поједини часописи донесу неколико веома успешних и квалитативно врло добрих чланака, али остају неискоришћени, само зато што су проблеми који су обрађивани давно већ застарели. Тако је на пр. „Војни гласник“, у

складу са планом и програмом борбене обуке јединица и старешина, доносило неколико врло поучних и корисних чланака, који су се односили на планирање и организацију наставе, организацију зборових старешина, извођење наставе зими, начину извођења разних гађања итд., али су часописи стизали у трупу много касније но што су ти проблеми стварно решавани. Слично се догађа и код осталих часописа, јер многи закањивају по месец, а некад и много више. Чланци су само онда актуелни ако часописи стигну у трупу бар неколико дана пре но што се решавају одговарајући проблеми, како би се могли искористити за правилно решавање тих проблема.

Недовољна актуелност чланака у нашим часописима претставља крупан и озбиљан недостатак у досадашњем раду готово свих редакција. То је очигледан доказ да се редакције нису увек придржавале плана и програма борбене обуке јединица и старешина, да га нису довољно познавале, да су имале слабу везу са трупом и слаб увид у њен рад и да нису увек поклањале одговарајућу пажњу овом веома важном проблему (иако су заиста постојале неке веће објективне тешкоће).

При изради годишњих планова и тематике за поједине бројеве, неке редакције нису увек правилно одређивале однос појединих рубрика ни по броју чланака, ни по обиму — броју страница. Тако на пример, тематика „Војног гласника“ од бр. 1 — 12 за 1948 и бр. 1 и 2 за 1949 годину изгледа овако:

Број часописа / Рубрике *)	Тактика		Настава		Разне теме и консултације		НОБ		Стране армије	
	број члан.	страница	број члан.	страница	број члан.	страница	број члан.	страница	број члан.	страница
1—6 за 1948	10	64	14	84	14	62	—	—	4	20
7—12 за 1948	14	98	14	101	12	61	7	48	2	16
1 и 2 за 1949	5	44	3	20	6	35	3	12	2	14
С в е г а:	29	206	31	205	32	158	10	60	8	50

*) У овај преглед нису ушле још неке рубрике као: „Уводници“, „Војни календар“, „Документа из НОБ“ итд., док су у рубрику „Разне теме“ урачунати и чланци за „Консултације“.

Као што се из горњег упоредног прегледа види рубрике „Тактика“ и „Настава“ су на првом месту са прилично истим бројем чланака и бројем страница, али се јасно уочава тенденција јачег пораста чланака и обима рубрике „Тактика“ на рачун рубрике „Настава“ у другом полугођу 1948 године, а нарочито у прва два броја за 1949 годину. Док, на пример, у дванаест бројева совјетског часописа „Военный вестник“ рубрика „Тактика“ има само 24 чланка са 113 страница, дотле рубрика „Настава“ има 61 чланак са 252 странице. Према томе у совјетском часопису, који одговара нашем „Војном гласнику“, однос чланака за рубрику „Тактика“ и рубрику „Настава“ износи скоро 3 : 1, а однос страница више од 2 : 1 у корист рубрике „Настава“. У часопису „Војни гласник“ на сваки чланак из рубрике „Тактика“ долази просечно више од 7 страница, а на чланак за рубрику „Настава“ око 6, 5 страница. У часопису „Военный вестник“ на чланке из тактике долази испод 5, а на чланке из наставе нешто изнад 4 странице.

У чланку „Још једном о часопису „Војни вестник“ („Военная мысль“ бр. 12 за 1945 годину), који претставља гледиште редакције, између осталог се каже: „У одељку „Настава“, који у бројевима 10—20 правилно заузима око трећину општег обима часописа, (подвукао М. Ш.), већи део тема третира веома актуелна питања борбене обуке. Правилно су осветљена и питања тактичке обуке официјерског састава. Теоретски део методике занимања са старешинама... и практични део... показује како треба повезати садржај и методу обуке са захтевима ситуације и борбеним задацима...“

Из напред наведеног јасно се види прво, да је у часопису „Војни гласник“ рубрика „Настава“ знатно запостављена, како у односу на рубрику „Тактика“, тако и у односу на цео садржај часописа, и друго, да су наши чланци много дужи но што би требало.

Организација, припрема и извођење наставе, у садашњој етапи развоја наше Армије, заузимају по важности прво место, па је природно да наши часописи треба да помогну нашим старешинама у решавању многобројних проблема који су за њих најтежи, а који првенствено спадају у наставну категорију.

Рубрике „Из разних тема“, и „Консултације“ доста су добро заступљене, само би рубрика „Из разних тема“ требало да обухвати више тема које се односе на

остале родове војске и службе, тим пре што је „Војни гласник“ наш општевојни часопис.

Рубрика „Из страних армија“ није довољно заступљена ни у једном часопису („Глас ваздухопловства“ нема ове рубрике), иако је веома важна. Због тога све редакције треба убудуће да поклоне знатно већу пажњу овој рубрици него до сада, како по броју чланака, тако и по броју проблема. Нарочито треба третирати питања из области организације и наоружања империјалистичких армија и важна питања њихових тактичких дејстава и борбене обуке.

Овде су наведена само најважнија питања тематике и односа појединих рубрика, углавном, за часопис „Војни гласник“. То не значи да се ове грешке појављују само код њега. Напротив, и код других часописа има сличних, па и крупнијих грешака, које се морају што пре уочити и уклонити.

*

Један од највећих недостатака наших часописа састоји се у томе што још нису успели да продру у богату ризницу искустава нашег Народноослободилачког рата. До сада су учињени само неки покушаји са мање или више успеха („Инжињерски гласник“ има неколико успешних чланака), али то није ни приближно довољно. Иако је прикупљање и сређивање историског материјала и историски опис догађаја нашег рата веома важан и неодољан посао, ипак то не спада у надлежност наших војно-стручних часописа. На место критичке анализе догађаја, извлачења закључака, оформљавања и уопштавања искустава, наши часописи су се до сада скоро искључиво бавили само хронолошким описивањем догађаја. Наш Народноослободилачки рат носи специфично обележје са обиљем веома карактеристичних и нама својствених одлика. Ако само узмемо у обзир чачин стварања наших првих јединица, њихову формацију, организацију, наоружање, попуну и снабдевање, нарастање и даљи развој, прерастање у више форме организације, однос снага, шароликост разних непријатељских спољних и унутрашњих формација и националности са којима смо се борили, разноликост нашег сопственог земљишта, огромна ширина и дубина територије на којој су се изводила борбена дејства, велика маневарска способност наших јединица, ноћне борбе итд. итд., онда ће се јасно уочити колико драгоцено искуство још стоји необрађено и неискоришћено. Баш због тога што је наш

Народноослободилачки рат најбољи и непресушни извор нашег непосредног искуства, он треба да привуче најозбиљнију пажњу свих наших, нарочито виших старешина, који су у стању да успешно извлаче и уопштавају та искуства. Наше више старешине су, без сумње, најмеродавније због тога што су прошли кроз све фазе рата, што најбоље познају догађаје и околности под којима су се ти догађаји развијали, без обзира на то да ли се ради о битнијим или крупнијим акцијама. Најзад, наше више старешине су у могућности да све догађаје правилно осветле с марксистичке тачке гледишта и да доносе документована — на научној основи заснована гледишта.

Редакције часописа још нису успеле да прошире мрежу својих сарадника, што има веома штетан утицај како на квалитет и квантитет чланака, тако и на извршавање предвиђених планова. Овај велики недостатак негативно се одражава и на стварање нашег војно-научног кадра.

О овоме озбиљном проблему и начину његовог решавања документовано и убедљиво је изложено у чланку генерал-лајнанта Бошка Шиљековића „О сарадњи у нашим војним часописима“ („Војно-поли-

тички гласник“, бр. 3 за 1948 годину), те је неопходно да га детаљно простудирају све наше старешине, а првенствено све редакције.

При решавању и овог веома важног проблема треба имати у виду да тежиште сарадње у часописима треба да пада на старешине из трупе.

Досадање одсуство непосредне и чврсте сарадње појединих редакција, као и свих заједно, имало је негативан утицај на потребну размену мишљења, сугестија и искустава. Због тога је неопходно да се редакције међусобно што тешње повежу да би што више допринеле уздицању квалитативног и научног нивоа наших часописа. Исто тако потребно је да и одговорни руководиоци предузму неопходне мере за отклањање наведених и осталих недостатака и својим редакцијама пруже стварну и непосредну помоћ, како у погледу давања упутстава и смерница за будући рад, тако и у отклањању извесних техничких и материјалних тешкоћа са којима се редакције свакодневно сусрећу.

Потпуковник
М. Шушовић

ШКОЛА СТРАНИХ ЈЕЗИКА У АРМИЈИ САД*

Армија САД морала је да реши проблем упознавања страних језика, како би могла удовољити свим потребама које услед окупације страних земаља, рад војних мисија, веза са страним представницима, као и прикупљање и процењивање обавештајних података.

1946 године Министарство војске САД развило је план за упознавање страних језика и прилика. Тај је програм касније допуњен наређењима Министарства војске и Министарства ваздухопловства.

На основу тог програма постоје две наставе:

— настава из иностраних језика за војнике и официре Армије (сувоземне) и Ваздухопловства, са циљем да спрема људе за тумаче и за преводилачки рад. Курс може да траје од 4 до 12 месеци;

— настава за упознавање језика и прилика извесних зона у свету које су обухваћене такозваним „стратегиским језицима“. Та настава траје од 3 до 4 године. Скоро цела прва наставна година је посвећена упознавању језика, а остало време студенти користе за упознавање политичких, економских, социолошких и топографских прилика дотичне опште зоне.

Као „стратегиски језици“ помињу се кинески, шпански, португалски, француски, персиски, руски, јапански.

Војна школа за језике (Army Language School) основана је у новембру 1941 године. Она је тада служила као практична школа за учење јапанског језика. До 1946 године школа је три пута мењала назив док није добила садање име. Школа се налази у *Presidio Monterey*, држава Калифорнија. Рад у школи претставља само један део општег програма за учење страних језика. У школи се у потпуности изво-

ди целокупна настава са оним официрима и војницима који су одређени за учење само страних језика. Они официри, који поред језика проучавају и прилике извесних зона, у овој школи проводе само прву годину, а касније одлазе на разне универзитете ради проучавања осталих предмета.

У Војној школи за језике настава се изводи из 21 иностраног језика и то: албанског, арапског, бугарског, чехословачког, данског, француског, грчког, јапанског, кинеског, корејског, мађарског, норвешког, персијског, пољског, португалског, румунског, руског, српско-хрватског, шпанског, шведског и турског језика.

Радно време у школи износи 45 до 50 часова у седмици. Студенти у том времену изучавају искључиво одређени језик.

У школи постоје курсеви за почетнике и продужни курсеви за оне студенте који већ имају нешто знања из дотичног језика.

Курсеви трају од 4 до 12 месеци, што зависи од тешкоће језика и од способности студената.

У школи уче официри и војници из сувоземне војске, ваздухопловства и из морнаричке пеџадије (*Marine Corps*).

Настава се изводи по малим групама (од 5 до 7 студената, а понекад и мање). Јединствени метод наставе не постоји, већ се користе разни методи. Чим се открије неки нов — бољи метод, он се одмах користи и примењује у осталим групама. Сами наставници и студенти предлажу нове форме и методе рада за побољшање наставе. Поред тога постоји и Отсек за наставнике који помаже и врши контролу рада наставника.

Уџбеници и књиге набављају се, углавном, у САД а у осталим случајевима добијају се и из иностранства преко војних аташеа.

Неки уџбеници се пишу у самој школи и умножавају у Отсеку за материјално обезбеђење наставе, који се брине и за сва

*) по подацима „Military Review“ бр. 9 за децембар 1948.

остала помоћна средства. Помоћу грамофонских плоча и диктафона студенти могу стално да слушају речи оних језика који имају гласове (као у кинеском) или тонове (као у руском или арапском језику) необичне за ухо америчког студента. Поред тога, диктафони помажу при оцењивању успеха студената у настави.

Студенти се бирају из редова кандидата који се добровољно јављају на основу расписаног конкурса. У конкурс се предвиђају различити услови за разне језике или службе који се изучавају у школи.

При избору студената узимају се у обзир квалификације, наклоност за учење

страних језика или других служби, оцене из страних језика у средњим и вишим школама, претходно познавање језика, резултат полагања испита и сл.

За време студија студенти редовно примају своје новчане принадлежности.

По завршетку школе официри и војници се распоређују по установама, где се тражи познавање дотичног језика.

За шест и по година, колико школа постоји, дипломирало је око 7.000 студената који су изучавали јапански језик и већи број оних који су учили осталих двадесет језика.

БРОЈ ЉУДИ КОЈИ ОТПАДА НА ЈЕДНУ ОПЕРАТИВНУ ДИВИЗИЈУ У СУВОЗЕМНИМ СНАГАМА САД

Расправљајући питање снабдевања и смештаја јединица, пуковник Harry R. Page и пуковник Lawrence J. Fuller у чланку »Use of Division Slice Factors« у »Military Review« (орган Командне и Генералштабне школе САД) од јануара 1949 године, дају интересантне податке о укупном броју људства сувоzemних снага САД које отпада на једну оперативну дивизију. Према њиховим прорачунима, који базирају на стању при крају Другог светског рата и на послератним променама у организацији сувоzemних снага САД, на једну дивизију отпада око 60.000 људи, узимајући у обзир целокупно људство сувоzemних снага (на бојишту, војишту и унутрашњости земље). Детаљна расподела тога људства види се у таблици број 1.

Ако би се, на пример, на једном војишту налазило 10 дивизија, онда би на во-

јишту било око 400.000 људи од којих би отпало око 170.000 на саме оперативне дивизије, око 130.000 на армиске и корпусне делове и око 100.000 на Зону комуникација.

Распоред и смештај људства, које отпада на једну дивизију, у оквиру војишта, види се из таблице број 2.

Под Зоном комуникација Американци подразумевају онај део војишта који се наставља на бојиште (иза позадинске линије армија) и који укључује комуникације, постројења за снабдевање и евакуацију и друге установе које су потребне за одржавање борбених снага на војишту.

Под Зоном унутрашњости подразумевају део територије ратујуће стране или територије под њеном контролом која није обухваћена у војишту.

Таблица бр. 2

РАСПОРЕД		Људи	Процент	СМЕШТАЈ		Људи	Процент
У дивизији		17.000	42%	У дивизијском рејону		20.000	50%
Корпусни и арм. делови	Борбени	5.500	14%	У корпусном и армиском позадинском рејону	10.000	25%	
	позадински	7.500	19%				
У зони комуникација и ком. војишта		10.000	25%	У зони комуникација		10.000	25%
У к у п н о		40.000	100%	На целом војишту		40.000	100%

остала помоћна средства. Помоћу грамофонских плоча и диктафона студенти могу стално да слушају речи оних језика који имају гласове (као у кинеском) или тонове (као у руском или арапском језику) необичне за ухо америчког студента. Поред тога, диктафони помажу при оцењивању успеха студената у настави.

Студенти се бирају из редова кандидата који се добровољно јављају на основу расписаног конкурса. У конкурс се предвиђају различити услови за разне језике или службе који се изучавају у школи.

При избору студената узимају се у обзир квалификације, наклоност за учење

страних језика или других служби, оцене из страних језика у средњим и вишим школама, претходно познавање језика, резултат полагања испита и сл.

За време студија студенти редовно примају своје новчане припадљности.

По завршетку школе официри и војници се распоређују по установама, где се тражи познавање дотичног језика.

За шест и по година, колико школа постоји, дипломирало је око 7.000 студената који су изучавали јапански језик и већи број оних који су учили осталих двадесет језика.

БРОЈ ЉУДИ КОЈИ ОТПАДА НА ЈЕДНУ ОПЕРАТИВНУ ДИВИЗИЈУ У СУВОЗЕМНИМ СНАГАМА САД

Расправљајући питање снабдевања и смештаја јединица, пуковник Harry R. Page и пуковник Lawrence J. Fuller у чланку »Use of Division Slice Factors« у »Military Review« (орган Командне и Генералштабне школе САД) од јануара 1949 године, дају интересантне податке о укупном броју људства сувоземних снага САД које отпада на једну оперативну дивизију. Према њиховим прорачунима, који базирају на стању при крају Другог светског рата и на послератним променама у организацији сувоземних снага САД, на једну дивизију отпада око 60.000 људи, узимајући у обзир целокупно људство сувоземних снага (на бојишту, војишту и унутрашњости земље). Детаљна расподела тога људства види се у табели број 1.

Ако би се, на пример, на једном војишту налазило 10 дивизија, онда би во-

јишту било око 400.000 људи од којих би отпало око 170.000 на саме оперативне дивизије, око 130.000 на армиске и корпусне делове и око 100.000 на Зону комуникација.

Распоред и смештај људства, које отпада на једну дивизију, у оквиру војишта, види се из таблице број 2.

Под Зоном комуникација Американци подразумевају онај део војишта који се налазља на бојиште (иза позадинске линије армија) и који укључује комуникације, постројења за снабдевање и евакуацију и друге установе које су потребне за одржавање борбених снага на војишту.

Под Зоном унутрашњости подразумевају део територије ратујуће стране или територије под њеном контролом која није обухваћена у војишту.

Таблица бр. 2

РАСПОРЕД		Људи	Процент	СМЕШТАЈ		Људи	Процент
У дивизији		17.000	42%	У дивизијском рејону		20.000	50%
Корпусни и арм. делови	Борбени	5.500	14%	У корпусном и армиском позадинском рејону	10.000	25%	
	позадински	7.500	19%				
У зони комуникација и ком. војишта		10.000	25%	У зони комуникација		10.000	25%
У к у п н о		40.000	100%	На целом војишту		40.000	100%

Таблица бр. 1

Јединице, родови војске и службе	Свега на јед- ну дивизију (60.000 људи)	На бојишту			На војишту		У зони унутраш.
		Дивизија (17.000 људи)	Армиски и корпусни делови (13.000 људи)	Укупно (30.000 људи)	У зони комуни- кација (10.000 људи)	Укупно (40.000 људи)	(20.000 људи)
Оперативна дивизија	28.3	100	0	56.7	0	42.5	0
Штабне јединице, војне ус- танове, специјалне службе и друге управне и обавештај- не службе са штабовима (закључно са штабом Ко- манде одбране зоне унут- рашњости и установама Ми- нистарства Војске).	5.4	0	3.2	1.4	9.0	3.3	9.5
Оклопне јединице	1.7	0	7.2	3.1	0.1	2.4	0.3
Артиљерија	6.2	0	26.1	11.3	0.1	8.5	1.6
Хемиске трупе	0.8	0	2.8	1.2	0.8	1.1	0.2
Инжињерија	7.8	0	20.0	8.7	12.9	9.7	4.0
Војна полиција	1.1	0	1.9	0.8	2.2	1.2	0.9
Пешадија	1.0	0	3.9	1.7	0.2	1.3	0.4
Санитетска служба	5.9	0	6.5	2.8	17.2	6.4	4.9
Артиљериско-техничка служба	3.8	0	9.0	3.9	7.4	4.8	1.8
Интендантска служба	4.4	0	4.2	1.8	15.8	5.3	2.6
Служба везе	2.9	0	5.1	2.2	7.5	3.5	1.7
Транспортна служба	5.8	0	5.5	2.4	17.4	6.2	5.0
Попуна	10.2	0	4.6	2.0	9.4	3.8	23.0
Особље за утовар и истовар (?) (Булк персонал)	9.3	0	0	0	0	0	27.9
Разно у зони унутрашњости	5.4	0	0	0	0	0	16.2
Укупни проценат	100	100	100	100	100	100	100
Свега процената на дивизију	100	28.3	21.7	50	16.7	66.8	33.3
Свега процената на бојишту	—	56.7	43.3	100	—	—	—
Свега процената на војишту	—	42.5	32.5	75	25	100	—